EGYHÁZI-SZLÁV

NYELVTAN.

SZERKESZTETTE

SZABÓ EUMÉN

KIADJA

A MUNKÁCS E. M. NYOMDA-ALAP

UNGVÁR.

JÄGER BERTALAN KÖNYVNYOMDÁJA ÉS KÖNYVKÖTÉSZETE

1894.

Ára füzve 70 kr.

EGYHÁZI-SZLÁV

NYELVTAN.

SZERKESZTETTE

SZABÓ EUMÉN

KIADJA

A MUNKÁCS E. M. NYOMDA-ALAP

UNGVÁR.

JÄGER BERTALAN KÖNYVNYOMDÁJA ÉS KÖNYVKÖTÉSZETE.

1894.

BEVEZETÉS.

Ó-szlovén és egyházi-szláv nyelv. Egyházi-szláv nyelvnek (церковно-славѧнскїй ѧзыкъ) azon nyelvet szokás nevezni, a melyre a IX. század közepén a szlávok és különösen a Duna melléki szlávok hittéritői: sz. Cyrill és Method*) a legszükségesebb szertartási könyveket leforditották; és a mely nyelv, mint szertartási nyelv, a görög katholikus és a görög nem egyesült szlávok templomi nyelve manapság is.

Ezen nyelvet a legrégibb X--XI. századbeli nyelvemlékek alapján, — melyekből a szláv nyelvtudósok majdnem teljes hitelességgel megállapitották a sz. Cyrill és Method által használt nyelv grammatikáját és hangtanát, — ó-szláv- (ѧзыкъ старославѧнскїй) vagy ó-szlovén (ꙗзꙑкъ словѣньскъ) nyelvnek is szokás nevezni; ezen utóbbi elnevezéssel annál is inkább, mert a régi nyelvemlékekben „ꙗзꙑкъ словѣньскъ“, tehát „szlovén nyelv“ elnevezés volt használatban.

Az ó-szlovén nyelv hazájára vonatkozó főbb vélemények a következők:

1. Leskien, lipcsei egyet. tanár a Balkán-félszigeti szlávok, nevezetesen a IX. századbeli bolgár-szlávok nyelvének mondja sz. Cyrill és Method szentírási nyelvét, és azért azt egyszerüen *óbolgárnak* is nevezi; véleményét azon ó-szlovén hangtani tüneményekre állapitja (az ó-szlovénben *t* — *st*-vé, *d* — *zsd*-re lágyul), melyek az élő szláv nyelvek közül csakis a bolgárban észlelhetők általánosságban.

Leskien véleményét osztja dr. Ásbóth Oszkár budapesti egyet. tanár is abban az értelemben, hogy az ó-szlovén nyelv a most élő szláv nyelvek közül csak a bolgárral áll szorosabb kapcsolatban. Dr. Ásbóth egyébként „A szláv szók a magyar nyelvben“

*) Sz. Cyrill (keresztnevén Konstantin) 829-ben született, † 869-ben; sz. Method születési éve bizonytalan, † Velehrádban 885-ben; mindkét fivér előkelő szaloniki patricius család gyermeke; Konstantin, kit nagy tudománya miatt egyszerüen Konstantin philosophusnak hivtak, a szerzetesi fogadalom letétele után Cyrill nevet vett fel és mint fölszentelt görög katholikus püspök Rómában, fivére pedig, sz. Methodius, mint érsek halt meg.

cimü értekezésében élénken rámutat arra a feltünő tüneményre, hogy a magyar nyelvbe került szláv szók ama része, mely a legrégibb időben honosodott meg a magyar nyelvben, egészen ugyanazt a hangtani typust mutatja, mint Cyrill nyelve. A magyar nyelv tanusága tehát a mellett bizonyithat, hogy ama szláv nép is, mely a magyar nyelvre hatást gyakorolt, azon a nyelven beszélt, a melyre Cyrill a szentirást forditotta. Ám ez a nép valószinüleg már a honalapitás első századaiban beleolvadt a magyarba; tehát szláv nyelvü utódai nem léteznek.

2. Az ó-bolgár elnevezés ellen leghatározottabban tiltakozott Miklosich, volt bécsi egyet. tanár; ki többi között a magyar nyelvbe jutott ó-szlovén szók (pest, mostoha, palást, rozsda) tanuságából is azt bizonyitgatta, hogy a Pannoniában élt szlávok beszélték Cyrill szentirási nyelvét, (ez az ugynevezett pannon vélemény). De Miklosich egyuttal azt állitja, hogy ez a nyelv szorosabb rokonságban áll a mostani szlovének nyelvével, — ez tévedés; de máskülömben igaza lehet, hogy sz. Cyrill és Method nem a bolgár-szlávok, hanem a pannon-szlávok nyelvére forditotta a szent irást.

3. A harmadik főbb vélemény Jagics, bécsi egyetemi tanár véleménye, ki „a mai bolgár nyelvben oly vonásokat vél föltalálhatni, melyek nem vezethetők vissza az ó-szlovén nyelvre, mindazonáltal a mai bolgárok tőszomszédságában — Macedoniában keresi azt a nyelvet, a melyen a szláv apostolok, kik tudvalevőleg Szalonikiben születtek, hiveikhez szóltak“.*)

Ezen három nevezetesebb véleményt egybe vetve, midőn az ó-szlovén nyelvról beszélünk és ezen elnevezést „ó-szlovén“ használjuk, csak azt értjük: hogy azon nyelvről szólunk, melyen a nevezett szláv-apostolok hiveikhez szóltak és a melyre ők és korukbeli tanitványaik a szentirást és a szertartási könyveket görögből leforditották, és mi e szlovén nyelvet, mint ilyet egyedül irodalmi nyelvemlékei alapján ismerjük.

A szláv nyelvészek eddigi kutatásaiból bizonyosan csak azt tudjuk, hogy az ó-szlovén nyelv valamennyi élő szláv nyelv közül csak a bolgárral áll szorosabb kapcsolatban; de hogy azt a nyelvet, melyet ó-szlovénnek szokás nevezni, hol beszélték? nem tudjuk.**)

*) Dr. Asbóth O. A szláv szók a magyar nyelvben. Budapest. 1893. A magyar tud. Akademia kiadása. 7. lap. — **) Ugyanott 7. lap.

Az ó-szlovén nyelv a görög keleti szertartást követő szlávok templomi nyelvévé válván, idők folytán hangtanilag és grammatikailag a külömböző élő szláv nyelvek, illetve a külömböző szláv nyelvü átirók, nyelvészek befolyása alatt kisebb-nagyobb változáson ment át. Ennél fogva az ó-szlovén irodalomban a X—XI. századtól kezdve a legujabb korig: bolgár, szerb és orosz recenziót szokás megkülömböztetni. És pedig a XIV. századig a régibb, tehát szorosan vett ó-szlovént, a XIV. századtól pedig az ujabb recenziót.

A görög szertartást követő szláv népek mostani egyházi nyelve és az ó-szlovén nyelv közt van külömbség; hogy minő mérvü ez a külömbség az orosz recenzióhoz tartozó ujabb egyh. szláv könyvek nyelve, — mely a XVII. században történt szövegjavitás óta nem változott, — és a Cyrill-Method féle nyelv közt, főbb mozzanataiban a nyelvtani tárgyalás folyamán ismertetni fogjuk.

Még nem rég is az egyházi-szláv nyelvet, — a benne feltalálható graecismusok, ó-szlovén nyelvtani alakok, dualisok miatt, melyek különösen az orosz nyelvben már fel nem találhatók, bár a szerbben stb. megvannak, — némelyek műnyelvnek nevezték; de másrészt, a mennyiben, különösen szókincse és nyelvtani, de hangtani tekintetben is az egyes szláv néptörzsek előtt, a leszámitandók leszámitásával, különösen ujabb formáiban érthető, azt a maga ősi nyelvének tartotta a legtőbb szláv törzs.

Hogy a „mű-nyelv“ felfogás a szlavistika jelenlegi állása szerint felülhaladott álláspont, az kétségen felül áll; de az is fictiv elmélet, mely az egyházi szlávot (lingua liturgica seu vetero slavica) mostani alakjában is holt nyelvnek minősiti; hiszen hogy csak az orosz recenziót emlitsük, mely mindenesetre a hazai ruthenek egyházi nyelvét is képviseli, ki ne látná a kettő közötti külömbséget, ha olvasta az Osztromir-féle evangeliumot (1056—1057. évből). és ezzel a ma használatban levő szöveget összehasonlitotta? Legfeljebb abban az értelemben nevezhető az egyházi-szláv nyelv holt nyelvnek, hogy azt egy élő szláv nép sem beszéli; ám az ó-szlovén irodalmi nyelv története az időközönkinti hangtani és nyelvtani, sőt szókincsbeni változásokról is, különösen a könyvnyomtatás feltalálása és az egyházi könyveknek a XVII. században foganatba vett átdolgozása után, bőven tanuskodik.

Ám maga a sz. Cyrill és Method nyelve méltán nevezhető holtnak, ha ó-szlovén alatt éppen ezt a nyelvet és nem a templomi könyvek mostani nyelvét értjük. A sz. Cyrill és Method nyelve, tehát az ó-szlovén nyelv a maga szókincse, nyelvtani és mondattani szerkezeténél, valamint a forditóknak kétségen felüli görög műveltségénél fogva igen alkalmas volt a görög szentirás és templomi szerkönyvek classicus átültetésére; másrészt azomban sok graecismus csuszott bele, mely még az ujabb kiadásu templomi-szláv könyvekből sem volt kiküszöbölhető; tehát a görög szókötés hatása is kétségen felüli. Tény az, hogy egyetlen élő szláv nyelv sem volt képes a classicitásban az ó-szlovén nyelvet még csak meg is közeliteni.

Az egyh. szláv nyelv, mint a templomi szertartás nyelve, nagy befolyást gyakorolt minden e szertartást követő szláv nép nyelvére, melyeknek különösen irodalmi nyelve nagyobbrészt az egyh. szláv nyelv befolyása alatt fejlődött.

Jelen egyházi szláv nyelvtan a mostani, tehát ujabbkori szláv szertartási nyelv (ѧзыкъ цєрковнославѧнскїй новагѡ пєрїода) szabályait fogja előadni; következésképp ezen elnevezés alatt: „*egyházi-szláv*“ a görög szertartásu szlávoknak a most használatban levő szertartási nyelve értendő, mig az *ó-szlovén* nyelv elnevezés alatt a fenntebb kifejtett értelemben, sz. Cyrill és Method szentirási szláv nyelve értendő.*)

Szláv nyelvcsalád. Az ó-szlovén nyelv és a szláv nyelvek általában az indo-europai nyelvcsaládhoz tartoznak. A szláv nyelvek két osztályba sorozhatók: a) az *éjszaknyugati ág*, melyhez a lengyel, cseh és tót, a két lausiczi szláv nyelv, és b) a *délkeleti ág*, melyhez a nagy-orosz, fehér-orosz, kis-orosz, veres-orosz (galiciai és magyar-orosz) nyelvek, a szerb-horvát, az uj-szlovén, a bolgár és az ó-szlovén tartoznak. Az első csoportból a dreváni vagy poláb, a második csoportból az ó-szlovén holt nyelvek.

*) Rövidség okáért az egyházi-szláv nyelvet »egyh. szláv«, az ó-szlovént pedig »ószl.«-nel jelöljük.

ELSÖ RÉSZ.

Az egyháziszláv abc (Cyrillika).

Egyházi szláv Cyrill betük	Magyar kiejtés	A Cyrill betük neve	A betü számjegyi értéke	Egyházi szláv Cyrill betük	Magyar kiejtés	A Cyrill betük neve	A betü számjegyi értéke
А, а	á	азъ	1	Оу оу, Ѹ ѹ	u	оукъ	400
Б, б	b	бѹки	—	Ф, ф	f	фєртъ	500
В, в	v	вѣди	2	Х, х	ch	хѣръ	600
Г, г	h, g	глаголь	3	Ѿ, ѿ	ot	отъ	800
Д, д	d	добро	4	Ц, ц	cz	цы	900
Є, є / Е, е	je, e	єсть	5	Ч, ч	cs	чєрвь	90
				Ш, ш	s	ша	—
Ж, ж	zs	живитє	—	Щ, щ	scs	ща	—
Ѕ, ѕ	z	ѕѣло	6	Ъ, ъ	—	єръ	—
З, з	z	зємлꙗ	7	Ы, ы	ö	єры	—
И, и	í-é	ижє	8	Ь, ь	j	єрь	—
І, ї	i	ї	10	Ѣ, ѣ	ji, i	ꙗть	—
К, к	k	како	20	Ю, ю	ju	ю	—
Л, л	l	людє	30	Ꙗ, ꙗ	ja	ꙗ	—
М, м	m	мыслитє	40	Ѧ, ѧ			—
Н, н	n	нашъ	50	Ѯ, ѯ	x	кси	60
О, о	o	онъ	70	Ѱ, ѱ	psz	пси	700
Ѻ, ѻ	o	—	—	Ѳ, ѳ	th, ft	ѳита	9
Ѡ, ѡ	o	—	—	Ѵ, ѵ	i, ü, v	ижица	—
П, п	p	покой	80	ѫ	orrhangok	юсы	—
Р, р	r	рцы	100	ѭ			—
С, с	sz	слово	200	ѧ			—
Т, т	t	твєрдо	300	ѩ			—

1. §. *A Cyrill-féle abc.* Egy X-dik századbeli bolgár iró (Чєрноризєцъ Храбръ) tanusága szerint a régi szlávok irásaikban rovás és vonás jegyeket használtak, (Словѣнє нє имѣхѫ книгъ, нѫ чрътами и рѣзами чьтѣхѹ и гадаахѫ). 855-dik évben azomban sz. Cyrill (előbb Konstantin philosoph) feltalálta a szláv-betüket, illetőleg sz. Cyrill volt az, a ki legelőször kezdett szlávul irni és bátyjával sz. Methodiussal, meg tanitványaikkal együtt leforditot-

ták a templomi szertartásos könyveket görögből ó-szlovén nyelvre. Sz. Cyrillről a szláv abc-t is *Cyrillikának* szokás nevezni; ezt az abc-t használják a görög szertartást követő szlávok, vagyis a délkeleti szláv nyelvcsoport tulnyomó része, a szlovének és horvátok kivételével; mig a latin szertartást követő szlávoknál a Cyrillikával talán egyidejüleg, vagy előtte, vagy utána a *glagolit* irás jött használatba; jelenleg csak az adriai tenger melléki szlávok használják a glagol irásjegyeket szertartási könyveikben; mig az éjszaknyugoti szláv nyelvcsoport, valamint a délkeletiből a horvát és uj-szlovén a latin abc-t fogadta el.

2. §. *A betük hangoztatása és helyesirása*). Magánhangzók.* Az egyh. szláv ї ugy hangzik, mint a magyar — i, az egyh. szláv а pedig, mint a latin rövid — a. сї-є — szi-je, ez. рабъ — rab, szolga.

ї-t csakis magánhangzók előtt irnak, egyetlen kivétel мїръ — világ, megkülömböztetésül a hasonló hangzásu миръ — mir béke szótól; az idegen eredetü szavakban is megtartják az ї-t. Сїмωнъ — Szimon.

и, a magyar — i és — ė közti hangnak felel meg. и-ти — i-ti, menni.

Jegyzet. A szláv népek nagyobbrészt i-nek hangoztatják. видъ — vid; Иванъ — Iván; истина — isztiná.

є és є szótag elején — je, mássalhangzó után — magyar — e. ѥ-лень — je-leny, szarvas; сї-ѥ, szi-je, ez. є a szó elején és az egyes számu casusokkal egyforma hangzásu többes számu casusokban fordul elő.

ѣ — szótag elején — ji, mássalhangzó után gyenge i hanggal szinezett — i; ѣсти — jiszti, enni; мѣра — míra, mérték.

Jegyzet. A legtöbb szláv nyelvben ѣ a szótag elején — je, mássalhangzó után pedig — e. ѣсти — jeszti; мѣра — mjera, mera; рѣка — rjeka — reka, folyó.

о, о és ω, egyformán hangzik, mint a magyar — o. глаголю — hlaholyu, mondom. ω — mega a többes számu casusokban jön elő megkülömböztetésül a hasonló hangzásu egyes sz. casusoktól, azon felül az előljárók és kötőszóknál és az idegen szavakban.

Jegyzet. Máramaros, Bereg, Ugocsa és Ung megyékben, különösen oly szavakban, melyekben nincsen j-vel lágyitott hang,

*) Az itt előadott kiejtési szabályok a munkácsi e. megye területére vonatkoznak; jegyzetekben megemlékeztem az előttem ismert más szláv nyelvü kiejtésekről.

az egyh. szláv ο, о és ω ugy hangzik, mint a magyar — a. вода — vadá, viz; борода — baradá, szakál; молоко — malaka, tej.

оу, ѵ, ȣ egyformán hangzik, mint a magyar — u. оумъ — um, értelem. разȣмъ — razum, ész.

оу a szó elején, ȣ pedig szó közben és szó végén jön elő. ѵ nem egyéb mint az оу egyszerüsitése.

ы — tompa i és ö közti hang. мы — mö, mi; вы — vö — vi, ti; рыба — röba — riba, hal.

Jegyzet. Az élő szláv nyelvekben, az ы hangzót, (kivéve az orosz nyelvcsaládot, a melyben kisebb-nagyobb árnyalattal kiejtik ezt a hangzót), általában i-nek hangoztatják, és a latin betükkel iró szlávok y-vel jelölik, (рыба) ryba, (мы) my, (вы) vy.

ю mindig ugy hangzik, mint a magyar — ju szótag. творю — tvorju, teszek, teremtek.

ꙗ és ѧ egyformán hangzik, mint a magyar — já szótag; ꙗ-t a szó elején, ѧ-t pedig szóközben és a szavak végén használnak. рꙗ́єпрѧ — rasz-prja, viszály. ꙗ̑ти — jati, fogni. Kivétel: ѧзыкъ, nyelv; megkülömböztetésül ꙗзыкъ, (nemzet, pogány,) hasonlóhangzásu szótól.

ѵ, mássalhangzó előtt i-, vagy görögösen ü-nek, magánhangzó előtt pedig v-nek hangzik; csak a görög eredetü szavakban használják. мѵро — bérmaolaj; єѵангєлїє — jevanhelije, evangelium.

Félhangzók. ъ és ь, ezeket másképp irrationalis hangzóknak szokás nevezni; a mostani szláv nyelvekben nincs hangjuk, az ó-szlovénben azonban hangoztatták őket, általában néma hangzóknak is (гласныѧ нѣмыѧ) nevezik; az összehasonlitó nyelvészetben nagy a fontosságuk.

Az egyh. szlávban minden mássalhangzón végződő szó, ha nincsen j hanggal lágyitva egy ъ-ral pótlandó; рабъ — rab, столъ — sztol, asztal; кровъ — krov, tető.

ь, az előtte álló mássalhangzót lágyitja, tehát többnyire megfelel a magyar y-nak. конь — kony, ló: плоть — ploty, test. Hasonló hangzásu szavaknál megkülömböztetésül is használják. кровь — krov, vér; mig кровъ, tető.

й — magyar j. дайтє — dajte, adjatok; покой pokoj, nyugalom.

ь csak mássalhangzó után, й csak magánhangzó után állhat.

Mássalhangzók: б, в, д, ж, ѕ, з, к, л, м, н, п, р,
A magyar megfelelő: b, v, d, zs, z, z, k, l, m, n, p, r,
с, т, ф, ц, ч, ш,
sz, t, f, cz, cs, s, mássalhangzóknak felelnek meg.

брада — brádá; водъ — vod; долото — doloto; жезлъ — zsezl; ѕѣло — zjilo; землѧ — zemlyá: корень — koreny; лопата — lopátá; мѫжъ — muzs; насъ — nász; покой — pokoj; ребро — rebro; слава — szlává; твой — tvoj; Вифлеемъ — Viflejem; оулица — ulicza; чаша — csásá; шаръ — sár.

г többnyire megfelel a magyar — h hangnak. Господь — Hoszpogy; az idegen szavakban, valamint általában a szerbek, bolgárok, szlovének és nagy-oroszoknál g-nek hangzik: географїѧ geografijá, глаголю — glagolyu, Господь — Goszpogy.

г, sokszor áll г vagy к előtt, ilyenkor — n-ek olvassuk: аггелъ, anhel.

х latin ch; хоръ — chor; хвала — chválá.

щ ugy hangzik, mint — scs; щитъ — scsit.

ѯ „ „ „ a latin — x — ksz; Алеѯїй — Alexíj — Alekszij.

ѱ ugy hangzik mint — psz; ѱаломъ — pszalm.

ѳ „ „ „ — fth; Ѳеодоръ — Ftheodor.

Lágyitások. a) ль — ly; нь — ny; дь — gy; ть — ty.
b) лѧ — lyá; нѧ — nyá; дѧ — gyá; тѧ — tyá.
c) лю — lyu; ню — nyu; дю — gyu; тю — tyu.
d) лѣ — lyi; нѣ — nyi; дѣ — gyi; тѣ — tyi.

Példák. a) конь — kony; Господь — Hoszpogy; милость — miloszty; прїѧтель — prijátely.
b) телѧ — telyá; свинѧ — szvinyá; тѧжесть — tyázseszty.
c) любити — lyubiti; пѹстыню — pusztönyu.
d) лѣто — lyito; нѣсть — nyiszty; дѣло — gyilo; тѣло — tyilo.

Jegyzet. A mely nyelvekben a ѣ — je, e, azokban: лѣ — lye; нѣ — nye; дѣ — gye; тѣ — tye. лѣто — lyeto: нѣсть — nyeszty; дѣло — gyelo; тѣло — tyelo.

3. §. *A Cyrill-féle betük eredete.* Az egyházi-szláv betürendszert sz. Cyrill a görög alphabet alapján állitotta össze. A görög alphabetből van átvéve: А, В, Г, Д, Є, З, И, Ѳ, Ї, К, Л, М, Н, Ѯ. О, П, Р, С, Т, Ѵ, Ф, Х, Ѱ, Ѡ; összesen 24 görög betü; ezek közül Ѳ, Ф, Ѯ, Ѱ, Ѡ csak ritkán voltak használatban és több-

nyire csak a tulajdonnevek irására; pl. Алеѯандръ, Ѱалмъ, Іѡаннъ. Ám ezen 24 görög betün kivül vannak a szlávban hangok, melyeknek a görögben nem volt megfelelő betüjök, ezeket sz. Cyrill többnyire a latin és héber nyelvekből vette át, részint pedig önmaga adott nekik alakot; ezen betük a következők: Б. Ж, Ц, Ч. Ш, Щ Ы, Ѣ, Ю, Ѧ (Ѕ) és a néma hangok Ъ, Ь.

Az ó-szlovén nyelvemlékekben ezeken felül előfordulnak még az orrhangok is, ezek jelzésére szolgált a nagy jusz (юсъ) ѫ és a kis jusz ѧ; ѫ mint orrhang körülbelül ugy hangzott, mint *om*, *on* a franczia nyelvben, ą a lengyel nyelvben; ѧ pedig mint *em*, *en* a francziában, ę a lengyelben; сѫбота — szombata, szombat; пѧть — *πέντε*, öt; дѫбъ — domb, tölgyfa; чѧдо — csendo, gyermek; az oroszban a ѫ-ból ꙋ, és a ѧ-ból ꙗ lett; bár a bolgár eredetü nyelvemlékek átirásában jó sokáig használták. Ennek a két orrhangnak nagy szerepe van az összehasonlitó nyelvtudományban.

Olvasási gyakorlat.

I. И въ третїй день бракъ бысть въ Канѣ Галїлейстѣй: и бѣ мати Іисꙋсова тꙋ. Званъ же бысть Іисꙋсъ и оученицы егѡ на бракъ. И недоставшꙋ вїнꙋ, глагола мати Іисꙋсова къ немꙋ, вїна не имꙋтъ. Глагола ей Іисꙋсъ, что есть мнѣ и тебѣ жено; не оу прїиде часъ мой: Глагола мати егѡ слꙋгамъ: еже аще глаголетъ вамъ, сотворите. Бѣхꙋ же тꙋ водоносы каменни шесть, лежаще по ѡчищенїю Іꙋдейскꙋ, вмѣстѧщыѧ по двѣма или тремъ мѣрамъ. Глагола имъ Іисꙋсъ, наполните водоносы воды, и наполниша ихъ до верха. И глагола имъ, почерпите нынѣ и принесите Архїтрїклїнови, и принесоша. Ꙗкоже вкꙋси Архїтрїклїнъ вїна бывшаго ѿ воды, и не вѣдѧше, ѿкꙋдꙋ есть; слꙋги же вѣдѧхꙋ почерпшїи водꙋ: пригласи жениха Архїтрїклїнъ. И глагола емꙋ, всѧкъ человѣкъ прежде доброе вїно полагаетъ, и егда оупїютсѧ, тогда хꙋждшее: ты же соблюлъ еси доброе вїно доселѣ. Се сотвори начатокъ знаменїемъ Іисꙋсъ въ Канѣ Галїлейстѣй, и ꙗви славꙋ свою: и вѣроваша въ него оученицы егѡ.

4. §. *A hangok felosztása.**) Kemény hangzók: а, оу, о, е, ы és (ъ). Lágy hangzók: ꙗ, ю, ѥ. и, ѣ, ї, (ь, й).

*) A hangtanról bővebben a nyelvtan végén fogunk szólni, itt csak a nyelvtani alakok megértéséhez okvetlenül szükséges felosztásról beszélünk.

Mássalhangzók. Kemény m.: п, ф, к, х, т, ш, с, ц, ч, щ.
Lágy mássalhangzók: б. в, г, г, д, ж, з.
Liquidák: л, м, н, р.

Ezek közül kiejtésök szerint

Ajak hangok б, п, ф, ѳ, м.
Fog „ д, т, з, с, ц.
Sziszegők ж, ч, ш, щ.
Torok hangok г, к, х.
Orr hangok м, н.

5. §. *Mássalhangzók hasonulása.*

1.	г	к	х	к
2.	ж	ч	ш	
3.	з	ц	с	т

Az egyházi-szláv nyelvben az általános hasonulási szabályon kivül a) az 1. és 3. sorban álló mássalhangzók (к és т kivételével) a 2. sorban állókká hasonulnak, azon felül b) az 1. sorban állók a 3. sorban állókká és к hasonul т-vé, illetve ч-vé.

Példák: Богъ, Боже, Бозѣ; человѣкъ, человѣче, человѣцѣ; дѹхъ, дѹше, дѹсѣ; мазати, мажѹ; отецъ, отче; носити, ношѹ; человѣческїй, человѣчестѣмъ.

Továbbá д lágyul жд-vé; a т pedig щ-vé (régibb emlékekben шт-vé), pl. видѣти, виждѹ; хотѣти, хощѹ.

Végre д és т hangok т előtt с-re hasonulnak л, м, н, р előtt pedig elhagyatnak, pl. плетѹ, плести (плетти helyett); ıадѧтъ, ıасти (ıадти helyett); ıалъ vagy ѣлъ (ıадлъ helyett.)

6. §. *Az egyhdzi számjegyek.* A Cyrill betüket számjegyek gyanánt is használták. 5-ig való számitásnál a Cyrill alphabet első öt betüje szolgált (б kivételével) 1—а҃, 2—в҃, 3—г҃, 4—д҃, 5—є҃, 6—ѕ҃, 7—з҃, 8—и҃, 9—ѳ҃, 10—і҃, ezután 11—аі҃, 12—ві҃, 13—гі҃, 14—ді҃, 15—єі҃, 16—ѕі҃, 17—зі҃, 18—иі҃, 19—ѳі҃, tehát az egyesek megelőzték a tizest; de már az ezután következő számjegyeket rendesen irták: 20—к҃, 21—ка҃ stb. 30—л҃, 32—лв҃, 40—м҃, 43—мг҃, 50—н҃, 60—ѯ҃, 70—ѻ҃, 80—п҃, 90—ч҃, 100—р҃, 200—с҃, 300—т҃, 400—у҃, 500—ф҃, 600—х҃, 700—ѱ҃, 800—ѿ҃, 900—ц҃, (ѧ҃). Az ezresek jelzésére ҂ jegyet tettek az egyeseket jelző számjegyek elé: 1863—҂аѿѯг҃, 2000—҂в҃, 3000—҂г҃ stb. A nagyobb szám-

sort többféleképp jelölték, igy (а) 10,000 (тьма), (а) 100,000 (legio — λεγεων), ⁼ы⁼ tiz milliót (тма темъ) jelentett.

Jegyzet. A régi irásu és nyomásu egyházi-szláv könyvekben a görög (bizanti) számitást használták, e szerint Krisztus születése 5508-dik évben volt a világ teremtése után. — Osztromir evangeliuma iródott ҂ѕфѯд-től ҂ѕфѯе-ig azaz 6564-től 6565-ig, vagyis mindkét évszámból kivonva a Krisztus születésének évét 5508-at, a nevezett evangeliumot 1056-tól 1057-ig irta Gergely nevü diaconus.

Gyakorlatul: ѕ҃, и҃, з҃, в҃, г҃, а҃, ѳ҃, д҃, еі҃, иі҃, ѕі҃, аі҃, ві҃, ке҃, ли҃, мѳ҃, на҃, ѯѕ҃, ов҃, ч҃, чѕ҃, р҃, раі҃, рм҃, рѯе҃, ркѕ҃, са҃, те҃, ун҃, ѱѯг҃, ѡмг҃, ѧв҃, цг҃, ҂аѱпе, ҂вѕ, ҂ефѯд, ҂ѕ, ҂нѧчѳ.

7. §. *Röviditési jegyek* (titlák — титла). Az ó-szlovén irásban a XIV-dik századig ritkán használtak irási röviditéseket; a XIV-dik századtól kezdve azonban igen sok szót, különösen a leggyakrabban előforduló szavakat röviditésekkel kezdték irni, ezen időtől fogva a *titlák* (a latin titulus szótól) általában elterjedtek. A röviditéseknél használt irásjegyek következők: a) az *egyszerü* titla: ҃, mely a szóban levő magánhangzót pótolta, pl. дв҃а = дѣва, дн҃сь = днесь, м҃ти = мати; b) *mássalhangzós* titla, midőn az с, д, г, в stb betüket a szó fölött kisebb betüvel jelölték, pl. ап҃ли = апостоли, еѵ҃а = еѵангеліа, бц҃а = богородица. Némely nyelvemlékekben (a hazaiakban bőven találkozunk velők) előfordul még különösen az ы hangzó fölött ˵ jegy, mely ekkor й-t pótol, вѣды̏ = вѣдый; sőt a XIII., XIV. és XV. századbeli iratokban egy betüvel (különösen a Cyrillika betüinek nevével) is jelöltek egyes szavakat, pl. ѿче н҃. и҃. еси = отче нашъ. иже. еси; ѕ҃ = ѕѣло, nagyon; оучителенъ ѕ҃ = оучителенъ ѕѣло, nagyon tanult; а҃. = азъ, én; к҃. е҃. = како. есть, hogy van; с҃ = слово, т҃ = твердо; д҃ = добро; ѿ = отъ; в҃ = вѣди; ѱ = пси, ebek.

Ide tartoznak a templomi képeken használatos felirások is; A szüz Mária képén: мр҃ ѳѵ҃ = Μητὴρ Θεοῦ = Isten anyja, Матерь Божіѧ; az Üdvözitő képén: ΙΣ ΧΣ = Іисѹсъ Христосъ; az Üdvözitő képe keresztjének felirása: ін҃ ці҃ = Іисѹсъ Назорѧнинъ Царь Іѹдейскій, Názárethi Jézus Zsidók királya; végre ᾶ ᾦ н és

ыⷭ҇й az Üdvözitő képének a koszorujában (gloriájában) anyít jelent, mint a görög ὁ ὤν = сый = létező, a ki van, сѹщїй.

A legtöbbször előforduló titlás szavak következők:

Ан-гелъ—А҆́гг҃лъ, ан-гел-скїй—а҆гг҃лскїй, ар-хан-гелъ—а҆рха́гг҃лъ, ар-хан-гел-скїй—а҆рха́гг҃лскїй, а-по-столъ—а҆пⷭ҇лъ, а-по-стол-скїй—а҆пⷭ҇лскїй.

Богъ—Бг҃ъ, бо-же-ство—бжⷭ҇тво, бо-го-ро-ди-ца—бцⷣа, бла-женъ—бже́нъ, бла-го-сло-венъ—блгⷭ҇венъ, бла-го-дать—блгⷣть, бо-го-бла-го-дат-ный—бгоблгⷣтный.

Вла-ды-ка—влⷣка, вла-ды-чи-ца—влⷣчца, вла-ды-че-ство—влⷣчество, вос-кре-се-нїе—воскрⷭ҇нїе.

Го-сподь—Гдⷭ҇ь, го-спод-ство—гдⷭ҇ство, го-сѹ-дарь—гдⷭ҇рь, го-спо-динъ—гдⷭ҇нъ, го-спо-жа—гпⷭ҇жа.

Дѹхъ—дх҃ъ, дѹ-хов-ный—дх҃овный, Да-видъ—Дв҃дъ, дѣ-ви-ца—дв҃ца, дѣв-ство—дв҃ство, дѹ-ша—дш҃а, день—дн҃ь.

Е-сте-ство—естⷭ҇тво, е-ван-ге-лїе—еѵⷢ҇лїе, е-ван-ге-листъ—еѵⷢ҇лїстъ, е-пи-скопъ—епⷭ҇кпъ, е-пи-скоп-ство—епⷭ҇кпство.

Из-ра-иль—Ії҃ль, Из-ра-иль-скїй—Ії҃льскїй, І-и-сѹсъ—Іи҃съ, І-е-рѹ-са-лимъ—Іерⷭ҇лимъ.

Крестъ—крⷭ҇тъ, кре-ще-нїе—крщ҃енїе, кре-сти-тель—крⷭ҇тль.

Лю-бо-мѹдръ—любомⷣръ, люд-скїй—лю́дскїй.

Мѹдръ—мⷣръ, мѹ-дрость—мⷣрсть, ми-лость—млⷭ҇ть, ми-ло-сер-дїе—млⷭ҇рдїе, ми-ло-сты-нѧ—млⷭ҇тынѧ, мо-ли-тва—мл҃тва, мти—мати, Марїа—Мр҃їа, мѹ-че-никъ—мч҃никъ, мѣ-сѧцъ—мцⷭ҇ъ, мла-де-нецъ—млⷣнцъ.

Не-бо—нб҃о, не-бес-ный—нбⷭ҇ный, нашъ—нш҃ъ, нынѣ—нн҃ѣ.

О-тецъ—ѻ҆́цъ, о-тчь—ѻ҆́ч҃ь, о-те-чествъ—ѻ҆ч҃ествъ, о-те-ческъ—ѻ҆ч҃ескъ.

Пре-мѹ-дрость—премⷣрость, пре-свѧтъ—прⷭ҇тъ, пре-столъ—прⷭ҇толъ, пре-по-до-бенъ—прпⷣбенъ, пра-ве-денъ—првⷣнъ, про-рокъ—прⷪ҇ркъ, пред-те-ча—прⷣтеча, при-снѡ—прⷭ҇нѡ.

Ро-жде-ство—рждⷭ҇тво, ро-жде-ственъ—рждⷭ҇твенъ.

Свѧтъ—ст҃ъ, свѧ-щен-никъ—сщ҃енникъ, солн-це—слⷩ҇це, серд-це—срⷣце, страсть—стрⷭ҇ть, смерть—смⷬ҇ть, сла-ва—слⷡ҇ва, свѧ-ти-тель—ст҃ль.

Тро-и-ца—Трⷪ҇ца, трⷪ҇ченъ—троиченъ, три-свѧтъ—трⷭ҇тъ, три-свѧ-то-е—трⷭ҇тое.

Ѹ-чи-тель—ѹч҃тль, ѹ-че-никъ—ѹч҃никъ, ѹ-че-ни-цы—ѹч҃ницы, ѹ-че-ни-ческъ—ѹч҃ническъ.

Хри-стосъ—Хр̃тосъ, Хри-стовъ—Хр̃товъ, хри-сті-а-нинъ—хр̃ті-анинъ.

Царь—цр̃ь, ца-ри-ца—цр̃ица, цер-ковь—цр̃ковь, цар-ство—цр̃тво, цар-скій—цр̃кій.

Че-ло-вѣкъ—чл̃къ, че-ло-вѣчь—чл̃чь, че-ло-вѣ-че-скій—чл̃ческій, честь—ч̃ть, че-стенъ—ч̃тенъ, чест-ный—ч̃тный.

8. §. *Irásjegyek*, *ékezet*, *hangsuly*. A legrégibb ó-szlovén nyelvemlékekben az itt megnevezett titlákat ritkán használták; a betüket szépen egymás mellé irták, sőt a szavakat is ritkán választották el, (vesd ö. Христоматіа V. 1., 10., 11. lapjait), ugy hogy ez a körülmény megnehezitette a szöveg olvasását; a régibb nyelvemlékekben, legtöbbnyire csak egész mondatokat (·) ponttal, néha (†) kereszttel választottak el; később a ∽ és ·:· jelt használták a fejezet végén, néha azonban a mondat végén is; pontot · tettek a betü mindkét oldalán, midőn a betüvel számjegyet akartak kifejezni, igy keletkezett aztán a ˜ jegy. A mostani egyházi-szláv nyomtatványokban a rendes pontozási jeleket használják: . , : de a kérdőjelre a görög eredetü ;-t tartották meg.

A hangzók fölötti ékezések, melyek görög mintára jöttek alkalmazásba, de a melyeknek az egyh.-szláv irásban semmi értelmök nincsen, következők: (῾) spiritus asper és (᾿) spiritus lenis, ezeket a szavak elején álló magánhangzó fölött használják; pl. ῾осмый. A hangsuly jelzésére a XVII. századtól kezdve szokásba jött a (῀) az éles (´) és a (`) tompa hangsuly; pl. ри́за, ри̑зы, е҆гѡ̀, оу҆ста̀. Az ´ hangsulyt a mássalhangzón végződő és szóközbeni szótagon (ри́за, две́рь), a ` hangsulyt pedig csak a magánhangzón végződő szótagon használják: е҆го̀. Az ´ éles hangsulyt a hehezet ᾿ jellel együtt (и҆́де) iszo-nak, a ` tompa hangsulyt a hehezet ᾿ jellel (и҆̀) apostroph (апостро́фъ)-nak szokás nevezni; ezeket is az egyforma hangzásu szavak megkülömböztetése végett használják: pl. и҆́мъ (általa), и҆̀мъ (nekik). A kamora (῀) hangsulyt pedig többnyire a többes számu alakokban használják, megkülömböztetésül az egyes számu hasonló hangzásu alakoktól, pl.

(egy. sz. genitivus)	ри́зы;	és (többes sz. acc. voc.)	ри̑зы
„ „ „	ча́сти;	(többes nom. acc. voc.)	ча̑сти
„ „ instrumental.	младе́мъ;	(többes sz. dativus)	млады̑мъ
„ „ nominativus	недѹ́гъ;	(„ „ genitivus)	недѹ̑гъ.

Végre az egyh.-szláv irásban előfordul a ҆ jel, mely ъ-t pótol, pl. без҆ = безъ, в҆ = въ, к҆ = къ stb.

MÁSODIK RÉSZ.

9. §. Az ige (глаго́лъ).

Az ige cselekvést vagy állapotot fejez ki. Az ige *jelentése* szerint lehet: 1. cselekvő átható (дѣйствительный гл.), 2. cselekvő át nem ható (среднїй гл.), 3. szenvedő (страдательный гл.), 4. visszaható (возвратный гл.), 5. kölcsönös (взаимный гл.) pl. 1. читаю, olvasok; 2. молчꙋ, hallgatok; 3. чтено бысть, olvastatott; 4. молюсѧ, imádkozom; 5. врази бїютсѧ, az ellenségek verekednek.

A cselekvés vagy állapot tartama szerint: 1. mozzanatos (однократный гл.) és 2. gyakorító (многократный) pl. 1. двигнꙋ, emelintek; 2. двигаю, emelgetek.

Ezeken kivül az egyh. szlávban meg kell külömböztetnünk a) a perfectiv igéket (гл. совершеннагѡ вида), melyek azt fejezik ki, hogy a cselekvés v. szenvedés csak egyszer történik, vagyis a cselekvésnek kezdetét, vagy pedig befejezését fejezik ki, pld. начнꙋ, megkezdek; станꙋ, megállok; дамъ, adok; b) imperfectiv igék (гл. несовершеннагѡ вида), melyek a cselekvést folyamában fejezik ki, vagyis a cselekvés huzamosságát, folytonosságát jelölik, pl. читаю, olvasok; стою, állok; даю, adok.

10. §. Az egyh.-szlávban négy igemódot (наклоненїе) külömböztetünk meg, ezek: 1. a főnévi igenév v. infinitivus (накл. неопредѣленное), 2. a jelentő mód (накл. изъѧвительное), 3. a kötőmód (накл. сослагательное) és 4. a parancsoló mód (накл. повелительное).

Idő van: a jelen, mult, jövő; elbeszélő mult, végzett mult és végzett jövő, ezeken kivül a mult cselekvésnek egyszeri, vagy csak pillanatnyi tartamának kifejezésére: az aoristos. Az egyh.-szláv igék ragozhatók az egyes, kettős és többes számban.

11. §. *A személyes névmás mint a mondat alanya.*

1. személy	а҃зъ	én,	мы̀	mi ketten,	мы̀	mi
2.	ты̀	te,	вы̀	ti ketten	вы̀	ti
3.	ѻ҃нъ	ő	ѻ҃на	ők ketten	ѻ̂нѝ	ők
	ѻ̂нà		ѻ҃нѣ		ѻ̂нѣ̀	
	ѻ̂нò		ѻ҃на		ѻ̂нѝ	

Az 1. és a 2. személynél nemi megkülömböztetés nem volt, a 3. személynél azonban: ѻ҃нъ, ѻ҃на, ѻ̂нѝ a himnemet, ѻ̂нà, ѻ҃нѣ, ѻ̂нѣ̀ a nőnemet és ѻ̂нó, ѻ҃на, ѻ̂нѝ a semleges nemet jelölte.

12. §. Az igei állitmány megegyez az alanynyal személyben és számban (néha nemben is); valahányszor két személyről van szó, ugy az alany, mint az állitmány kettős számban áll: ӑзъ читаю, én olvasok; мы̀ читаемъ, mi olvasunk; вы̀ читаета, ti (ketten) olvastok.

---

13. §. *Képzésök* szerint az egyh.-szláv igék lehetnek a) gyök igék (коренный гл.), b) származtatott igék (производный гл.)

Az infinitivus (főnévi igenév, наклоненїе неопредѣленное.)

14. §. Az *infinitivus* végzete az egyh.-szlávban -ти. и-ти, menni; ви-ти, fonni; нес-ти, vinni; грыз-ти, rágni. Az infinit. végzete hozzájárulhat közvetlenül az ige gyökeréhez, ezek a gyök-igék.

15. §. Кол-о-ти, szurni; чит-а-ти, olvasni; бѣл-ѣ-ти, fehéredni; люб-и-ти, szeretni; мѣн-ѧ-ти, váltani. Az infinit. végzete az ige gyökeréhez о vagy е összekötő hangzó segitségével, vagy pedig különös igeképzők közbevetésével járul: ezek a származtatott igék. Ezen igeképzők (примѣта) közül: (а, ѧ, ы, и, ѣ — нѹ, ов, ив, ыв) bármelyik az ige gyökerével együtt képezi az infinitivusi igetövet (основа, тема).

Az infinit. tő néha ugyanegy az ige gyökerével, pl.: и-ти, нес-ти, ezeknél a gyökér és az inf. tő ugyanegy, t. i. и és нес; általában igy van a gyökigéknél.

16. §. A szerint, a mint a ти infinit. végzet előtt mássalhangzó, vagy pedig magánhangzó áll: vannak mássalhangzós és magánhangzós infinitiv. igetövek, pl. да-ти, нес-ти igéknél: да magánhangzós, нес mássalhangzós infinit. igető.

17. §. A magánhangzós tövü igék az igeképzők elnevezése szerint feloszlanak: а, ѧ, ы, и, ѣ tövü igékre, pl. чита-ти (чит-а-ти) а tövü; мѣнѧ-ти, (мѣн-ѧ-ти) ѧ tövü; люби-ти, (люб-и-ти), и tövü; зеленѣ-ти, (зелен-ѣ-ти) ѣ tövü.

18. §. Az infinit. ти végzete, midőn az ige gyökérhez járul, néha hangtani átalakulásokat idéz elő, ilyenek:

midőn az ige gyökere д vagy т végü, akkor ezen mással-

hangzók az inf. ти végzete előtt с-re hasonulnak, pl. вєд-ти-ből lesz вєс-ти, vezetni; чєт-ти-ből: чєс-ти, olvasni; (a сти infinit végzet tehát sokszor föltételez az igegyökérben д v. т mássalhangzót);

midőn az ige gyökere г vagy к végü, akkor ezen mássalhangzók az infinitivus -ти végzetével -щи végzetet képeznek, ezek a -щи végü igék: (mert г, к, χ + т = щ*)

pl. мог-ти = мощи, tehetni; пєк-ти = пєщи, sütni; врєχ-ти = врєщи, dobni.

19. §. *Igetövek.* Az egyes igealakok képzésénél általában két igetövet szokás megkülömböztetni. Az első az infinitivus i-tő, a második pedig a praesens-tő. Az elsőt, mint emlitettük, az infinit. ти végzete elhagyásával, pl. дѣла-ти, infinit.-tő дѣла; цвѣс-ти, infinit.-tő цвѣс; a praesens-tövet a jelentő mód praesense többes számu 3-dik személyragja elhagyásával kapjuk, pl. дѣла-ютъ praesens-tő дѣла; цвѣт-ѹтъ praesens-tő цвѣт.

20. §. *Egyszerü igealakok.* a) a főnévi igenév v. infinitivus, pl. чита-ти, olvasni, b) jelen idő чита-ю, olvasok, c) elbeszélő mult idő, pl. чита-χъ, olvasok vala, olvasék, d) aoristos чита-χъ, olvastam (egyszer t. i.), e) felszólitó-mód чита-й, olvassál, f) cselekvő ragozhatlan melléknévi igenév читалъ, читала, читало, a ki olvasott, g) cselekvő jelen ideju melléknévi igenév, pl. чита-ѧ, a ki olvas. h) cselekvő mult ideju melléknévi igenév, pl. чита-въ, a ki olvasott; i) szenvedő jelen ideju melléknévi igenév, pl. читаємъ, a mi olvastatik; k) szenvedő mult ideju melléknévi igenév, pl. чита-нъ, a mi olvastatott.

21. §. *Összetett igealakok.* a) a jövő idő, pl. бѹдѹ читати, имамъ читати, станѹ читати, olvasni fogok; b) a mult idő pl. читалъ єсмь, olvastam; c) a végzett jövő idő, pl. читалъ бѹдѹ, olvasandok; d) a végzett mult idő, pl. читалъ бѣχъ, olvastam vala; e) az öszszes szenvedő alkatu igeragozás alakjai; f) a körülirt cselekvő alkatu igeragozás alakjai.

A jelenidő képzése.

22. §. A jelentő mód jelen ideje képzésénél háromféle személyragokat kell megkülömböztetni; 1. az archaismusokat, vagyis a legrégibb személyragokat, 2. az ó-szlovén személyragokat és 3. az egyh.-szláv nyelv mostani igealakjaiban előforduló személyragokat.

*) Az ó-szlovénban pedig г, к, χ + т = шт.; мог-ти — мошти; пєк-ти — пєшти; врѣχ-ти — врєшти.

A jelentőmód jelen idejének személyragjai.

	Személy	Archaismusok	Ó-szlovén ragok	Mostani egyh.-szláv ragok
Egyes szám	1	мь	ѫ, ѭ	ѹ, ю
	2	си	ши	ши
	3	ть	ть	тъ
Kettős szám	1	вѣ	вѣ	ва, вѣ
	2	та	та	та, тѣ
	3	та	та	та, тѣ
Többes szám	1	мъ	мъ	мъ
	2	те	те	те
	3	ѫть, ѭть, ѧть, ѩть	ѫть, ѭть, ѧть, ѩть	ѹтъ, ютъ, атъ, ѧтъ

23. §. Az archaismusok most is feltalálhatók: ѥ̑с-мь, (εἰμί, sum(i)) vagyok; вѣ-мъ, tudok; да́-мъ, adok és ꙗ̑-мъ, eszem igéknél; ezeknél a személyrag közvetlenül a gyökérhez járult, pl. вѣ-мъ, вѣ-си stb.

24. §. Az ó-szlovén személyragok régibb templomi könyveinkben fordulnak elő, a mostani egyh.-szláv nyelvben az ѫ és ѧ orrhangok helyett a személyragokban a tiszta magánhangzók léptek és pedig ѫ helyett ѹ, ѧ helyett а; a ѧ ugyan megmaradt irásban (ж, ч, ш, щ után pedig а, pl. кричатъ), de kiejtése: ꙗ — já; ть személyrag helyett тъ lett. A személyragok az összekötő (е) hangzó közvetitésével járulnak az infinit. tőhöz, pl. нес-е-ши, mely azonban a II. ragozásnál hasonul. Az egyh.-szlávban ва és та a him- és semleges nemet, вѣ és тѣ a nő nemet jelöli a kettős számban.

Jelen idő. Praesens. Настоѧщее времѧ.

Infinit. глаго́ла-ти, szólni; нес-ти̏, vinni; твори́-ти, tenni; крича́-ти, kiabálni.		
Egyes szám.		
	1. ragozás.	2. ragozás.
1.	глаго́лю (нес-ꙋ)	твор-ю̀ (крич-ꙋ)
2.	глаго́л-еши	твор-и́ши
3.	глаго́л-етъ	твор-и́тъ
Többes szám.		
1.	глаго́л-емъ	твор-и́мъ
2.	глаго́л-ете	твор-итѐ
3.	глаго́л-ютъ (нес-ꙋ́тъ)	твор-ѧ́тъ (крич-а́тъ)
Kettős szám.		
1.	глаго́л-ева, вѣ (nőn.)	твори́ва, вѣ
2. 3.	глаго́л-ета, тѣ (nőn.)	твори́та, тѣ.

Глаго́лю, szólok; глаго́леши, szólsz stb. глаго́лютъ szólnak.

25. §. A jelen idő képzése szerint az igéket két ragozási osztályba sorozzuk. A II. ragozáshoz tartoznak az и infinit. tövü igék, ezeknek személyragjai az összekötő (е) hangzóval, mely a прѣмита-val hasonul: ю (ꙋ) иши, stb. ѧтъ (атъ): a többi ige mind az I. ragozás szerint ragoztatik, személyragjai az összekötő hangzóval: ю (ꙋ), еши,...ютъ (ꙋтъ);

ю és ютъ, illetve ѧтъ végzetet vesznek fel a magánhangzós infinit. tövü igék; ꙋ, ꙋтъ, illetve атъ végzetet a mássalhangzós és нꙋ infinit. tövü igék.

26. §. A jelen időt az infinitivustól képezzük, és pedig:

1. A magánhangzós infinit. tövü igék az infinitivus ти végzetete helyett az egyes sz. 1. személyben ю, a többes sz. 3. személyben pedig ютъ illetve ѧтъ végzetet vesznek fel, mig a tő magánhangzóját majd megtartják (а, ѧ, ѣ, нꙋ tövü igék), pl. чита-ти: чита-ю, чита-еши....чита-ютъ; мѣнѧти: мѣнѧю, мѣнѧ-еши, мѣнѧ-ютъ; зеленѣ-ти: зеленѣ-ю, зеленѣ-еши...зеленѣ-ютъ; двигнꙋ-ти: двиг-н-ꙋ, двиг-н-еши....двиг-н-ꙋтъ, majd pedig a примѣта az összekötő (е) hangzóhoz hasonul (и, ѣ (gyökigék) (о) ꙑ tövü igéknél), pl. хвали-ти: хвал-ю, хвалиши...хвал-ѧтъ, (mert хвали-еши — хвали-иши és хвал-иши); горѣ-ти: гор-ю, гор-иши...гор-ѧтъ; стоꙗ-ти: сто-ю, сто-иши... сто-ѧтъ.

2. Midőn az infinit. tő ова v. єва végzetü, akkor az ова — ѹ (оу), az єва pedig ю-ra rövidül a személyragok előtt, pl. сѣтова-ти: сѣтѹ-ю, сѣтѹ-єши... сѣтѹ-ютъ; оу҆трєнєва-ти: оу҆трєню-ю, оу҆трєню-єши...оу҆трєню-ютъ.

3. Az а, ѧ, ꙗ, ѣ, и infinit, tövü igéknél a tő végső ajak, vagy foghangja a személyragok előtt (a й hatása alatt) lágyul és pedig az I. ragozásnál minden személyrag előtt, a II. ragozásnál az egyes sz. 1. személyrag előtt.

б—бл: люби-ти—люб-л-ю, люб-иши—любѧтъ,

м—мл: дрєм-а-ти—дрєм-л-ю, дрєм-л-єши—дрєм-л-ютъ,

в—вл: лов-и-ти—лов-л-ю, лов-иши—лов-ѧтъ;

п—пл: коуп-и-ти—коуп-л-ю, коуп-иши—коуп-ѧтъ,

hasonlóképp a foghangok is:

д lágyul жд-re: страда-ти—стражд-ѹ, стражд-єши—стражд-ѹтъ,
з » ж » гроз-и-ти—грож-ѹ, гроз-иши—гроз-ѧтъ,
с » ш » пис-а-ти—пиш-ѹ, пиш-єши—пиш-ѹтъ,
т » щ » насыт-и-ти—насыщ-ѹ, насыт-иши—насыт-ѧтъ.

4. A ѧ és ꙗ tövü igéknél ezen hangzók a személyragok előtt єм, єн, м, н-re bomlanak szét, pl. клѧ́ти—клєн-ѹ̀, клєн-є́ши—клєнѹ́тъ, ꙗ҆́ти—є҆̑м-лю, є҆̑млєши—є҆̑млютъ.

5. A mássalhangzós tövü (зти, сти végzetü) igék a tiszta tőhöz az infinit. végzete helyett: ѹ, єши...ѹтъ végzeteket vesznek fel, pl. нєс-ти: нєс-ѹ, нєс-єши — нєс-ѹтъ; грыз-ти: грыз-ѹ, грыз-єши грыз-ѹтъ;

a сти végzetü igéknél azomban a tiszta tövet kell helyre állitani, pl. плєс-ти (tiszta tő плєт-), tehát: плєт-ѹ, плєт-єши — плєт-ѹтъ.

6. A ѧ és и tövü igék megelőzött ж, ч, ш, щ mássalhangzóval a II. ragozás szerint ragoztatnak, pl. грѣши-ти: грѣш-ѹ, грѣш-иши — грѣш-атъ; крича-ти: крич-ѹ, крич-иши — крич-атъ.

7. A щи végzetü igéknél a tiszta tő helyreállitásával ѹ, єши — ѹтъ; mi közben a tő г torokhangja az egyes sz. 1. személy és a többes sz. 3. személy kivételével ж-re, a tő к torokhangja ч-re lágyul pl.:

рє-щи; (рєк-ти) рєк-ѹ, рєч-єши, рєч-єтъ — рєк-ѹтъ.

мо-щи (мог-ти) мог-ѹ, мож-єши, мож-єтъ — мог-ѹтъ.

27. §. A jelentő mód jelen ideje előtt sokszor áll a да (hogy, hadd) kötőszó; А҆́щє кто̀ хо́щєтъ по мнѣ̀ и҆тѝ, да ѿвє́ржєтсѧ сєбѐ и҆ во́змєтъ кре́стъ сво́й, и҆ по мнѣ̀ грѧдє́тъ; Ha valaki utánam akar jönni, tagadja meg önmagát és vegye keresztjét és jöj-

jön utánam. Itten да ѿвéржется себе (tagadja meg magát): conjunctivus.

Ragozzuk a jelen időben: вѣ́ровати, hinni; дремáти, szunyadni; спáти, aludni: хотѣ́ти, akarni; сѣ́яти, magot vetni (сѣ́ю); твори́ти, tenni; лови́ти, vadászni; оу҆тѣ́шити, vigasztalni; пещи, sütni; полагáти, tenni.

II. * Рѣ́ша же всѝ: ты ли оу҆̀бѡ є҆сѝ Сн҃ъ Бо́жїй; О҆́нъ же къ ни́мъ речѐ: вы̀ глаго́лете, ꙗ҆́кѡ а҆́зъ є҆́смь (Іоанн. XXII, 70.) Мо́жета ли пи́ти ча́шꙋ, ю҆́же а҆́зъ и҆́мамъ пи́ти, и҆лѝ кре́щенїемъ, и҆́мже а҆́зъ кре́щаюся, крести́тися; глаго́ласта є҆мꙋ̀: мо́жева (Мат. XX, 22). О҆́чи є҆гѡ̀ на ни́щаго призира́етѣ, вѣ́жди є҆гѡ̀ и҆спыта́етѣ сн҃ы чл҃вѣ́ческїѧ (Пс. X, 4). И҆ а҆́ще кто̀ ва́ма рече́тъ: что̀ твори́та сїе; рцы́та, ꙗ҆́кѡ Гд҇ь тре́бꙋетъ є҆̀ (Марк. XI, 3). А҆ми́нь, глаго́лю ва́мъ (Іоанн. XIV, 12.) Ты̀ глаго́леши, ꙗ҆́кѡ ца́рь є҆́смь а҆́зъ (Іоа. XVIII, 37). Вѣ́рꙋета ли, ꙗ҆́кѡ могꙋ̀ сїѐ сотвори́ти (Мат. IX, 28). Вѣ́рꙋю Гд҇и и҆ и҆сповѣ́дꙋю, ꙗ҆́кѡ ты̀ є҆сѝ вои́стиннꙋ Христо́съ, Сн҃ъ Бг҃а жива́гѡ (Мол. Прич.). Смотри́те вра́нъ, ꙗ҆́кѡ не сѣ́ютъ, ни жнꙋ́тъ: и҆̀мже нѣ́сть сокро́вища, ни жи́тницы, и҆ Бг҃ъ пита́етъ и҆̀хъ (Лꙋк. XII, 24). Оу҆чи́телю, хо́щева, да є҆́же а҆́ще про́сива, сотвори́ши на́ма. О҆́нъ же речѐ и҆́ма: что̀ хо́щета, да сотворю̀ ва́ма (Марк. X, 35). Ꙗ҆́коже оу҆̀бѡ собира́ютъ пле́велы, и҆ ѻ҆гне́мъ сожига́ютъ; та́кѡ бꙋ́детъ въ сконча́нїе вѣ́ка сегѡ̀ (Мат. XIII, 40). А҆́ще кто̀ хо́щетъ по мнѣ̀ и҆тѝ, да ѿве́ржетсѧ себѐ, и҆ во́зметъ кре́стъ сво́й, и҆ по мнѣ̀ грѧде́тъ (Мат. XVI, 24).

Kötőszók. и҆ — és, is; же — pedig, is. И҆ посла̀ рабы̑ своѧ̑ És elküldé szolgáit. О҆́нъ же речѐ и҆̀мъ. Ő pedig mondá nekik. И҆ а҆́зъ прїидо́хъ. Én is eljöttem.

и҆ és же használata az egyh.-szláv nyelvben sokkal gyakoribb, mint az élő szláv nyelvekben. и҆ a mondat első, же a mondat második helyén szokott állni.

оу҆̀бѡ — tehát, és igy, e szerint, ehez képest. Возми́те оу҆̀бѡ ѿ негѡ̀ тала́нтъ, и҆ дади́те и҆мꙋ́щемꙋ де́сѧть тала́нтъ. Vegyétek el tehát tőle a talentumot, és adjátok annak, kinek tiz talentuma vagyon.

оу҆̀бѡ, kötőszót nyomatékosság kifejezése végett is használták. Сн҃ъ оу҆̀бѡ чл҃вѣ́ческїй и҆де́тъ, ꙗ҆́коже є҆́сть пи́сано ѡ҆ не́мъ, го́ре же человѣ́кꙋ томꙋ̀, и҆́мже сн҃ъ чл҃вѣ́ческїй преда́етсѧ. Az ember fia

* Az egyh.-szláv olvasmányok magyar forditását a nyelvtan végén találja az olvasó.

megyen (ugyan), a mint meg van irva róla, jaj (pedig) azon embernek, a ki által az ember fia el fog adatni. — Ily értelemben tehát sem az оу҆бѡ, sem a же kötőszót nem kell forditani.

бо (нбо) — mert. хо́щетъ бо И҆ро́дъ и҆ска́ти ѻ҆троча́те. Mert keresni fogja Herodes a gyermeket.

оу҆бѡ, бо és же kötőszók a mondat első szava után szoktak állni.

ꙗ҆́кѡ — mert, minthogy. Ꙗ҆́кѡ твоѐ є҆́сть ца́рство. Mert tied az ország.

ꙗ҆́кѡ — hogy. Вы̀ глаго́лете, ꙗ҆́кѡ а҆́зъ є҆́смь. Ti mondjátok, hogy én vagyok.

ꙗ҆́кѡ — mintegy, körülbelül. Ꙗ҆́кѡ двѣ̀ ты́сѧщы. Mintegy két ezeren.

ꙗ҆́коже — valamint, a mint. Ꙗ҆́коже возлюбѝ мѧ̀ Ѻ҆те́цъ, и҆ а҆́зъ возлюби́хъ ва́съ. Valamint engēm Atyám szeret, én is szeretlek titeket.

Előljárók. къ — hoz, -hez Dativussal. Къ І҆и҃су прїидо́ша. Jézushoz jöttek.

на, -on, -en; -ra, -re. въ -ban, -ben; -ba, -be.

на és въ e kérdésre hol? Praepositivussal, e kérdésre hova? Accusativussal. На рабѣ̀, a szolgán; на раба̀, a szolgára. Въ Є҆гѵ́петъ, Egyptomba; въ Є҆гѵ́птѣ, Egyptomban.

Ezenfelül más értelemben is előfordulnak:

на — ellen Accus.-sal. Совѣ́тъ сотвори́ша на І҆и҃са. Tanácsot tartottak Jézus ellen.

на- (для helyett) Accus.-sal. На паде́нїе и҆ на воста́нїе мно́гимъ во І҆и҃ли. Sokaknak esése és emelkedése végett Izraelben.

въ — (между helyett) között értelemben, Praep.-val. Благослове́нна ты̀ въ жена́хъ. Boldog vagy te az asszonyok között. И҆ ты̀ Виѳлее́ме ни́чѣмже ме́ньши є҆сѝ въ влады́кахъ І҆ꙋ́довыхъ. És te Bethlehem semmivel sem vagy kisebb Juda fejedelmei között.

въ — (для helyett) Accusat.-sal, részére, számára, végett jelentéssel. Кꙋпи́ша село̀ скꙋде́льниче въ погребе́нїе стра́ннымъ. Megvették a fazekas mezejét az idegenek temetése végett.

въ Accusativussal a cselekvés céljának kifejezésére. Согрѣши́хъ въ тѧ̀. Vétkeztem ellened.

по — után Praep.-sal. Грѧдѝ по мнѣ̀! Jöjj utánam! (Kövess engem.) И҆ по не́мъ и҆до́ста оу҆чени́цы є҆гѡ̀, Utána menének tanitványai.

по — szerint Dat.-sal. По вѣ́рѣ ва́ю бꙋ́ди ва́ма. Hitetek szerint legyen nektek (kettős sz.)

---

28. §. A »бы́ти« (lenni) ige egyszerü alakjai.

Jelen idő.

Egyes szám.	Többes szám.	Kettős szám. Himn. és seml. n.	nőn.
1. а҆́зъ є҆́смь, vagyok	мы̀ є҆́смы	є҆сва̀, є҆сма̀	є҆свѣ̀, є҆смѣ̀
2. ты̀ є҆сѝ	вы̀ є҆стѐ	є҆ста̀	є҆стѣ̀
3. ѻ҆́нъ, ѻ҆на̀, ѻ҆нѡ̀ є҆́сть	ѻ҆нѝ, ѻ҆нѣ̀ сꙋ́ть		

Ugyanigy ragozzuk нѣ́смь, (не є҆́смь) nem vagyok, igét is: нѣ́смь, нѣ́си stb., de a több. sz. 3. személye: не сꙋ́ть.

Aoristos.

I. alak.			
Személy	Egyes szám.	Többes sz.	Kettős sz.
1.	бы́хъ valék (lettem)	бы́хомъ	бы́хова (ѣ), бы́сва (ѣ)
2.	бы̀	бы́сте	бы́ста (ѣ)
3.	бы́сть	бы́ша	
II. alak.			
Személy	Egyes szám.	Többes sz.	Kettős sz.
1.	бѣ́хъ valék (egyszer)	бѣ́хомъ	бѣ́хова (ѣ), бѣ́сва (ѣ)
2.	бѣ̀	бѣ́сте	бѣ́ста (ѣ)
3.	бѣ̀	бѣ́ша	

Elbeszélő mult idő.

Személy.	Egyes szám.	Többes sz.	Kettős sz.
1.	бѧ́хъ, бѣ́хъ	бѧ́хомъ	бѧ́хова (ѣ), бѧ́сва (ѣ)
2.	бѧ́ше, бѣ́ше	бѧ́сте	бѧ́ста (ѣ)
3.	бѧ́ше, бѣ́ше	бѧ́хꙋ, бѣ́хꙋ	
	1. valék, 2. valál,	3. vala stb.	

Jövő idő.

Személy.	Egyes szám.	Többes sz.	Kettős sz.
1.	бꙋ́дꙋ leszek	бꙋ́демъ	бꙋ́дева (ѣ)
2	бꙋ́деши	бꙋ́дете	бꙋ́дета (ѣ)
3.	бꙋ́детъ	бꙋ́дꙋтъ	бꙋ́дета (ѣ)

Felszólitó mód.

Szem.	Egyes sz.	Többes sz.	Kettős szám.
1.	—	бꙋ́демъ legyünk	бꙋ́дева(ѣ) legyünk (ketten)
2.	бꙋ́ди légy	бꙋ́дите legyetek	бꙋ́дета(ѣ) legyetek „

Melléknévi igenév.

	Himn.	Nőn.	Seml. n.	
Jelenidő:	сы́ (сꙋ́щъ) сы́й (сꙋ́щїй)	сꙋ́щи сꙋ́щаѧ	(сꙋ́ще) сꙋ́щее	levő.
Mult idő:	бы́въ (бы́вшъ) бы́вый (бы́вшїй	бы́вши бы́вшаѧ	бы́въ (бы́вше) бы́вшее	a ki volt.
Jövő idő:	бꙋ́дꙋщъ бꙋ́дꙋщїй	бꙋ́дꙋщи бꙋ́дꙋщаѧ	бꙋ́дꙋще бꙋ́дꙋщее	a leendő.

Ragozhatlan melléknévi igenév.

	Himn.	Nőn.	Semln.	
Egyes sz.	бы́лъ,	была̀	было̀,	csak az összetett
Többes sz.		б ы́ л и		igealakokkal jön
Kettős sz.	бы́ла	бы̂ли	бы́ла	elő.

---

29. §. A segédige állitmány a jelentő mód jelen idejében is kiteendő. А҆́зъ є҆́смь Гдⷭ҇ь Бо́гъ тво́й. Én vagyok a te Urad Istened. Вы̀ є҆стѐ свѣ́тъ мі́рꙋ. Ti vagytok a világ világossága. Ѻ҆́тче на́шъ, и҆́же є҆сѝ на небесѝ. Mi Atyánk, ki vagy a mennyben. Сло́во твоѐ и҆́стина є҆́сть. A te igéd valóság.

Ш. И҆лї́а ли є҆ сѝ ты̀; и҆ глаго́ла: н ѣ́ с м ь (Іоан. I, 21.) Ѿ мі́ра не сꙋ́ть, ꙗ҆́коже и҆ а҆́зъ ѿ мі́ра нѣ́смь (Іоан. XVII, 16.) Въ темни́цѣ б ѣ́ х ъ, и҆ прїидо́сте ко мнѣ̀ (Мат. XXV, 36). И҆ є҆гда̀ б ы́ с т ь де́нь, призва̀ ѹ҆чени́ки своѧ̂ (Лꙋк. VI, 13.) Б ѣ̀ же зра́къ є҆гѡ̀ ꙗ҆́кѡ мо́лнїѧ, и҆ ѡ҆дѣѧ́нїе є҆гѡ̀ бѣло̀ ꙗ҆́кѡ снѣ́гъ (Мат. XXVIII, 3.) И҆ є҆гда̀ скончава́шасѧ днїе пѧтдесѧ́тницы, б ѣ́ ш а всѝ А҆пⷭ҇ли є҆динодꙋ́шнѡ вкꙋ́пѣ (Дѣѧн. II, 1). І҆исъ же речѐ: Два̀ должника̀ б ѣ́ с т а заимода́вцꙋ нѣ́коемꙋ (Лꙋк. VII. 41.) И҆ не позна̀ є҆гѡ̀, б ѣ́ с т ѣ бо рꙋ̂цѣ є҆гѡ̀, ꙗ҆́кѡ рꙋ̂цѣ И҆са́ва бра́та є҆гѡ̀ косма́тѣ: и҆ блгⷭ҇ослови̇̀ є҆го̀ (Быт. XXVII, 23). Ꙗ҆́коже бо б ы́ с т ь во дни̂ Нѡ́євы, та́кѡ б ꙋ́ д е т ъ и҆ прише́ствїе Сн҃а чл҃вѣ́ческагѡ (Мат. XXIV, 36). Въ нача́лѣ б ѣ̀ Сло́во, и҆ Сло́во бѣ̀ къ Бг҃ꙋ, и҆ Бг҃ъ бѣ̀ Сло́во (Іоан. I, 1.) Стра́хъ же ве́лїй б ѧ́ ш е на всѣ́хъ и҆́хъ (Дѣѧн. II. 44). И҆ ѹ҆стреми́сѧ ста́до по бре́гꙋ въ мо́ре: б ѧ́ х ꙋ же ꙗ҆́кѡ двѣ̀ ты́сѧщы: и҆ ѹ҆топа́хꙋ въ мо́ри (Марк. V, 13).

И҆ речѐ е҆мꙋ̀ І҆и҃съ: а҆ми́нь гл҃го́лю тебѣ̀, дне́сь съ мно́ю бꙋ́деши въ раѝ (Лꙋк. XXIII, 43.) Оу҆чи́телю, когда̀ ѹ҆̑бѡ сїѧ̀ бꙋ́дꙋтъ. (Лꙋк. XXI. 7.) Бꙋ́дꙋ ва́мъ во Ѻ҆тца̀, и҆ вы̀ бꙋ́дете Мнѣ̀ въ сы́ны и҆ дщє́ри (2. Кор. VI, 18).

Kötőszók. Е҆гда̀ (когда̀) — midőn, mikor. тогда̀ — akkor. Оу҆чи́телю! когда̀ ѹ҆̑бѡ сїѧ̀ бꙋ́дꙋтъ? Mester! mikor lesznek ezek?

Е҆гда̀ прозѧбѐ трава̀ и҆ пло́дъ сотворѝ, тогда̀ ꙗ҆ви́шасѧ и҆ плевелі́е. Midőn felnőtt a vetés és termést hozott, akkor föltetszék a konkoly is.

Е҆гда̀ kötőszótól meg kell külömböztetni е҆́да̀ — valjon, — e? kérdő szócskát; ámbár е҆гда̀ is előfordul ez utóbbi jelentéssel. Е҆да̀ ѕмі́ю пода́стъ е҆мꙋ̀? Valjon kigyót ad neki?

Előljárók. до — ig Genit.-val.

Ѿ — -tól, -től Gen.-sal, Ѿ вѡ́стѡкъ со́лнца до за́падъ. Napkeltétől nyugatig.

Ѿ (и҆́зъ helyett) -ból, -ből jelentéssel is előfordul. Ѿ Е҆гѵ́пта воззва́хъ сы́на моего̀. Egyptomból hivtam meg fiamat. Ѿ пло̑дъ и҆́хъ позна́ете. Gyümölcseikről (gyümölcsük szerint) ismeritek meg.

Ѿ sokszor a birtokos jelző jelentését fokozza. Е҆ди́на черта̀ не пре́йдетъ ѿ за́кона. A törvénynek egy jottája sem fog elmulni.

Ѿ a szenvedő alaku igék melletti Instrumentalis helyett. Да прославя́тсѧ ѿ чл҃вѣ̑къ. Hogy dicsőittessék az emberek által. Порꙋ́ганъ бы́сть ѿ во̑лхвъ (волхвы, волхвами helyett). Kijátszatott (kigunyoltatott) a bölcsektől.

Sőt előfordul (въ, по причинѣ̀ helyett) -ban, -ben, okáért, miatt, jelentéssel is. Не пови́ненъ е҆́смь ѿ кро́ве сегѡ̀ пра́ведника. Nem vagyok hibás ezen igaznak v é r e m i a t t.

съ, -val, -vel, Instr.-val Дне́сь со мно́ю бꙋ́деши въ раѝ. Ma velem leszel a paradicsomban. Съ бра́томъ, съ сестро́ю, съ лю́дьмѝ a fivérrel, nővérrel, emberekkel együtt.

---

30. §, Az aoristos képzése.

Aoristos.

Személy.	Egyes szám.		Többes szám.	
1.	Нес-о̀-хъ	Хвали́-хъ	Нес-о́-хомъ	Хвали́-хомъ
2.	Нес-ѐ	Хвалѝ	Нес-о́-сте	Хвали́-сте
3.	Нес-ѐ	Хвалѝ	Нес-о́-ша	Хвали́-ша

	Kettős szám.	
1.	Нес-ó-хова (ѣ)	Хвали́-хова (ѣ)
2. и 3.	Нес-ó-ста (ѣ)	Хвали́-ста (ѣ).

несо́хъ, vittem (egyszer); хвали́хъ, dicsértem (egyszer)

Az aoristost az infinitivusi tőből képezzük.

1. A magánhangzós inf. tövü igék aoristosát ugy képezzük, hogy az aoristos végzeteit közvetlenül a tőhöz illesztjük az infinit. ти végzete helyett, pl. дѣла́-ти, дѣла́-хъ, дѣла̀, дѣла̀ stb., miközben az egyes sz. 2. és 3. személyben csak az infinit. tő marad.

2. A mássalhangzós tövü igék aoristosa képzésénél az inf. ти végzete helyett az aoristos személyvégzeteit az о összekötő hangzó közbevetésével illesztjük a tiszta tőhöz, az egyes sz. 2. és 3. személy ezen esetben е végzetet vesz fel, pl. вес-ти (вед-ти) igéből: вед-ó-хъ, вед-ѐ, вед-ó-хомъ stb.

Itt még megjegyezzük, hogy a щи végzetü igéknek tiszta tőbeli г mássalhangzója ж-re, a к pedig ч-re lágyul a 2. és 3. személy е végzete előtt, pl. пе-щи (пек-ти): пек-ó-хъ, печ-ѐ, печ-ѐ, пек-ó-хомъ stb. = мощи: мог-ó-хъ, мож-е, мог-о-хомъ stb.

Néhány ige az aoristos egyes sz. 3. személyben тъ személyragot vesz fel, pl. нача́тъ, прїѧ́тъ; нача̀, прїѧ̀ helyett.

Ragozzuk: спа́-ти, ѝ-ти (ид-о-хъ), глаго́лати, твори́ти, напа́сти (нападти), стоѧ́ти, тещѝ, рещѝ, ве́зти, жещи (жег-ти), ве́сти, па́сти (пад-ти) esni, па́сти, legeltetni, дꙋ́нꙋти, igéket.

31. §. **Az imperfectum** (elbeszélő mult, времѧ преходѧщее) **képzése.**

Imperfectum

	Egyes sz.		Többes sz.	
1.	Гл҃го́ла-хъ	Хвалѧ́-хъ	Гл҃го́ла-хомъ	Хвалѧ́-хомъ
2.	Гл҃го́ла-ше	Хвалѧ́-ше	Гл҃го́ла-сте	Хвалѧ́-сте
3.	Гл҃го́ла-ше	Хвалѧ́-ше	Гл҃го́ла-хꙋ	Хвалѧ́-хꙋ

	Kettős sz.	
1.	Гл҃го́ла-хова (ѣ)	Хвалѧ́-хова (ѣ)
2.	Гл҃го́ла-ста (ѣ)	Хвалѧ́-ста (ѣ)
3.	Гл҃го́ла-ста (ѣ)	Хвалѧ́-ста (ѣ)

гл҃го́лахъ, szólok vala; хвалѧ́хъ, dicsérek vala, dicsérék.

Az imperfectumot is az infinitivustól képezzük.

1. Az а tövü igéknél az imperfectum személyvégzetei a tiszta tőhöz járulnak, pl. ѿдолѣва́ти : ѿдолѣва́-хъ, ѿдолѣва́-ше stb. többes sz. 3. személy ѿдолѣва́-хꙋ.

2. A többi igék az imperfectumot ѧ-хъ, ѧ-ше, ѧ-ше stb. végzettel képezik, a mely végzetek a mássalhangzós tövü igéknek tiszta tövéhez járulnak, pl. нестѝ: нес-ѧ́хъ, нес-ѧ́ше stb., ezenfelül a щи végüeknél a tiszta tő к mássalhaogzója ч-re, г pedig ж-re lágyul, és ѧ helyett а-t szokás irni, pl. влещи (влекти) — влеч-а́-хъ, влеч-а́-ше stb., мощѝ (мог-ти) — мож-а́-хъ, мож-а́-ше stb.

3. Az imperfectum ѧ́хъ, ѧ́ше stb. végzetei a magánhangzós tövü igék igeképzőivel (примѣта) összefolynak, pl. хвали́-ти — хвал-ѧ́хъ, хвал-ѧ́-ше stb., хотѣ́-ти — хот-ѧ́хъ, хот-ѧ́ше stb., пи́-ти — пї-ѧ́хъ, пї-ѧ́ше stb.; de az ajakhanggal megelőzött magánhangzós tövek a примѣта-t л-re lágyitják, pl. люби́ти — люб-л-ѧ́хъ, люб-л-ѧ́-ше stb.

4. A tőben levő ꙗ és ѧ alkotó részeire (ен ем) bomlik, pl: ꙗ̆ти — е̂м-л-ѧ́хъ, е̂м-л-ѧ́-ше stb., клѧ́ти — клен-ѧ́хъ, клен-ѧ́-ше stb.

Ragozzuk: твори́ти, ꙗ̆ти, лови́ти, помина́ти, оўчити, дѣла́ти igéket.

32. §. Ha összehasonlitjuk az imperfectum és az aoristos időragját (az időrag х, a mely с és ш-re lágyul a személyragok előtt):

Szám	Szem.	Aoristos	Imperfectum
Egyes sz.	1	(хъ), (о) — (х)ъ	— (х) ъ
	2	— е	(ш) е
	3	— е	(ш) е
Kettős sz.	1	(х) — (о) — ва, вѣ	(х) — (о) — ва, вѣ
	2	(с) та, тѣ	(с) та, тѣ
	3	(с) та, тѣ	(с) та, тѣ
Többes sz.	1	(х) — (о) — мъ	(х) — (о) — мъ
	2	(с) те	(с) те
	3	(ш) а	— (х), ꙋ

Azt találjuk, hogy az alakjaik az egyes szám 2. és 3. és a többes sz. 3. személy kivételével egyezők.

J e g y z e t. Az imperfectumban az ó-szlovénben a segédmagánhangzó a mássalhangzós tövü igéknél ѣа (нес-ѣа-хъ), az а és ѣ tövü igéknél аа (дѣл-а-а-хъ, горѣ-а-хъ), az и tövü igéknél pedig ıаа (и+а+а) (мол-ıаа-хъ, любл-ıаа-хъ) volt, ezek összeolvadásából keletkezett az ахъ és ѧхъ végzet.

---

33. §. A cselekvés időtartamára vonatkozólag azomban meg kell jegyeznünk, hogy az a o r i s t o s alakjaival az elmult cselekvésnek vagy egyszeriségét vagy csak pillanatig tartását szokták kifejezni. Ellenben az imperfectum az elmult cselekvésnek huzamosságát vagy ismétlődését fejezi ki, pl. Й оустремисѧ стадо по брегꙋ въ море: бѧхꙋ же ıако двѣ тысѧщы: и оутопахꙋ въ мори. És a nyáj a parton a tengerbe rohant; vala pedig mintegy két ezer és megfulának a tengerben. Маріа же Магдалина и Маріа Іѡсіева зрѧстѣ, гдѣ его полагахꙋ. Mária Magdolna pedig és József Máriája nézik vala, hová tevék őt. Глагола емꙋ Пілатъ: что есть истина? Mondá neki Pilátus: mi az igazság?

IV. Iакоже в о з л ю б и мѧ Отецъ, и азъ в о з л ю б и х ъ васъ: бꙋдите въ любви моей. Аще заповѣди моѧ соблюдете, пребꙋдете въ любви моей: ıакоже азъ заповѣди Отца моегѡ с о б л ю д о х ъ, и пребываю въ егѡ любви. Сіѧ г л а г о л а х ъ вамъ, да радость моѧ въ васъ бꙋдетъ, и радость ваша исполнитсѧ (Іоан. XV. 9). Р е ч е Петръ: се, мы ѿ с т а в и х о м ъ всѧ и по тебѣ и д о х о м ъ (Лꙋк. XVIII, 28.) Не вы мене и з б р а с т е, но азъ и з б р а х ъ васъ (Іоан. XV, 16.) Азъ о у с н ꙋ х ъ, и с п а х ъ, в о с т а х ъ, ıако Гдь застꙋпитъ мѧ (Пс. III, 6.) Тогда ѿвѣщаютъ емꙋ праведницы, глаголюще: Гди, когда тѧ в и д ѣ х о м ъ алчꙋща, и напитахомъ; или жаждꙋща, и н а п о и х о м ъ (Мат. XXV, 37). И изыдоста оучнка егѡ, и п р і и д о с т а во градъ, и ѡбрѣтоста, ıакоже рече има: и о у г о т о в а с т а пасхꙋ (Марк. XIV, 16). Рꙋцѣ твои с о т в о р и с т ѣ мѧ, и с о з д а с т ѣ мѧ (Пс. CXVIII, 73). Егда прозѧбе трава и плодъ с о т в о р и, тогда ıавишасѧ и плевеліе (Мат. XIII, 26). Бѣ же единъ ѿ оученикъ егѡ возлежа на лонѣ Іисовѣ, егоже л ю б л ѧ ш е Іисъ (Іоан. XIII, 23). Пискахомъ вамъ, и не п л ѧ с а с т е: п л а к а х о м ъ вамъ, и не р ы д а с т е (Мат. XI, 17.) И мнози ѿ Корінѳѧнъ слышавше в ѣ р о в а х ꙋ и к р е щ а х ꙋ с ѧ (Дѣѧн. XVIII, 8). Маріа же Магдалина и Маріа Іѡсіева з р ѧ с т ѣ, гдѣ его (I. Хр.) п о л а г а х ꙋ. (Марк. XV, 47).

Kötőszók. аще — ha, hogyha. Аще хощеши, можеши мѧ очистити. Ha akarod, megtisztithatsz engem.

а҆́ще előfordul є҆да helyett is. А҆́ще достои́тъ въ сꙋбо́тꙋ цѣли́ти? Szabad-e (méltó-e) szombaton gyógyitni?

а, но — ám, de. Не вы̀ менѐ и҆збра́сте, но а҆́зъ и҆збра́хъ вы̀. Nem ti választottatok engem, hanem én választottalak titeket.

то́кмѡ ᲂу҆стнѣ̀ є҆ѧ̀ двиза́стѣсѧ, а҆ гла́съ є҆ѧ̀ не слыша́шесѧ. C s a k i s ajkai mozogtak, de hangja nem hallatszott.

поне́же — minthogy. Поне́же сотвори́сте сі́є є҆ди́номꙋ ѿ ни́хъ. Minthogy megtevétek egyiköknek.

и҆лѝ — vagy. И҆лѝ кто̀ є҆́сть ѿ ва́съ человѣ́къ? Vagy ki az közületek, az emberek közül?

A jövő idő (futurum I. бꙋ́дꙋщее вре́мѧ) képzése.

Szem.	Egyes sz.			Több sz.		
1.	сотворю̀	бꙋ́дꙋ	нестѝ,	сотвори́мъ	бꙋ́демъ	нестѝ
2.	сотвори́ши	бꙋ́деши	хвали́ти	сотвори́те	бꙋ́дете	хвали́ти
3.	сотвори́тъ	бꙋ́детъ		сотворѧ́тъ	бꙋ́дꙋтъ	

Kettős sz.

1.	сотвори́ва(ѣ), сотвори́ма	бꙋ́дева(ѣ)	нестѝ,
2. és 3.	сотвори́та(ѣ)	бꙋ́дета(ѣ)	хвали́ти

сотворю̀, megteszem; бꙋ́дꙋ нестѝ, vinni fogok; бꙋ́дꙋ хвали́ти, dicsérni fogok, stb.

34. §. Az egyszerü jövő idő (сотворю̀) személyragjai azonosak a jelen idő személyragjaival; ezt a jövő időt képezik a perfectiv jelentésü igék, melyeknek összetett jövő idő alakjuk nincsen, pl. и҆́же ѿве́ржетсѧ менѐ пред̾ человѣ́ки, ѿве́ргꙋсѧ є҆гѡ̀ и҆ а҆́зъ пред̾ Ѻ҆тце́мъ мои́мъ. A ki m e g t a g a d engem az emberek előtt, m e g t a g a d o m én is őt Atyám előtt.

35. §. A бꙋдꙋ segitő igével és a ragozandó ige infinitivusával (бꙋ́дꙋ хвали́ти) az imperfectiv igék képezik az I. jövő. időt, pl. И҆ речѐ Гдⷭ҇ь ѕмі́ю: на пе́рсехъ твои́хъ ходи́ти бꙋ́деши És mondá az Ur a kigyónak: melleden f o g s z j á r n i.

Ragozzuk az I. jövőben: люби́ти, козопи́ти, дѣла́ти, и҆ска́ти, взыска́ти.

V. И҆ а҆́зъ же тебѣ̀ гл҃ю, ꙗ҆́кѡ ты̀ є҆сѝ Пе́тръ, и҆ на се́мъ ка́мени сози́ждꙋ це́рковь мою̀, и҆ врата̀ а҆́дѡва не ѡ҆долѣ́ютъ є҆́й (Мат. XVI, 18.) Ни, гл҃ю ва́мъ: но а҆́ще не пока́етесѧ, всѝ та́кожде погі́бнете (Лꙋк. XIII, 5). Ѡ҆кропи́ши мѧ̀ ᲂу҆ссѡ́помъ, и҆ ѡ҆чи́щꙋсѧ: ѡ҆мы́еши мѧ̀, и҆ па́че снѣ́га ᲂу҆бѣлю́сѧ (Пс. L, 9.) И҆ мно́зи лжепроро́цы воста́нꙋтъ, и҆ прельстѧ́тъ мнѡ́гїѧ (Мат. XXIV, 11). Є҆щѐ ма́лѡ, и҆ мі́ръ ктомꙋ̀ не ᲂу҆ви́дитъ менѐ, вы̀ же ᲂу҆ви́дите мѧ̀: ꙗ҆́кѡ а҆́зъ жи-

в꙯, и҆ вы̀ жи́ви бꙋ́дете (Іѡан. XIV, 19). И҆́же ѿве́ржетсѧ менѐ пред̾ человѣ́ки, ѿве́ргꙋсѧ є҆гѡ̀ и҆ а҆́зъ пред̾ Ѻ҆тце́мъ мои́мъ (Мат. X, 33).

Kötőszók. не — nem, ne. Не и҆дѝ! Ne menj! Не ѡ҆долѣ́ютъ є҆́й. Nem vesznek rajta erőt.

па́че — inkáb, jobban. И҆ па́че снѣ́га ѹ҆бѣлю́сѧ. És a hónál jobban megfehéredem.

ни — sem. Az ige mellett nem kiván még egy tagadást (не tagadó szócskával), mint a magyarban, vagy az élő szláv nyelvekben. А҆́ще ли не ѿпꙋща́ете чл҃вѣ́кѡмъ согрѣше́нїѧ и҆́хъ, ни Ѻ҆те́цъ ва́шъ ѿпꙋсти́тъ ва́мъ согрѣше́нїй ва́шихъ. Ha meg nem bocsátjátok az embereknek vétkeiket, a ti Atyátok sem bocsátja meg nektek a ti vétkeiteket. Ни менѐ вѣ́сте, ни Ѻ҆тца̀ моегѡ̀. Sem engem nem ismertek, sem Atyámat. (Ни мене не знаете, ни отца моего).

Előljárók. ѿ — ról, -ről, felől Praeposit.-val. А҆́ще а҆́зъ свидѣ́тельствꙋю ѡ҆ себѣ̀, и҆́стинно є҆́сть свидѣ́тельство моѐ. Hogyha én bizonyságot teszek magam felől, igaz az én bizonyságom. Ѡ҆ се́мъ разꙋмѣ́ютъ. Erről értik meg.

ѡ҆ — (въ helyett) -ban, -ben; (съ helyett) -val, -vel; ѡ҆ и҆́мени (въ и҆́мени) Гд҇ни. Az Ur nevében. Az Ur nevével.

ѡ҆ — (за helyett) ért. Є҆щѐ мо́лимсѧ ѡ҆ рабѣ̀ Бо́жїемъ. Imádkozzunk még az Isten szolgájáért. А҆зъ ѹ҆молю̀ Ѻ҆тца̀ ѡ҆ ва́съ. Én megkérem az Atyát értetek.

Más jelentésben is előfordul: Дѣ́ло бо до́бро содѣла̀ ѡ҆ мнѣ̀ (длѧ менѐ helyett). Jó dolgot müvelt számomra. Глаго́лы, и҆̀же а҆́зъ глаго́лю ва́мъ, ѡ҆ себѣ̀ не глаго́лю (ѿтъ себѐ helyett). Az igéket, melyeket mondom, nem magamtól mondom.

Ѹ҆́жасъ бо ѡ҆держа́ше и҆́хъ ѡ҆ лови́твѣ ры́бъ (про ловитвꙋ). Mert félelem fogta el őket a hal fogás miatt. Не ѡ҆ хлѣ́бѣ є҆ди́нѣ (хлѣ́бомъ helyett) жи́въ бꙋ́детъ человѣ́къ. Nem csak kenyérrel fog élni az ember.

ѡ҆ — Accusativussal is előfordul időhatározói jelentéssel. Ѡ҆бъ но́щь всю̀ трꙋди́вшесѧ, ничесо́же ꙗ҆́хомъ. Egész éjjel fáradozván, semmit sem fogtunk.

36. §. Az *igei állitmány* megegyezik az alanynyal személyben és számban (néha nemben is, t. i. a participiummal képezett időalakok, mint чита́лъ є҆́смь. olvastam, Марі́а ви́дѣла є҆́сть, Mária látta); és valahányszor két személyről, két dologról, kettős testrészről van szó, az egyh.-szlávban az állitmány is kettős számban áll. Igy midőn 2 vak, 2 tanitvány, 2 fivér, 2 nővér, szülők, 2 kéz, 2 szem stb.-ről van szó, ugy az alany, mint az állitmány kettős számban áll. Є҆гда̀ ся́дєтъ Сн҃ъ чл҃вѣ́ческїй на прⷭ҇то́лѣ сла́вы своеѧ̀, ся́дєтє и҆ вы̀ на двоюна́десѧтє прⷭ҇то̀лꙋ. Midőn az ember Fia az ő fenségének székén fog ülni, ti is tizenkét széken fogtok ülni. Человѣ́ка два̀ вни́до́ста въ це́рковь помоли́тисѧ. Két ember mene a templomba, hogy imádkozzanak (imádkozni). Въ слѣ́дъ же шє́дшїѧ жєны̀, ꙗ҆́жє бѧ́хꙋ при́шли съ ни́мъ ѿ Галиле́и, ви́дѣша гро́бъ, и҆ ꙗ҆́кѡ положє́но бы́сть тѣ́ло є҆гѡ̀. Követvén pedig az asszonyok, kik vele jöttek Galileából, láták a sirt, és miként helyeztetett abba az ő teste.

Névragozás (склоне́нїе).

37. §. Ugyanazon névszói tőből ragokkal bővült alakokat esetek-nek (casus, падєжи) szokás nevezni, pl. рабъ főnévi tőnél: раба, рабꙋ, рабѣ casusok. Az eseteket a névszó tövéhez illesztett ragok (végzetek, окончанїѧ, наставки) által képezzük: рабъ-а, рабъ-ꙋ stb.

Az egyh. szlávban hét esetet (падєжъ) kell megkülömböztetni:

1. Въ нача́лѣ сотворѝ Бо́гъ не́бо и҆ зе́млю. Kezdetben teremté Isten a mennyet és földet. (Nominativus. A mondat alanya. Именительный падєжъ.)

2. Во и҆́мѧ Ѻ҆тца̀ и҆ Сы́на и҆ свѧта́гѡ Дꙋ́ха. Az Atyának és Fiunak és Szentléleknek a nevében. (Genitivus. Birtokos jelző. Родительный п.)

3. Воздади́тє хвалꙋ̀ Го́сподꙋ Бо́гꙋ. Adjatok dicséretet az Ur Istennek. (Dativus. Részes határozó. Дательный п.)

4. Спасѝ мѧ̀ недосто́йнаго раба̀ твоегѡ̀. Üdvözits engem, méltatlan szolgádat. (Accusativus. Szenvedő tárgy. Винительный п.)

5. Ї́исꙋсе, Сы́не Бо́жїй, поми́лꙋй на́съ! Jézus, Istennek Fia, irgalmazz nekünk! (Vocativus. Alany megszólitó alakban. Звательный п.)

6. Человѣ́къ нѣ́кїй насадѝ вїноградъ и҆ ѡ҆плóтомъ ѡ҆градѝ є҆гѡ̀. Bizonyos ember szőlőt ültete és bekerité azt sövénynyel. (Instrumentalis. Eszközhatározó. Творительный п.)

7. Въ нача́лѣ бѣ̀ Сло́во. Kezdetben vala az Ige. Є҆щѐ мо́лимсѧ ѡ҆ ра́бѣ Бо́жїемъ. Imádkozzunk még az Isten szolgájáért. (Praepositivus. Предложный п.) Előljárós eset, mely mindig előljáróval fordul elő. Külömböző határozók az előjáró jelentése szerint.

Az eseteket rövidség okáért a latin elnevézés kezdő betüivel fogjuk jelölni. N. (Nominativus), G. (Genitivus), D. (Dativus); A. (Accusativus), V. (Vocativus), Instr. (Instrumentalis), Pr. (Praepositivus).

A névszók alakjai három számban, egyes, kettős és többes számban fordulnak elő.

A névszóknál három nemet: himnem- (мꙋжескїй родъ), nőnem- (женскїй р.) és semleges nemet (среднїй р.) kell megkülömböztetni.

Az egyes számu Nominativus alakja szerint vannak kemény és lágy végzetü névszók. Ра́бъ, szolga; гора̀, hegy; тотъ, az, kemény végzetüek; покой, nyugalom; конь, ló; синь, kék, lágy végzetüek.

38. §. Megkülömböztetünk: 1. szorosan vett névszói ragozást (именное склоненїе) ide tartoznak a főnevek, rövid alaku melléknevek és rövid alaku igenevek, a tőszámnevek, az első és második személynévmás és себѣ névmás; 2. névmási ragozást (мѣстоименное склоненїе) és 3. vegyes ragozást (сложное склоненїе).

A főnevek ragozása.

39. §. A himnemü főnevek végzetei az egyes sz. Nominativusban: ъ, й, ь, pl. ра́бъ, szolga; поко́й, nyugalom; Госпо́дь, ur; nőnemüek az: а, ѧ és ь végzetüek, pl. ра́ба, szolgáló; зе́млѧ, föld; ча́сть, rész; semleges nemüek az; о, е végzetüek, pl. лѣ́то, nyár; мо́ре, tenger; mindezek tiszta tövü főnevek.

Vannak ezen kivül főnevek, melyeknek nominativusi alakjából nem nyerhetjük a tiszta tövet. Ezekkel később fogunk foglalkozni.

A fennt emlitett végzetek közül:

ъ, а, о kemény végzetek;
ь, й, ѧ, е lágy „

Ezen főnevek két ragozásba sorozhatók:

az elsőhöz a: ъ, о, keményvégzetü és ezeknek megfelelő ь, й, е lágyvégzetü, vagyis a him- és a semleges nemü főnevek; a másodikhoz az а és ѧ végzetü, vagyis a nőnemü főnevek tartoznak.

I. ragozás.

Kemény végzetekkel.

Himn. ра́бъ szolga; мі́ръ, béke.

	Egyes szám.			Többes szám.	
N.	ра́б-ъ	szolga	мі́р-ъ	раб-ѝ (ы̀)	мі́р-и
G.	раб-а̀	szolgáé	мі́р-а	ра̑б-ъ, ѡ́въ	мі̑р-ъ
D.	раб-ᲂу̀(ови)	szolgának	мі́р-ᲂу	раб-ѡ́мъ	мі́р-ѡмъ
A.	раб-а̀	szolgát	мі́р-ъ	рабы̑, ѡ́въ	мі́р-ы
V.	ра́б-е	óh szolga!	мі́р-е	раб-ѝ	мі́р-и
Instr.	раб-о́мъ	szolgával	мі́р-омъ	раб-ы̑, а́ми	мі́р-ы, а́ми
P.	ѡ̑ раб-ѣ̀	szolgáról	мі́р-ѣ	раб-ѣ́хъ	мі́р-ѣхъ.

Kettős szám.

N. A. V. раб-а̑, мі̑р-а. G. P. раб-ᲂу̑, мі̑р-ᲂу. D. Inst. раб-о́ма, мі́р-ома.

Seml. n. село̀ mező.

	Egyes szám.	Többes szám.
N. A. V.	село̀	се́л-а
G.	сел-а̀	се́л-ъ
D.	сел-ᲂу̀	сел-ѡ́мъ
Instr.	сел-о́мъ	се́л-ы
P.	сел-ѣ̀	се́л-ѣхъ

Kettős szám.

N. A. V. сел-а̑. G. Pr. сел-ᲂу̑. D. Instr. сел-о́ма.

40. §. Az I. ragozásról megjegyezzük: A him- és semleges-n. főnevek megfelelő függő eseteinek végzetei ugyanazok. Kivételt képez az Accusativus, mely a himnemben az élőlények megnevezésénél az egyes számban többnyire olyan, mint a Genitivus, (némelykor a Nom.-sal egyezik), az élettelen tárgyak megneve-

zésénél és a seml. nemben olyan, mint a Nom. A többes számu Accusativus a himnemüeknél ы, a seml. n.-nél pedig a Nom., Acc. és Voc. egyforma.

Az egyes Instr. és a többes sz. Dat. kiejtésre nézve egyforma; kölömbség az, hogy az egyes sz. Instr.-t омъ. tehát omikronnal, a több. Dat.-t (ѡмъ) pedig ѡ-megával irják.

A hasonló hangzásu alakok hangsulyának jelzéséről már előbb (lásd a 8. §-t) szóltunk.

A kettős számban minden ragozásnál megegyező esetek a) Nom., Acc. és Voc. b) Gen. és Praep. c) Dat. és Instr.

A többes számban a Vocat., a semleges nemben az egyes számban is mindig egyenlő a Nom.-sal.

Ragozzuk: сынъ, fiu; свѣтъ, világ; ѻ҆́зеро, tó, főneveket.

V. Пришє́дше же ра́би гдⷭ҇и́на рѣ́ша є҆мꙋ̀ (Мат. XIII, 27). По мно́зѣ же вре́мени прїи́де гдⷭ҇и́нъ ра́бъ тѣ́хъ (Мат. XXV, 19). Тогда̀ глаго́ла рабѡ́мъ свои̑мъ (Мат. XXII, 8). И҆ посла̀ раб҃ы своѧ̑ призва́ти зва̑нныѧ на бра́ки (Мат. XXII, 3). Про́чїи же є҆́мше рабѡ́въ є҆гѡ̀, досади́ша и҆̀мъ (Мат. XXII, 7). По не́мъ и҆до́ста два̀ слѣпца̑ (Мат. IX, 27). Тогда̀ приступѝ къ немꙋ̀ ма́ти сы́нꙋ Зеведе́ѡвꙋ съ сыно́ма свои́ма (Мат. XX, 20). Речѐ же: человѣ́къ нѣ́кїй и҆мѣ̀ два̀ сы̑на (Лꙋк. XV, 2). Сѐ ны́нѣ блгⷭ҇сло́вите Гдⷭ҇а всѝ раби̑ Гдⷭ҇ни, стоѧ́щїи въ хра́мѣ Гдⷭ҇ни, во дворѣ́хъ до́мꙋ Бг҃а на́шегѡ (Пс. CXXXIII, 1). Ѹ҆поко́й Гдⷭ҇и дꙋ́ши ра̑бъ твои́хъ. Дѣѧ̑нїѧ ст҃ы́хъ а҆по́стѡлъ спи̑сана ст҃ы́мъ а҆пⷭ҇ломъ и҆ є҆ѵⷢ҇лі́стомъ Лꙋко́ю. Па́велъ ра́бъ І҆и҃съ Хрⷭ҇то́въ, зва́нъ а҆пⷭ҇лъ, и҆збра́нъ въ блгⷭ҇овѣ́стїе Бж҃їе (Рим. I, 1). Є҆гда̀ же прїи́детъ Сн҃ъ чл҃вѣ́ческїй во сла́вѣ свое́й, и҆ всѝ ст҃і́и а҆́гг҃ли съ ни́мъ, тогда̀ ся́детъ на прⷭ҇то́лѣ сла́вы своеѧ̀ (Мат. XXV, 31). Прїитѝ бо и҆́мать Сн҃ъ человѣ́ческїй во сла́вѣ Ѻ҆ц҃а̀ своегѡ̀, со а҆́гг҃лы свои́ми (Мат. XVI, 27). Ѻ҆́нъ же речѐ и҆̀мъ: вра́гъ человѣ́къ сїе сотворѝ (Мат. XIII, 28). Возми́те ѹ҆̀бо ѿ негѡ̀ тала́нтъ, и҆ дади́те и҆мꙋ́щемꙋ де́сѧть тала̑нтъ (Мат. XXV, 28). І҆и҃се Сн҃е Бж҃їй поми́лꙋй мѧ̀ (Ак. Г. Іис.) Па́ки подо́бно є҆́сть цр҃ствїе нбⷭ҇ное сокро́вищꙋ сокрове́нꙋ на селѣ̀, є҆́же ѡ҆брѣ́тъ человѣ́къ скры̀ (Мат. XIII, 44). І҆и҃съ же речѐ є҆́й: ѡ҆ста́ви, да пе́рвѣе насы́титсѧ ча̑да: нѣ́сть бо добро̀ ѿѧ́ти хлѣ́ба ча́дѡмъ, и҆ поврещѝ псѡ́мъ (Марк. VII, 27.) И҆ прїи́де къ немꙋ̀ прокаже́нъ, молѧ̀ є҆го̀ и҆ на колѣ̑нꙋ припа́даѧ предъ ни́мъ, и҆ гла-

гóлѧ є̑мꙋ̀, ꙗ҆́кѡ а҆́щє хóщєши, мóжєши мѧ̀ ѿчи́стити (Марк. I, 40). И҆ ѿвѣща́вшє всѝ лю́дїє рѣ́ша: крóвь є҆гѡ̀ на на́съ, и҆ на ча́дѣхъ на́шихъ (Мат. XXVII, 25). Ви́дѣвшє жє пасꙋ́щїи бы́вшєє, бѣжа́ша, и҆ возвѣсти́ша въ гра́дѣ и҆ въ сєлѣ́хъ (Лꙋк. VIII, 34). Ѿпꙋстѝ и҆̀хъ, да шє́дшє во ѻ҆крє́стныхъ сєлѣ́хъ и҆ вєсє́хъ кꙋ́пѧтъ сєбѣ̀ хлѣ́бы (Марк. VI, 36). И҆ поклóншєсѧ на колѣ́нꙋ прє́д ни́мъ, рꙋга́хꙋсѧ є̑мꙋ̀, глагóлющє: ра́дꙋйсѧ, црю̀ І҆ꙋдє́йскїй (Матѳ. XXVII, 29).

41. §. A főnévi állitmány az alanynyal csak esetben egyezik és mindkettő rendszerint Nominativusban áll, (állitmány kiegészitő Nominativus). Вы̀ є҆стѐ сóль зємлѝ. Ti vagytok a föld sava.

42. §. Gyüjtő főnevek mellett és általában több alany mellett az állitmány rendszerint többes számban áll. Мнóгъ нарóдъ свѧщє́нникѡвъ послꙋ́шахꙋ вѣ́ры. A papok közül nagy sereg hódola meg a hitnek. Свидѣ́тєли на на́съ бꙋ́дꙋтъ нє́бо и҆ зємлѧ̀. Az ég és föld lesznek bizonyságaink.

Ám az egyes sz. állitmány sem szokatlan. Сє́ бо є҆́сть за́конъ и҆ прорóцы. Mert ez a törvény és a próféták. Гла́съ слы́шанъ бы́сть, пла́чь и҆ рыда́нїє. Szózat hallatszott, sirás és zokogás.

Ez utóbbi két mondatból azt is látjuk, hogy az állitmány nemre az előbbkelőbbel egyezik meg.

43. §. Нѣ́смь (нє є҆́смь), nem vagyok, ige mellett a mondat alanya rendszerint Genitivusban áll. И҆дѣ́жє нѣ́сть ни болѣ́зни, ни пєча́ли, ни воздыха́нїѧ. A hol nincsen sem betegség, sem szomoruság, sem sóhajtozás.

Ámbár a Nominativus sem szokatlan. Нѣ́сть ᲂу҆чєни́къ на́дъ ᲂу҆чи́тєлѧ своєгѡ̀. Nem fölebbvaló a tanitvány mesterénél.

44. §. Бы́ти (lenni valamivé) mellett és нарица́ти (nevezni), сотвори́ти, содѣла́ти (tenni valamivé), назнача́ти (választani), помаза́ти (felkenni), — szóval valamivé választatást, neveztetést jelentő igék szenvedő alakjai mellett állitmányi bővitményeik is Nominativusban állnak. (Kettős Nominativus). Нѣ́смь достóинъ нарєщи́сѧ сы́нъ твóй. Nem vagyok méltó fiadnak neveztetni. Є҆дà и҆ вы̀ хóщєтє ᲂу҆чє́ницы є҆гѡ̀ бы́ти? Valjon ti is tanitványai akartok lenni?

45. §. A mondat szenvedő tárgya rendszerint Accusativusban áll. Спасѝ мѧ̀ нєдостóйнаго рабà твоєгò. Üdvözits engem, méltatlan szolgádat.

Нарицати, творити, поставити, положити, valamivé tenni; помазати, továbbá видѣти (látni) és ѡбрѣсти (megtalálni) igék cselekvő alakjai mellett kettős Accusativus áll. И нарече Богъ свѣтъ день. És nevezé Isten a világosságot napnak. Вы глашаете мя оучителя и Гда. Ti tanitónak és Urnak szólittok engem. Кто тя постави начальника и сѹдію? Ki tett téged főnökké és biróvá? Valamivé választást, kinevezést jelentő igék mellett az igei Accusativus előtt még въ előljáró is, vagy pedig a 2-ik Accusativus helyett Instrumentalis is szokásos. Помазахъ тя въ царя, vagy помазахъ тя царемъ, királylyá kentelek fel.

Jegyzet. Az oroszban az állitmány kiegészitő Nominativus és Accusativus helyett Instrumentalis áll. Я недостоинъ наречися сыномъ твоимъ. Вы мене называете учителемъ и Господомъ.

46. §. Не és ни tagadó szócskák mellett kettős Accusativus helyett kettős Genitivus áll. Не творите дому Отца моегѡ дому кѹпленагѡ. Ne tegyétek Atyám házát kereskedő házzá.

47. §. Némely igék mellett a mondat szenvedő tárgya Genitivusban, (illetve Genitivus helyett Dativusban) is szokott állni. Искати отрочате. Keresni a gyermeket. Прикоснѹся ѻчесѹ. Megérinté a két szemet. Плакатися чадъ. Siratni a gyermekeket. Изыде сѣяй сѣяти сѣмене своегѡ. Kiment a magvető vetni magvát. Да сѹдитъ мірѹ. Hogy itélje a világot. Ugyanez áll a cselekvő igék mellett álló не tagadószócskától és нѣсть igétől függőleg is. Нѣсть добро ѿяти хлѣба чадѡмъ. Nem jó elvenni a kenyeret a gyermekektől. Не пребиша емѹ голеній. Nem törték meg lábszárait.

48. §. Az Accusativus időhatározói értelemben is előfordul. День и нощь благословите Гда. Éjjel és nappal áldjátok az Urat.

Legtöbbnyire azomban въ előljáróval fordul elő. Въ день сѹбботный, въ время ѻно. Szombati napon, azon időben.

Lágy végzetü I. ragozás.

ца́рь, király; кра́й, vég, széle valaminek; мо́рє, tenger.

	Egyes szám.			Többes szám.		
	him nem.		seml. n.	him nem.		seml. n.
N.	ца́р-ь	кра́-й	мо́р-є	цар-и̇ (іє)	кра̑-и	морѧ̀
G.	цар-ѧ̀	кра́ѧ	мо́р-ѧ	цар-є́й	кра̑-й(євъ)	мор-є́й(ь)
D.	царю̀	кра́ю(єви)	мо́р-ю	цар-є́мъ	кра́-ємъ	мо́р-ємъ
A.	царѧ̀	кра́-й	мо́р-є	цар-ѝ(є́й)	кра-ѧ̀	мор-ѧ̀
V.	цар-ю́	кра́-ю	мо́р-є	цар-ѝ	кра̑-и	мор-ѧ̀
Instr.	цар-є́мъ	кра́-ємъ	мо́р-ємъ	цар-ѝ(ьми)	кра̑-и	мор-ѝ(ѧ́ми)
Prae.	цар-ѣ̀	кра-ѝ	мо́р-и	цар-ѣ́хъ(єхъ)	кра-ѧ́хъ -(єхъ)	мор-ѧ́хъ -(єхъ)

Kettős szám.

N. A. V. цар-ѧ̑, G. Prae. цар-ю̑, D. Instr. цар-є́ма.
N. A. V. кра̀-ѧ, G. Prae. кра̑-ю, D. Instr. кра́-єма.
N. A. V. мѡ́р-ѧ, G. Prae. мѡ́р-ю, D. Instr. мо́р-єма.

49. §. Az egy. sz. Voc. végzete himnemben ю, de a tulajdonneveknél є: Ла́зарє.

A több. sz. Nom.-ban háromféle végzet van: и, є és їє (csak a ь végzetüeknél), цари̇ v. царїє; дѣла́тєлє, фарисє́є, і҆ꙋдє́и; a semleges nemben ѧ. A több. Gen. a him n.-ben olyan is, mint az egy. sz. Nom.

Általában a lágyvégzetü semleges nemü főnevek ragozása csekély kivétellel megegyezik a himnemüekével.

Ragozzuk: ра́й, paradicsom; по́лє, mező; кора́бль, hajó.

VI. І҆и҃сꙋ же ро́ждшꙋсѧ въ Виѳлеє́мѣ І҆ꙋдє́йстѣмъ, во дни̑ И҆́рѡда царѧ, сѐ, волсви̇ ѿ востѡ́къ прїидо́ша во І҆ерⷭ҇ли́мъ (Мат. II, 1). И҆ а҆́бїє понꙋ́ди І҆и҃съ оу҆чєники̇ своѧ̀ влѣ́зти въ кора́бль (Мат. XIV, 22). И҆ сїѧ̀ ре́къ, гла́сомъ вели́кимъ воззва̀ Ла́зарє, грѧди̇ во́нъ (Іоан. XI, 43). И҆ посла̀ къ тѧжа́телемъ во вре́мѧ раба̀ да ѿ тѧжа́тель прїи́метъ ѿ плода вїногра́да (Марк. XII, 2). Є҆щѐ мо́лимсѧ ѡ҆ блаже́нныхъ и҆ приснопа́мѧтныхъ созда́телехъ ст҃а́гѡ хра́ма сегѡ̀ (Єкт.). Не пѧ́ть ли пти́цъ цѣни́тсѧ пѣ́нѧзема двѣма̀ (Лꙋк. XII, 6). Скрыва́йте же себѣ̀ сокро́вище на нб҃си, и҆дѣ́же ни че́рвь, ни тлѧ̀ тли́тъ, и҆ и҆дѣ́же та́тїе не подко́пываютъ, ни кра́дꙋтъ (Мат. VI, 20). Є҆гда̀ же прибли́жисѧ вре́мѧ плодѡ́въ, посла̀ рабы̑ своѧ̑ къ дѣ́лателемъ прїѧ́ти пло́ды є҆гѡ̀ (Мат. XXI, 34). И҆ хожда́ста роди́телѧ є҆гѡ̀ на всѧ́ко лѣ́то во І҆ерⷭ҇ли́мъ къ пра́здникъ па́схи (Лꙋк. II, 41). И҆ ше́дъ прилѣпи́сѧ є҆ди́номꙋ ѿ

жи́тель тоѧ̀ страны̀: и҆ посла̀ е҆го̀ на се́ла своѧ҄ пасти свині́ѧ (Лꙋк. XV, 15). По́слѣжде же пристꙋпи́вша два̀ лжесвидѣ́тела, рѣ́ста (Мат. XXVI. 60).. Закхе́е, потща́всѧ слѣ́зи (Лꙋк. XIX, 5). И҆ ꙗ҆ви́сѧ и҆̀мъ И҆лі́а съ Мѡѷсе́емъ (Марк. IX, 4). И҆ ви́дѣвше фарісе́е глаго́лахꙋ ѹ҆чнікѡ́мъ е҆гѡ̀: почто̀ съ мытарѝ и҆ грѣ̑шники ѹ҆чи́тель ва́шъ ꙗ҆́стъ и҆ пі́етъ (Мат. IX, 11). И҆ посла́ша къ немꙋ̀ нѣ̑кїѧ ѿ фарісе́й и҆ и҆рѡді́анъ, да е҆го̀ ѡ҆блестѧ́тъ сло́вомъ (Марк. XII, 13). И҆ е҆гда̀ прїидо́ша на мѣ́сто, нарица́емое ло́бное, тꙋ̀ распѧ́ша е҆го̀, и҆ злодѣ҄ѧ, ѻ҆ва́го ѹ҆́бѡ ѡ҆десн́ꙋю, а҆ дрꙋга́го ѡ҆шꙋ́юю (Лꙋк. XXIII, 33). И҆ І҆ꙋ́да І҆скарїѡ́тскїй, є҆ди́нъ ѿ ѻ҆боюна́десѧте, и҆́де ко а҆рхїере́емъ, да преда́стъ е҆го̀ и҆̀мъ (Марк. XIV, 10). Ви́дѣвъ же І҆ѡа́ннъ мнѡ́ги фарїсе́и и҆ саддꙋке́и грѧдꙋ́щыѧ на крщ҇е́нїе е҆гѡ̀, речѐ и҆̀мъ (Мат. III, 7). Тогда̀ ѿвѣща́ша нѣ́цыи ѿ кни́жникъ и҆ фарї-се́й (Мат. XII, 38). Ѹ҆подо́бисѧ црс҇твїе нб҇ное чл҇вѣ́кꙋ црю҇̀, и҆́же сотворѝ бра́ки сн҇ꙋ своемꙋ̀ (Матѳ. XXII, 2). Тогда̀ воста́въ запретѝ вѣ́тромъ и҆ мо́рю, и҆ бы́сть тишина̀ ве́лїѧ (Матѳ. VIII, 26). А҆́ще ли не ѿпꙋща́ете чл҇вѣ́кѡмъ согрѣше́нїѧ и҆́хъ, ни Ѻ҆ц҇ъ ва́шъ ѿпꙋ́ститъ ва́мъ согрѣше́ній ва́шихъ (Матѳ. VI, 15). И҆ показа̀ е҆мꙋ̀ всѧ҄ ца́рствїѧ мі́ра, и҆ сла́вꙋ и҆́хъ (Матѳ. IV, 8). И҆ па́ки нача́тъ ѹ҆чи́ти при мо́ри (Марк. IV, 1). И҆ ѿвѣща́въ І҆и҃съ, речѐ и҆̀мъ: ꙗ҆́кѡ на разбо́йника ли и҆зыдо́сте со ѻ҆рꙋ́жїемъ и҆ дреко́лми ꙗ҆́ти мѧ̀ (Марк. XIV, 48). Ѻ҆́нъ же речѐ: ва́мъ е҆́сть дано̀ вѣ́дати та̑йны црс҇твїѧ Бж҇їѧ: про́чымъ же въ при́тчахъ (Лꙋк. VIII, 10).

50. §. A birtokos jelző rendszerint Genitivusban áll. Прїи́детъ Господи́нъ раба̀ тогѡ̀. Eljön annak a szolgának az Ura.

Ám Dativussal is szokás a birtokos jelzőt kifejezni. Вѣ́рꙋю . . . въ Творца̀ не́бꙋ и҆ зе́мли. Hiszek a mennynek és földnek Teremtőjében. Вы̀ е҆стѐ свѣ́тъ всемꙋ̀ мі́рꙋ. Ti vagytok az egész világnak a világossága. Az egyh.-szláv mondatban a birtok megelőzi a birtokos jelzőt, mint a fennti példákból is látható.

51. §. Genitivussal az események idejét is szokás kифejezni. Ро́кꙋ бо́жїѧ ҂аѿчд. Az Ur 1894. évében.

52. §. Genitivus qualitatis. Человѣ́къ вели́кагѡ ѹ҆́ма, до́брагѡ нра́ва. Nagy eszü, jó erkölcsü ember.

53. §. Genitivus partitivus. Да́ждь мѝ воды̀! Adj nekem vizet!

Genitivusban áll az összehasonlitott szó a melléknevek középfoka mellett. (Genit. comparationis). Нѣсть рабъ болій господа своегѡ. Nem nagyobb a szolga uránál.

54. §. A mondat részes határozója Dativusban áll. Сла́ва Ѻтцꙋ и Сынꙋ и свѧто́мꙋ Дꙋхꙋ. Dicsőség az Atyának, és Fiunak és szent Léleknek.

55. §. Dativus áll az egyh.-szlávban оу̑ előljárótól függő Genitivus helyett. Человѣкꙋ нѣкоемꙋ бога́тꙋ оу̑гобзи́сѧ ни́ва, e helyett: оу̑ человѣка нѣкоегѡ бога́та оу̑гобзи́сѧ ни́ва. Egy bizonyos gazdag embernek a földe bőséges termést ada.

56. §. Instrumentalissal rendszerint a mondat eszközhatározóját szokás kifejezni. Гдⷭ҇и прости́ мѝ, е҆́же согрѣши́хъ сло́вомъ, дѣломъ и помышле́нїемъ. Uram, bocsásd meg nekem, a mit vétkeztem szóval, tettel és gondolattal. Писа́хꙋ черта́ми. Vonásokkal irtak.

57. §. Instrumentalis áll a сѧ végzetü igék mellett, midőn ezek szenvedő jelentésüek és más igék mellett is. Кора́бль погрꙋжа́шесѧ волна́ми. A hajó a habok által hányatott. Рече́ же дрꙋ́гымъ, оу̑пова́ющымъ собо́ю (на себѣ helyett.) Mondá a többieknek, kik önmagukban bizakodnak. И ѡ҆бладайте ры́бами мо́рскими, и звѣ́рми, и пти́цами нбⷭ҇ными, и всѣми скота́ми, и все́ю земле́ю, и всѣми га́дами. És uralkodjatok a tenger halain és az égi madarakon, és minden állatokon, és az egész földön és minden kigyón. Дѣѧ̑нїѧ свѧты́хъ а҆по́стѡлъ спи́сана свѧты́мъ є҆ѵⷢ҇лі́стомъ Лꙋко́ю. A szent apostolok cselekedetei le vannak irva szent Lukács evangelista által.

58. §. Az Instrumentalis kifejezhet még módot, helyet, időt; tehát mint mód-, hely- és időhatározó állhat a mondatban. Пꙋте́мъ — uton; дне́мъ — nappal.

59. §. A Praepositivus csak előljárók után fordul elő többnyire mint helyhatározó. Дне́сь съ мно́ю бꙋ́деши въ раѝ. Ma velem leszel a paradicsomban. И҆ се мꙋ́жа два́ ста́ста предъ ни́ми въ ри́захъ блеща́щихсѧ. És ime két férfiu megálla előttök fénylő ruhában. Є҆щѐ мо́лимсѧ ѡ҆ благочести́вомъ царѣ на́шемъ, ѡ҆ боголюби́вомъ Е҆пⷭ҇кѣ на́шемъ, ѡ҆ всѣхъ правосла́вныхъ хрїстїа́нахъ. Imádkozzunk még igazhitü királyunkért, Isten szerető püspökünkért, minden igazhitü keresztényekért. На селѣ, a mezőn.

II. Névragozás.

Kemény végzetü: жена̀, asszony; és lágy végzetü: землѧ̀, föld, ragozása

	Egyes szám.		Többes szám.	
N.	жен-а̀	земл-ѧ̀	жен-ы	зе́мл-и (ѧ)
G.	жен-ы̀	земл-ѝ	же́н-ъ	земе́л-ь
D.	жен-ѣ̀	земл-ѝ	жен-а́мъ	земл-ѧ́мъ
A.	жен-ꙋ̀	зе́мл-ю	жен-ы̀	зе́мл-и (ѧ)
V.	же́н-о	земл-ѐ	жен-ы̀	зе́мл-и (ѧ)
Instr.	жен-о́ю	земл-е́ю	жен-а́ми	земл-ѧ́ми
Prae.	жен-ѣ̀	земл-и́	жен-а́хъ	земл-ѧ́хъ

Kettős szám.

N. A. V. жен-ѣ̀, G. Prae. женꙋ̀, D. Instr. жен-а́ма (о́ма).
N. A. V. земл-ѝ, G. Prae. зе́мл-ю, D. Instr. земл-ѧ́ма.

60. §. Jelentésöknél fogva vannak а és ѧ végzetü himnemü főnevek is; воево́да, hadvezér; ю́ноша, ifju; сꙋдїѧ̀, biró; ezeket is a fennti paradigma szerint ragozzuk. A több. sz. Genit. végzete nagyon külömböző: молба̀ — моле́бъ, та́тба — та́тбъ, тма̀ — те́мъ, та́йна — та́инъ, смоква — смоквій és смоквей.

Ragozzuk: ра́ба, szolgáló; брада̀, szakál; сꙋдїѧ, biró; стрꙋѧ̀, vizár főneveket.

Гл҃го́ла е҃й Ї҆и҃съ: же́но, вѣ́рꙋ мѝ и҆мѝ, ꙗ҆́кѡ грѧде́тъ ча́съ, е҆гда̀ ни въ горѣ̀ се́й, ни во Ї҆ерⷭ҇ли́мѣхъ поклони́тесѧ Ѻ҆ц҃ꙋ (Іоан. IV, 21). Прі́иде же Сі́мѡнъ Пе́тръ вслѣ́дъ е҆гѡ̀, и҆ вни́де во гро́бъ, и҆ ви́дѣ ри҆зы е҆ди҆ны лежа́щѧ и҆ сꙋда́рь, и҆́же бѣ̀ на главѣ̀ е҆гѡ̀, не съ ри́зами лежа́щь, но ѻ҆со́бь свитъ на е҆ди́нѣмъ мѣ́стѣ (Іоан. XX, 6). Не стѧжи́те зла́та, ни сребра̀ ни мѣ́ди при поѧсѣ́хъ ва́шихъ, ни пи́ры въ пꙋ́ть, ни двою̀ ри҆зꙋ, ни сапѡ́гъ, ни жезла̀ (Матѳ. X, 9). И҆ слꙋги по лани́тома е҆го̀ бїѧ́хꙋ (Марк. XIV, 66). Гл҃го́ла Гдь Гдⷭ҇еви моемꙋ: сѣдѝ ѡ҆деснꙋ́ю менѐ, до́ндеже положꙋ̀ врагѝ твоѧ̀ подно́жїе нога́ма твои́ма (Марк. XII, 36). Ѻ҆на̀ же ѿвѣща́вши глаго́ла е҆мꙋ̀: е҃й, Гдⷭ҇и: и҆бо и҆ псѝ подъ трапе́зою ꙗ҆дѧ́тъ ѿ крꙋпи́цъ дѣте́й (Марк. VII, 28). И҆ прїе́мь пѧ́ть хлѣ́бъ и҆ двѣ̀ ры́бѣ, воззрѣ́въ на нбо, блгословѝ (Марк. VI, 41). Въ нача́лѣ сотворѝ Бг҃ъ нбо и҆ зе́млю. Землѧ̀ же бѣ̀ неви́дима и҆ неꙋстро́ена; и҆ тма̀ верхꙋ̀ бе́зны: и҆ Дх҃ъ Бж҃їй ноша́шесѧ верхꙋ̀ воды̀ (Быт, I, 1). Бꙋ́дите ѹ҆бо мꙋ́дри ꙗ҆́кѡ ѕмі́ѧ, и҆ цѣ́ли ꙗ҆́кѡ го́лꙋбїе (Маѳ. X,

16). Гла́съ вопїю́щагѡ въ пѹсты́ни: ѹ҆гото́вайте пѹ́ть Гдень, пра́вы твори́те стезѝ Е҆гѡ̀ (Марк. I, 3). И҆лѝ а҆́ще ры́бы про́ситъ, е҆да̀ ѕмїю̀ пода́стъ е҆мѹ̀ (Матѳ. VII, 10). Пасѹ́щїи же свинїѧ̀ бѣжа́ша и҆ возвѣсти́ша во гра́дѣ и҆ въ се́лѣхъ (Марк. V, 14).

Kötőszók. -ли, — -e? Ты̀-ли е҆сѝ ца́рь Ї҆ѹде́йскъ? Te vagy-e a zsidók királya?

Пре́жде да́же, донде́же, — mindaddig, a mig; поне́же, зане́же — minthogy; за́не — mert; тѣ́мже — ugyanazért, kötőszók alárendelt mondatokat kötnek össze.

Бѹ́ди тѹ̀, донде́же тѝ рекѹ̀! Légy itt, mindaddig, a mig szólok neked! И҆ нарече́но бы́сть и҆́мѧ е҆мѹ̀ Ї҆и҃съ, нарече́нное ѿ а҆́гг҃ла пре́жде, да́же не зача́тсѧ въ чре́вѣ. És hivaték Jézusnak az ő neve, mely az angyaltól hivaték, még mielőtt a méhben fogant. За́не рѣ́хъ тѝ. Minthogy mondtam neked.

61. §. J e g y z e t. Az eddig tárgyalt kötőszók használatából tudjuk már, hogy и, ни, ли, но, же, а, обаче kötőszók m e l l é r e n d e l t mondatokat, ка́кѡ, е҆гда̀ (е҆да̀), а҆́ще, да, бо, понеже, занеже, тѣмже, прежде-даже, даже, дондеже kötőszók pedig a l á r e n d e l t mondatokat kapcsolnak más mondatokhoz.

Előljárók. ра́ди (дѣ́лѧ) — ért, végett előljáróknak névutói használatuk van. На́съ ра́ди человѣ̑къ, vagy На́съ дѣ́лѧ человѣ̑къ. Mi érettünk emberekért. Блаже́ни и҆згна́ни пра́вды ра́ди. Boldogok az igazságért elüzöttek.

A ь *végzetü nő nemü főnevek ragozása*

	ко́сть, csont; за́повѣдь, parancs.			
	Egyes szám.		Többes szám.	
N.	ко́ст-ь	за́повѣд-ь	ко̑ст-и	за́пѡвѣд-и
G.	ко́ст-и	за́повѣд-и	кост-е́й	за́повѣд-ей (їй)
D.	ко́ст-и	за́повѣд-и	кост-е́мъ	за́повѣд-емъ
A.	ко́ст-ь	за́повѣд-ь	ко̑ст-и	за́пѡвѣд-и
V.	ко́ст-ь (е)	за́повѣд-е	ко̑ст-и	за́пѡвѣд-и
Instr.	ко́ст-їю	за́повѣд-їю	кост-ьмѝ	за́повѣд-ьми
Prae.	ко́ст-и	за̑повѣд-и	кост-е́хъ	за́повѣд-ехъ
	Kettős szám.			
N. A. V. ко̑ст-и,	G. Prae. ко̑ст-їю,	D. Instr. кост-ьма̀		
N. A. V. за̀повѣд-и,	G. Prae. за́повѣд-їю	D. Instr. за́повѣд-ема		

62. §. A ь végzetü főnevek közül nőnemüek, melyeknél az egyes sz. Gen. и végzetü: плоть, test — плоти; (a himnemüek végzete, mint tudjuk, az egyes sz. Gen.-ban ѧ, ца́рь — царѧ̀); Az elvont jelentésü ь végzetü főnevek nőnemüek; a többi ь végzetü főnév kevés kivétellel himnemü.

Ragozzuk: ча́сть — rész; ве́сь — falu; две́рь — ajtó; сме́рть — halál.

Возлю́биши Гд҃а Бг҃а твоего̀ все́мъ се́рдцемъ твои́мъ, и҆, все́ю дꙋше́ю твое́ю, и҆ все́ю мы́слїю твое́ю: Сї́ѧ є҆́сть пе́рваѧ и҆ бо́льшаѧ за́повѣдь (Матѳ. XXII, 37.) О҆́нъ же ѿвѣща́въ, речѐ и҆̀мъ: почто̀ и҆ вы̀ преступа́ете за́повѣдь Бж҃їю за преда́нїе ва́ше (Матѳ. XV, 3.) Возлюблю̀ тѧ̀, Гд҃и, крѣ́посте моѧ̀ (Пс. XVII, 1). И҆дꙋ́щымъ же и҆̀мъ кꙋпи́ти, прїи́де жени́хъ: и҆ гото́выѧ внидо́ша съ ни́мъ на бра́ки, и҆ затворе́ны бы́ша две́ри (Матѳ. XXV, 10). А҆́ще за́пѡвѣди моѧ̀ соблю- де́те, пребꙋ́дете въ любви̇ мое́й ꙗ҆́коже а҆́зъ за́пѡвѣди О҆ц҃а̀ моегѡ̀ соблюдо́хъ, и҆ пребыва́ю въ є҆гѡ̀ любви̇ (Іоан. XV, 10). Въ сїю̀ о҆бою̀ за́повѣдїю ве́сь зако́нъ и҆ проро́цы ви́сѧтъ (Матѳ. XXII, 40). Со двѣма̀ скрижа́лема сни́де Мѡѷсе́й съ горы̀. Є҆гда̀ же ꙋ҆слы́шите бра̑ни, и слꙋ̑шанїѧ бра́немъ, не ꙋ҆жаса́йтесѧ (Марк. XIII, 7). Ты̀ же, є҆гда̀ мо́лишисѧ, вни́ди въ клѣ́ть твою̀, и҆ затвори́въ две́ри твоѧ̀, помоли́сѧ О҆ц҃ꙋ̀ твоемꙋ̀ въ та́йнѣ (Мат. VI, 6). Гдѣ̀ тѝ сме́рте жа́ло; гдѣ̀ ти а҆́де, побѣ́да (1 Кор. XV, 55). Речѐ и҆̀мъ и҆ то́й: ни а҆́зъ ва́мъ глаго́лю, ко́ею вла́стїю сїѧ̑ творю̀ (Мат. XXI, 27). Сїю̀ за́повѣдь прїѧ́хъ ѿ О҆ц҃а̀ моегѡ̀ (Іоан. X, 18). И приведо́ша къ немꙋ̀ всѧ̑ болѧ́щыѧ, разли́чными недꙋ̑ги и҆ страстмѝ о҆дер- жи́ми (Мат. IV, 24).

Mássalhangzók változása a főnevek ejtegetésénél.

63. §. A lágy magánhangzók: е, и, ѣ előtt a főnevek tövének végső г, к, х torok hangjai következőképp lágyulnak:

Az alábbi torok-hang	е előtt lágyul	и, ѣ előtt lágyul	Példák
г	ж	з	Бо́гъ — Бо́же — Бо́зѣ — бо́зи
к	ч	ц*)	чл҃вѣ́къ — чл҃вѣ́че — чл҃вѣ́цѣ — чл҃вѣ́цы
х	ш	с	дꙋ́хъ — дꙋ́ше — дꙋ́сѣ — дꙋ́си

*) ц után a ъ végzetü főnevek többes sz. Nom.-ban и végzet helyett ы-t vesznek fel; ꙋ҆чени́цы — ꙋ҆чени́ци helyett. De a

több. sz. Acc. és Instr.-ban a torokhangok nem lágyulnak, человѣки, нóги, дꙋхи (a rendes ы rag helyett и raggal).

Пáсха főnév a Praep.-ban: пасцѣ (пасеѣ helyett).

ц foghang е előtt ч-re lágyul, ѻ҆тéцъ — ѻ҆тче.

А҆́зъ є҆́смь Гдь Бгъ твóй: да не бꙋ́дꙋтъ тебѣ̀ бóзи и҆нíи рáзвѣ Менѐ (Исх. XX, 1). Поми́лꙋй мѧ, Бж҃е (Пс. L). И҆ речѐ Маріáмь: вели́читъ дꙋша̀ моѧ̀ Гда, и҆ возрáдовасѧ дꙋхъ мóй ѡ҆ Бзѣ Спасѣ моéмъ (Лꙋк. I, 46). Внемли́те млтыни вáшеѧ не твори́ти пред человѣки, да ви́димы бꙋ́дете и҆́ми (Мат. VI, 1). Црю нбный, оу҆тѣ́шителю, Дше и҆́стины... прїидѝ и҆ всели́сѧ въ ны. И҆згна̀ дꙋ́хи слóвомъ, и҆ всѧ̑ болѧ́щыѧ и҆сцѣли (Мат. VIII, 16). И призва̀ ѻ҆бана́десѧть оу҆чєни́ки своѧ̑, даде и҆̑мъ влáсть на дꙋсѣхъ нечи́стыхъ (Мат. X, 1). Потóмъ же пáки возложѝ рꙋ́цѣ на ѻ҆́чи є҆гѡ̀, и҆ сотворѝ є҆го прозрѣ́ти (Марк. VIII, 25). Ѻ҆́ч҃е нáшъ, и҆́же є҆сѝ на нбсѣхъ, да стти́тсѧ и҆́мѧ твоѐ (Мат. VI; 9). Дрꙋ́же, дáждь мѝ взаи́мъ трѝ хлѣ́бы (Лꙋк. XI, 5). Сꙋ́єтни оу҆бо вси̑ чл҃вѣцы (Прем. XIII, 1). Сѐ бо въ беззакóнїихъ зачáтъ є҆́смь, и҆ во грѣсѣхъ родѝ мѧ мáти моѧ̀ (Пс. L, 7). Блажéни, и҆́хже ѡ҆стáвишасѧ беззакѡ́нїѧ, и҆ и҆́хже прикры́шасѧ грѣси (Пс. XXXI, 1). Є҆мꙋ̀ же лопáта въ рꙋцѣ̀ є҆гѡ̀, и҆ ѡ҆требитъ гꙋмно̀ своѐ (Мат. III, 12). И҆ дади́те пéрстень на рꙋ́кꙋ є҆гѡ̀, и҆ сапóги на нѡ́зѣ (Лꙋк. XV, 22). Ви́дите рꙋ́цѣ мои и҆ нѡ́зѣ мои, ꙗ҆́кѡ сáмъ а҆́зъ є҆́смь (Лꙋк. XXIV, 39). Не прїидóхъ призвáти прáведники, но грѣ́шники на покаѧ́нїе (Марк. II, 17).

Kötőszó. Нéже, нéжели — mintsem.

Elöljáró. Сквозѣ — keresztül, át. Оу҆дóбѣе є҆́сть велбꙋ́дꙋ сквозѣ̀ и҆гли́нѣ оу҆́шы проитѝ, нéже богáтꙋ въ цр҃твїе Бóжїе вни́ти. Mert könnyebb a tevének a tű fokán keresztül átmenni, mintsem a gazdagnak az Isten országába bemenni.

64. §. Сѧ̀ (себѐ) visszaható névmás, az igének szenvedő, benható, kölcsönös, visszaható jelentést ad; azomban сѧ̀ az igétől el is választható, s majd közvetlenül előtte, majd utána állhat; сѧ̀ és igéje között бо, же kötőszók, valamint мѝ, тѝ, вы̀ névmások állhatnak. Тáкѡ оу҆бѡ моли́тесѧ вы̀ сѧ̀. Igy imádkozzatok tehát. Маловѣ́ре, почто̀ сѧ̀ є҆сѝ оу҆сꙋмни́лсѧ? Kicsinyhitü, miért kételkedtél? Ѻ҆тпꙋщáютъ тѝ сѧ̀ грѣси̑. Megbocsáttatnak neked büneid.

Rövid végzetü melléknevek (прилагательныѧ краткихъ окончаній).

65. §. A melléknevek legrégibb alakjai megegyeznek az eddig taglalt főnevek alakjaival.

Kemény végzetek ъ, а, о.

Lágy végzetek ь, ѧ, є.

Мȣдръ, мȣдра, мȣдро, bölcs,

Си́нь, си́нѧ, си́нє kék.

ъ és ь a himnemet, а és ѧ a nőnemet, о és є a semleges nemet jelöli.

A rövid végzetü melléknevek ragozása.

Kemény végzetek.	Lágy végzetek.
ъ, о, а	ь, є, ѧ
himn., semln., nő n.	himn. semln., nő n.

	Himn.	Seml. n.	Nőn.	Himn.	Seml. n.	Nőn.
			Egyes szám.			
N.	мȣдръ	мȣдро	мȣдр-а	си́н-ь	си́н-є	си́н-ѧ
G.	м ȣ д р - а		мȣдр-ы	с и́ н - ѧ		си́н-и
D.	м ȣ д р - ȣ		мȣдр-ѣ	с и́ н - ю		си́н-и
A.	мȣдр-ъ(а)	мȣдр-о	мȣдр-ȣ	си́н-ь(ѧ)	си́н-є	си́н-ю
V.	мȣдр-ъ(є)	мȣдр-о	мȣдр-а	си́н-ь(є)	си́н-є	си́н-ѧ
Ins.	м ȣ д р - ы м ъ		мȣдр-ою	с и́ н - и м ъ		си́н-єю
Pr.	м ȣ́ д р - ѣ		мȣдр-ѣ	с и́ н - и		си́н-и
			Többes szám.			
N.	мȣдр-и	мȣ̑др-а	мȣ̑др-ы	си̑ни	си̑н-ѧ	си̑н-и
G.	м ȣ̑ д р - ъ			с и̑ н - ь		
D.	м ȣ̑ д р - ы м ъ			с и̑ н - и м ъ		
A.	мȣ̑др-ы	мȣ̑др-а	мȣ̑др-ы	си̑н-и	си̑н-ѧ	си̑н-и
V.	мȣдр-и	мȣ̑др-а	мȣ̑др-ы	си̑н-и	си̑н-ѧ	си̑н-и
Ins.	м ȣ̑ д р - ы		мȣдр-ыми	си̑н-и, ми	си̑н-и	си́н-ѧми
Pr.	м ȣ́ д р - ы х ъ			с и́ н - и х ъ		си́н-ѧхъ
			Kettős szám.			
N.A.V.	мȣ̑др-а	мȣдр-ѣ	мȣдр-ѣ	си̑н-ѧ	си̑н-и	си̑ни
G. Pr.	м ȣ̑ д р - ȣ			с и̑ н - ю		
D. Ins.	м ȣ̑ д р - ы м а			с и́ н - и м а.		

66. §. Mint látjuk, az Instr. és a több. Dat. kivételével a rövid végzetü melléknevek alakjai azonosak a hasonló végzetü főnevek alakjaival.

Ragozás alkalmával a tő torok hangjai г, к, х a 63. §. szerint lágyulnak, мно́гъ — мно́зи, бла́гъ — бла́жє.

Мно́гъ ezen felül egy. sz. him. és seml. n. Instr.-ban мно́зѣмъ, a többes számu Gen. és Praep.-ban: мно́зѣхъ, Dat.-ban: мно́зѣмъ.

67. §. A fennti paradigma szerint declináljuk, az egy személyre vonatkozó birtoklást kifejező mellékneveket is. Сі́мωновъ кора́бль. Simon hajója. Az ilyen birtoklást kifejező melléknevek végzetei himnemü főnevekből képezve: овъ, ова, ово; nőnemü főnevekből képezve: инъ, ина, ино; és hasonulás folytán himnemü főnevekből képezve: ль, лѧ, ле; Ïωа́нн-овъ, а, о, (Ïωа́ннъ-ból); Мар́ї-инъ, а, о, (Марі́а-ból), Ïа́ковль, ѧ, е, (Ïа́ковл-евъ, а, о helyett).

Ragozzuk: Пе́трово посла́нїе, Péter levele; человѣ́къ золъ, gonosz ember, ни́ва бога́та, gazdag szántó föld.

68. §. A mondat alanyát vagy pedig szenvedő tárgyát képező rövid alaku melléknév többnyire csak általános jelzésére szolgál a helyettesitett főnévnek, mig a teljes alaku melléknév közelebbi meghatározást nyujt. Бога́тъ и ни́щь срѣто́ста дрꙋ́гъ дрꙋ́га. Egy (bizonyos) gazdag és (egy) szegény találkoztak. Слѣпый же глаго́ла ѥмꙋ̀. A vak (éppen az, a kiről szó volt) pedig szóla neki.

69. § A melléknév megegyezik az általa jelzett főnévvel nemben, számban és esetben. Человѣ́къ нѣ́кїй бѣ̀ бога́тъ. Vala egy bizonyos gazdag ember.

70. §. A rövid alaku melléknév rendszerint az általa jelzett szó után áll a mondatban. Дрꙋ́гое же сѣмѧ̀ па́де на землѣ̀ бла́зѣ. A másik mag pedig jó földbe esett.

71. §. Több főnevet közösen jelző melléknév többes, illetve kettős számban áll és az előkelőbb nemmel egyezik. Бѣ́ста ѻ҃ба на́га, А҆да́мъ же и҆ жена̀ ѥгѡ̀. Mindketten mezteleuek valának, Ádám és felesége.

72. §. A birtokos jelző helyett leggyakrabban birtoklást kifejező melléknévi jelző szokott állni. Тогда̀ собра́шасѧ а҆рхїере́и и҆ ста́рцы лю́дстїи (лю́дїй helyett) на дво́ръ А҆рхїере́евъ (А҆рхїере́а helyett). Akkor összegyülekeztek a főpapok és a nép vénei a főpap udvarába. (Magyarban az ily birtoklást kifejező melléknevek, mint jelzők helyett főnévi birtokos jelző állhat.) Az emlitett birtoklást kifejező melléknévi jelző, midőn utána még egy melléknévi, vagy pedig melléknévi igenévi jelző áll az

általok közösen jelzett főnév előtt, ez utóbbival értelem szerint (*κατὰ σύνεσιν*) egyezik; pl. a fennti mondat, на дво́ръ Архїере́евъ, называ́емагѡ »Каїафа« ... a főpap udvarába, ki Kaifásnak neveztetik, (a Kaifásnak nevezett főpap udvarába.)

73. §. Az egy személyre, egy tárgyra vonatkozó birtoklást kifejező viszonyos (a magyarban -é raggal, vagy -nak, -nek raggal ellátott birtokos jelző) melléknevek, össze nem tévesztendők a скїй, скаѧ, ское végzetü birtokos melléknevekkel, ez utóbbiak általános birtoklást, hozzá tartozást fejeznek ki. ца́рскїй сы́нъ, királyfi; царе́въ сы́нъ, a király fia. До́мъ архїере́йскїй, főpapi ház (általában) és до́мъ архїере́евъ, a főpap (saját) háza.

X. Человѣкъ же нѣкїй бѣ бога́тъ (Лꙋк. XVI, 19). Нб҃о высоко̀, земля̀ же глꙋбока̀: се́рдце же царе́во неѡбличи́тельно (Притч. Сол. XXV, 3). Оу҆до́бѣе бо е҆́сть вельбꙋ́дꙋ сквозѣ̀ и҆́глинѣ оу҆́шы проитѝ, не́жели бога́тꙋ въ цр҃твїе Бж҃їе вни́ти (Лꙋк. XVIII, 25). Вѣ́рный въ ма́лѣ, и҆ во мно́зѣ вѣ́ренъ е҆́сть, и҆ непра́ведный въ ма́лѣ, и҆ во мно́зѣ непра́веденъ е҆́сть (Лꙋк. XVI. 10.) Ѿ смоко́вницы же наꙋчи́теся при́тчи: е҆гда̀ оу҆жѐ вѣ́їѧ е҆ѧ̀ бꙋ́дꙋтъ мла̑да, и҆ ли́ствїе прозѧ́бнетъ, вѣ́дите, ꙗ҆́кѡ бли́з̾ е҆́сть жа́тва (Мат. XXIV, 32). Мно́зи бо сꙋ́ть зва́ни, ма́ло же и҆збра́нныхъ (Лꙋк. XIV, 24). Во Їерꙋсали́мѣ ѡ҆бита́ша ѿ сынѡ́въ Їꙋ́диныхъ, и҆ ѿ сынѡ́въ Веніамі́нихъ (Неем. XI. 4). Не мо́жетъ дре́во до́бро̀ плоды̀ ѕлы̑ твори́ти, ни дре́во ѕло̀ плоды̀ дѡбры̀ твори́ти (Мат. VII, 18). Кни́га родства̀ І҆и҃са Хр҃та̀, сн҃а Дв҃дова, сн҃а А҆враа́млѧ (Мат. I, 1). I. Хр. всели́сѧ въ Капернаꙋ́мъ въ помо́рїе, въ предѣ́лѣхъ Завꙋлѡ́нихъ и҆ Нефдалі́млихъ (Мат. IV, 13).

A személyes névmások (мѣстоиме́нїѧ ли́чныѧ).

74. §. A személyes névmások közül: а҆́зъ, én; ты̀, te és a visszaható névmás себѐ (сѧ) ragozása némileg hasonló a főnevekéhez. Ezeknél és a kérdő névmásnál (кто̀) nincsen nemi külömböztetés.

А҆́зъ, ты̀ *és* себѐ *ragozása.*

	Egyes szám.			Többes sz.	
N.	а҆зъ	én	ты̀	мы̀	вы̀
G.	менѐ	nekem	тебѐ	на́съ	ва́съ
D.	мнѣ̀ ми	nekem	тебѣ̀, тѝ	на́мъ	ва́мъ
A.	менѐ мѧ	engem	тебѐ, тѧ̀	на́съ, ны̀	ва́съ, вы̀
Instr.	мно́ю	velem	тобо́ю	на́ми	ва́ми
Prae.	ѡ҆ мнѣ̀	felőlem	ѡ҆ тебѣ̀	ѡ҆ на́съ	ѡ҆ ва́съ

Kettős szám.

N. мы̀, G. Pr. на́ю, D. In. на́ма, Acc. ны̀
N. вы̀, G. Pr. ва́ю, D. In. ва́ма, Acc. вы̀.

75. §. Себѐ alakjai mind a három számban:
N. V. G. себѐ; D. себѣ̀, сѝ; Acc. себѐ, сѧ̀; Inst. собо́ю; Pr. ѡ҆ себѣ̀.

Példák a visszaható névmásra: А҆́ще же ѻ҆́ко твоѐ десно́е соблазнѧ́етъ тѧ̀, и҆змѝ е҆̀, и҆ ве́рзи ѿ себѐ. Ha jobb szemed megbotránkoztat téged, vájd ki azt és vesd el magadtól. А҆́ще а҆́зъ свидѣ́тельствꙋю ѡ҆ себѣ̀, и҆́стинно е҆́сть свидѣ́тельство моѐ Ha én magam felől teszek bizonyságot, igaz az én bizonyságom.

XI. А҆́зъ е҆́смь па́стырь до́брый, па́стырь до́брый дꙋ́шꙋ свою̀ полага́етъ за ѻ҆́вцы (Іоан. X, 11). А҆ и҆́же погꙋби́тъ дꙋ́шꙋ свою̀ менѐ ра́ди и҆ є҆ѵⷢ҇лїа, то́й спасе́тъ ю҆̀ (Марк. VIII, 35). Ѿвѣща̀ Ї҆и҃съ, и҆ речѐ е҆́мꙋ: а҆́ще кто̀ лю́битъ мѧ̀, сло́во моѐ соблюде́тъ (Іоан. XIV, 23). Дне́сь со мно́ю бꙋ́деши въ раѝ (Лꙋк. XXIII, 43.) И ѡ҆ста́ви на́мъ долги на́шѧ, ꙗ҆́кѡ и҆ мы̀ ѡ҆ставлѧ́емъ должникѡмъ на́шымъ (Мат. VI, 12). И҆ не введѝ на́съ въ напа́сть, но и҆зба́ви на́съ ѿ лꙋка́вагѡ (Мат. VI, 13). По не́мъ и҆до́ста два̀ слѣпца̀, зовꙋ̑ща и глаго́люща: поми́лꙋй ны̀, І҆и҃се сн҃е Дв҃довъ. Прїидѝ и҆ всели́сѧ въ ны, и҆ ѡ҆чи́сти ны̀ ѿ всѧ́кїѧ скве́рны. Вѣ́рꙋйте мнѣ̀. ꙗ҆́кѡ а҆́зъ во Ѻ҆ц҃ѣ̀, и҆ Ѻ҆ц҃ъ во мнѣ̀ (Іоан. XIV, 11.) И҆ ны́нѣ просла́ви мѧ̀ ты̀ Ѻ҆́ч҃е, ѹ҆ тебѐ самогѡ̀ сла́вою (Іоан. XVII, 5). Ны́нѣ же къ тебѣ̀ грѧдꙋ̀ (Іоан. XVII, 13). Дх҃ъ ст҃ы́й на́йдетъ на тѧ̀; и҆ си́ла Вы́шнѧгѡ ѡ҆сѣни́тъ тѧ̀ (Лꙋк. I, 35). Бц҃еро́дице Дв҃о, ра́дꙋйсѧ, бл҃года́тнаѧ Мр҃і́е, Гд҃ь съ тобо́ю. А҆́зъ во Ѻ҆ц҃ѣ̀ мое́мъ, и҆ вы̀ во мнѣ̀, и҆ а́зъ въ ва́съ (Іоан. XIV, 20). И҆ не гл҃го́лю ва́мъ, ꙗ҆́кѡ а҆́зъ ѹ҆молю̀ Ѻ҆ц҃а̀ ѡ҆ ва́съ: са́мъ бо Ѻ҆ц҃ъ лю́битъ вы̀ (Іоан. XVI, 26). Ви́дѣвша же ѹ҆чн҃ка̑ є҆гѡ̀, І҆а́кѡвъ и҆ І҆ѡа́ннъ рѣ́ста: Гд҃и, хо́щеши ли рече́ма, да ѻ҆́гнь сни́детъ съ нб҃сѐ, и҆ потреби́тъ и҆̀хъ, ꙗ҆́коже и҆ Ї҆лїа̀

ѕотвори; Ѿбра́щсѧ же запретѝ и҆̀ма и҆ рече: не вѣ́ста, ко́егѡ дх҃а є҆ста̀ вы̀ (Л8к. IX, 54). Тогда̀ прикосн8́сѧ ѻ҆чї́ю и҆̀хъ, глаго́лѧ: по вѣ́рѣ ва́ю б8́ди ва́ма (Мат. IX, 29). А҆ми́нь, а҆ми́нь гл҃го́лю ва́мъ: нѣ́сть ра́бъ болі́й го́спода своегѡ̀ (Іоан. XIII, 16). Рѣ́ша же І҆8де́е къ себѣ̀: ка́мѡ се́й хо́щетъ и҆ти, ꙗ҆̀кѡ мы̀ не ѡ҆бра́щемъ є҆гѡ̀ (Іоан. VII, 35). Возлю́биши и҆̀скренѧго твоего̀ ꙗ҆̀кѡ са́мъ себѐ (Мат. XXII, 39). То́й взе́мъ да́ждь и҆̀мъ за мѧ̀ и҆ за сѧ̀ (Мат. XVII, 27). Возми́те и҆̀го моѐ на себѐ, и҆ на8чи́тесѧ ѿ менѐ, ꙗ҆̀кѡ кро́токъ є҆̀смь и҆ смире́нъ се́рдцемъ: и҆ ѡ҆бра́щете поко́й д8ша́мъ ва́шымъ (Мат. XI, 29). Ѡ се́мъ раз8мѣ́ютъ всѝ, ꙗ҆̀кѡ моѝ ᲂу҆чени́цы є҆стѐ, а҆́ще любо́вь и҆̀мате межд8̀ собо́ю (Іоан. XIII, 35). И҆ глаго́лаше І҆и҃сови: помѧнѝ мѧ Гд҃и, є҆гда̀ пріи́деши во цр҃твїи сѝ (Л8к. XXIII, 42).

Ѻ҆́нъ, ѻ҆на̀, ѻ҆нὸ *ragozása.*

	Egyes szám			Többes szám		
	Himn.	Seml. n.	Nőn.	Himn.	Seml. n.	Nőn.
N.	ѻ҆́нъ	ѻ҆нό	ѻ҆на̀	ѻ҆нѝ	ѻ҆нѝ	ѻ҆нѣ̀
G.	є҆гѡ̀	є҆гѡ̀	є҆ѧ̀	и҆̀хъ	mind a három nemb.	
D.	є҆м8̀	є҆м8̀	є҆́й	и҆̀мъ		
A.	є҆гὸ, и҆̀	є҆̀	ю҆̀	ѧ҆̀, и҆̀хъ		
Instr.	и҆̀мъ	и҆̀мъ	є҆́ю	и҆̀ми		
Prae.	ѡ҆ не́мъ	не́мъ	не́й	ни́хъ		

Kettős szám.

	Himn.	Seml. n.	Nőn.
N.	ѻ҆́на	ѻ҆́на	ѻ҆́нѣ
G. Pr.	є҆ю̀	mind a három nemben.	
D. In.	и҆̀ма		
A.	ѧ҆̀		

76. §. Az ѻ҆́нъ, ѻ҆на̀, ѻ҆нὸ függő esetei minden számban és nemben, midőn elöljáró áll előttök, egy н mássalhangzóval bővülnek, pl. ѿ негὸ töle (ѿ є҆гὸ helyett); къ не́й, hozzá (къ є҆́й helyett); съ ни́ми, velök (съ и҆̀ми helyett); на elöljáró és a 3. személyü névmás himn. Acc. и҆̀ egybe olvad: на́нь (на ни helyett), reá; за́нь (за ни helyett), érette.

77. §. Az о̃нъ, о̂на̀, о̂но̀ személy névmás régibb alakjai az ó-szlovénben: и, ꙗ, ѥ; ezek a mostani egyh.-szlávban ritkán fordulnak elő.

78. §. Az о̃нъ, о̂на̀, о̂но̀ személy névmás függő eseteivel képezzük az ugynevezett névmási ragozást, melyhez a névmások és a számnevekből: є̂ди́нъ, два̀, о̂ба̀, о̂бо́й, тро́й tartoznak.

79. §. Az о̃нъ, о̂на̀, о̂но̀ függő esetei szerint ejtegetjük az и҆-же, ꙗ҆-же, є҆-же, (a ki, a mi) vonatkozó névmást is; ejtegetés közben a же szótag változatlanul marad. G. є̂гѡ́же, є̂ѧ́же, D. є̂му́же, є҆́йже stb. на, во, за előljárótól megelőzve, szintén az и-nél feltüntetett hangtani tünemény áll elő: на него́же (на є̂го́же helyett); въ о̃ньже (въ и҆́же helyett).

80. §, Az и҆́же, ꙗ҆́же, є҆́же (a ki, a mi) vonatkozó névmás Nominativusi alakjaitól megkülömböztetendő az ugyanolyan alaku и҆́же, ꙗ҆́же, є҆́же (görögül: ὁ, ἡ, τό articulus) névelő, melyet az egyházi szlávban bármely mondatrész előtt találhatunk. Ezen névelőt (члєнъ) az egyh.-szlávban akkor használták, midőn valamely mondatrészt különösen ki akartak emelni. Igy az egész „Hiszek egy"-ben csak két helyen találjuk a névelőt, és pedig éppen azok előtt a kifejezések előtt, a melyeknek dogmává nyilvánitása végett gyült egybe a nikea-konstantinnápolyi zsinat. Вѣ́рую въ . . . сы́на Бо́жїѧ є̂динорóднаго, и҆́же ѿ Ѻ҆тца̀ рождéннаго; . . . въ Ду́ха свѧта́го, и҆́же ѿ Ѻ҆тца̀ и҆ Сы́на и҆сходѧ́щаго. Hiszek . . . az Isten egyszülött fiában, ki az Atyától született . . . a szent Lélekben, ki az Atyától és a Fiutól származott. (Melléknévi igenév előtt tudvalevőleg nem állhat vonatkozó névmás.) Свѧті́и ѻ҆тцы̀, и҆́же въ Нїкеи. A szent atyák, Nikeában.

XII. Глаго́лаше бо въ себѣ̀: а҆́ще то́кмѡ прикосну́сѧ ри́зѣ є̂гѡ̀, спасéна бу́ду (Мат. IX, 21). И҆ ѿвѣща́въ Ї҆и҃съ речѐ є̂му̀ (Мат. XVI, 17). Сéй ни́щїй воззва̀, и҆ Гдⷭ҇ь оу҆слы́ша и҆̀, и҆ ѿ всѣ́хъ скорбéй є̂гѡ̀ спасѐ и҆̀ (Пс. XXXIII, 7). И҆ воста́въ Ї҆и҃съ по нéмъ и҆́де и҆ оу҆чн҃цы̀ є̂гѡ̀ (Мат. IX, 19). И҆ прикосну́сѧ руцѣ̀ є̂ѧ̀, и҆ ѡ҆ста́ви ю҆̀ о̃гнь (Мат. VIII, 15). Хо́щетъ бо И҆́рѡдъ и҆ска́ти ѻ҆троча́те, да погуби́тъ є҆̀ (Мат. II, 13). Ї҆и҃съ же призва́въ и҆̀хъ, речѐ: вѣ́сте, ꙗ҆́кѡ кнѧ́зи ꙗ҆зы́къ госпо́дствуютъ и҆́ми, и҆ вели́цыи ѡ҆блада́ютъ и҆́ми (Мат. XX, 25). И по шестѝ днéхъ поѧ́тъ Ї҆и҃съ Пeтра̀ и҆ Ї҆а́кѡва и҆ Ї҆ѡа́нна, и҆ возведѐ и҆̀хъ на гору̀

высокꙋ̀ ѻ҆со́бь є҆ди́ны: и҆ преѡбрази́сѧ пре́дъ ни́ми (Марк. IX, 2). И҆ сказа́хъ и҆̀мъ и҆́мѧ твоѐ, и҆ скажꙋ̀: да любы̀, є҆́юже мѧ̀ є҆сѝ возлюби́лъ, въ ни́хъ бꙋ́детъ, и҆ а҆́зъ въ ни́хъ (Іоан. XVII, 26). И҆ речѐ и҆̀ма: кі́ихъ; ѻ҆́на же рѣ́ста є҆мꙋ̀ (Лꙋк. XXIV, 19). И҆ речѐ ю҆нѣ́йшій є҆ю̀ ѻ҆тцꙋ̀: ѻ҆́тче, да́ждь мѝ достоя́ннꙋю ча́сть и҆мѣ́нїѧ (Лꙋк. XV, 12). Ѻ҆нѣ́ же прист͛ꙋпльшѣ ꙗ҆́стѣсѧ за нѡ́зѣ є҆гѡ̀, и҆ поклони́стѣсѧ є҆мꙋ̀. Тогда̀ гл҃го́ла и҆̀ма І҆и҃съ: не бо́йтесѧ (Мат, XXVIII, 9, 10). И҆ а҆́ще ва́ма кто̀ рече́тъ что̀, рече́та: ꙗ҆́кѡ Гдⷭ҇ь є҆ю̀ тре́бꙋетъ: а҆́біе же по́слетъ ѧ҆̀ (Мат. XXI, 1). И҆́же бо а҆́ще хо́щетъ дꙋ́шꙋ свою̀ спастѝ, погꙋби́тъ ю҆̀: и҆ и҆́же а҆́ще погꙋби́тъ дꙋ́шꙋ свою̀ менѐ ра́ди, ѡ҆бря́щетъ ю҆̀ (Мат. XVI, 25). И҆ а҆́ще ѻ҆́ко твоѐ соблажнѧ́етъ тѧ̀, и҆змѝ є҆̀, и҆ ве́рзи ѿ себѐ (Мат. XVIII, 9). Приведо́ста ѻ҆слѧ̀, и҆ жребѧ̀, и҆ возложи́ша верхꙋ̀ є҆ю̀ ри̑зы своѧ̀, и҆ всѣ́де верхꙋ̀ и҆́хъ (Мат. XXI, 7). Мнѡ́га же и҆ и҆̑на зна́менїѧ сотворѝ І҆и҃съ пре́дъ ѹ҆чени́ки̑ свои́ми, ꙗ҆̀же не сꙋ́ть пи́сана въ кни́гахъ си́хъ (Іоан. XX, 30). И҆ сѐ два̀ ѿ ни́хъ бѣ́ста и҆дꙋ́ща въ то́йже де́нь въ ве́сь ѿстоѧ́щꙋ ста́дій шестьдесѧ́тъ ѿ І҆ерⷭ҇ли́ма, є҆́йже и҆́мѧ Є҆ммаꙋ́съ (Лꙋк. XXIV, 13). А҆ и҆́же пїе́тъ ѿ воды̀, ю҆́же а҆́зъ да́мъ є҆мꙋ̀, не вжа́ждетсѧ во вѣ́ки: но вода̀, ю҆́же а҆́зъ да́мъ є҆мꙋ̀, бꙋ́детъ въ не́мъ и҆сто́чникъ воды̀ текꙋ́щїѧ въ живо́тъ вѣ́чный (Іоан. IV, 14). Марі́а же бла́гꙋю ча́сть и҆збра̀, ꙗ҆́же не ѿи́метсѧ ѿ неѧ̀ (Лꙋк. X, 42). Ꙗ҆́кѡ да сбꙋ́детсѧ рече́нное И҆са́їемъ проро́комъ, глаго́лющимъ: Сѐ ѻ҆́трокъ мо́й, є҆го́же и҆зво́лихъ: возлю́бленный мо́й, на́ньже благоволѝ дш҃а̀ моѧ̀ (Мат. XII, 17). Речѐ же І҆и҃съ ко прише́дшымъ на́нь а҆рхїере́ѡмъ и҆ воево́дамъ церкѡ́внымъ и҆ ста́рцемъ (Лꙋк. XXII, 52). И҆́мже бо сꙋдо́мъ сꙋ́дите, сꙋ́дѧтъ ва́мъ: и҆ въ ню́же мѣ́рꙋ мѣ́рите, возмѣ́ритсѧ ва́мъ (Мат. VII, 2). Бди́те ѹ҆̀бо, ꙗ҆́кѡ не вѣ́сте днѐ ни часа̀, въ ѻ҆́ньже Сн҃ъ чл҃вѣ́ческїй прїи́детъ (Мат. XXV, 13).

81. §. Az ѻ҆́нъ, ѻ҆на̀, ѻ҆но̀ alakjai szerint ejtegethetők még a következő névmások:

a) a birtokos névmások: мо́й, моѧ̀, моѐ, enyém; тво́й, твоѧ̀, твоѐ, tied; сво́й; своѧ̀, своѐ, magamé, magadé, magáé; на́шъ, на́ша, на́ше, mienk; ва́шъ, ва́ша, ва́ше, tietek;

b) a mutató névmások: се́й, сїѧ̀, сїѐ, ez;

c) a kérdő névmás: че́й, чїѧ̀, чїѐ, kié? кі́й (ко́й), ка́ѧ, ко́е, mélyik? és

d) ве́сь. всѧ̀, всѐ, minden.

Мо́й, моѧ̀, моѐ ragozása.

	Egyes szám.			Többes szám.		
	Himn.	Seml. n.	Nőn.	Himn.	Seml. n.	Nőn.
N.	мо́й	моѐ	моѧ̀	мои̑	моѧ̑	моѧ̑
G.	моегѡ̀		моеѧ̀		мои̑хъ	
D.	моемꙋ̀		мое́й		мои̑мъ	
A.	моегѡ̀, мо́й	моѐ	мою̀		моѧ̑	
Ins.	мои́мъ		мое́ю		мои́ми	
Pr.	ѡ̑ мое́мъ		мое́й		ѡ̑ мои́хъ	
	Kettős szám.					
N. A. V.	моѧ̑ мои̑ мои̑					
G. Praep.	моє́ю					
D. Instr.	мои́ма					

82. §. Igy ragozzuk a többi birtokos névmást is; pl: на́шъ, на́ша, на́ше G. на́шегѡ, на́шеѧ, D. на́шемꙋ, на́шей stb. кі́й, ка́ѧ, ко́е G. ко́егѡ, ко́еѧ stb.

83. §. ве́сь, всѧ̀ всѐ a kettős számban csak ѡ̑банадесѧтъ (12) számnév mellett fordul elő: N. A. всѧ̑, всѣ̑ G. Prae. всю̀. D. Inst. всѣ́ма; — az egyes és a többes számban némi eltéréssel ragoztatik:

Ве́сь, всѧ̀, всѐ ragozása.

	Egyes szám.			Többes szám.		
	Himn.	Seml. n.	Nőn.	Himn.	Seml. n.	Nőn.
N.	ве́сь	всѐ	всѧ̀	всѝ	всѧ̑	всѧ̑
G.	всегѡ̀		всеѧ̀		всѣ́хъ	
D.	всемꙋ̀		все́й		всѣ̑мъ	
A.	ве́сь, всегѡ̀	всѐ	всю̀	всѣ́хъ, всѧ̑	всѧ̑	всѧ̑
Ins.	всѣ́мъ		все́ю		всѣ́ми	
Pr.	ѡ̑ все́мъ		все́й		ѡ̑ всѣ́хъ.	

XIII. Ѿче на́шъ, и҆́же є҆сѝ на нб҃се́хъ, да ст҃и́тсѧ и҆́мѧ твоѐ (Мат. VI, 9). Ни высота̀, ни глꙋбина̀, ни и҆́на тва́рь ка́ѧ возмо́жетъ на́съ разлꙋчи́ти ѿ любвѐ Бж҃їѧ, ꙗ҆́же ѡ҆ Хр҇тѣ̀ І҆и҃сѣ Гд҃ѣ на́шемъ (Рим. VIII, 39). На тѧ̀ ѹ҆пова́ша ѻ҆ц҃ы̀ на́ши: ѹ҆пова́ша, и҆ и҆зба́вилъ є҆сѝ ѧ҆̀ (Пс. XXI, 5). Прест҃а́ѧ Тр҃це поми́лꙋй на́съ: Гд҃и, ѡ҆чи́сти грѣхи̑ на́ша: Вл҃ко, прости̑ беззако́нїѧ на́ша: Ст҃ы́й, посѣтѝ и҆ и҆сцѣлѝ не́мощи на́шѧ, и҆́мене твоегѡ̀ ра́ди (Мол. Пр. Тр.). Ѿ Гд҃а бы́сть сїѐ: и҆ є҆́сть ди́вно во ѻ҆чїю на́шею (Марк. XII, 12). Бꙋ́дите ѹ҆̀бо милосе́рди,

ꙗ҆́коже и҆ О҆ц҃ъ ва́шъ милосе́рдъ е҆́сть (Лꙋк. VI, 36). И҆ диви́вахꙋсѧ всѝ наро́ди, глаго́люще: є҆да̀ се́й є҆́сть Хрⷭ҇то́съ сн҃ъ Дв҃довъ (Мат. XII, 23). И҆ помѧнꙋ Бг҃ъ Нѡ́ѧ, и҆ всѧ̑ звѣ́ри, и҆ всѧ̑ скоты̀, и҆ всѧ̑ пти́цы... є҆ли́ка бѣ́хꙋ съ ни́мъ въ ковчѐзѣ (Быт. VIII, 1). И҆ всѝ лю́діе и҆з̾ ꙋ҆́тра при- хожда́хꙋ къ немꙋ̀ во це́рковь послꙋ́шати є҆го̀ (Лꙋк. XXI, 38). И҆ нача́нъ ѿ Мѡѷсе́ѧ и҆ ѿ всѣ́хъ проро́къ, сказа́ше и҆̀ма ѿ всѣ́хъ писа́ній ꙗ҆̀же ѡ҆ не́мъ (Лꙋк. XXIV, 27). И҆ поста́ви є҆го̀ на́дъ все́ю земле́ю Є҆гѷпетскою (Быт. XLI, 43). Бл҃же́ни и҆спы- та́ющіи свидѣ́ніѧ є҆гѡ̀, всѣ́мъ се́рдцемъ взы́щꙋтъ є҆го̀ (Пс. CXVIII, 2). Всѧ̑ ст҃ы́ѧ помѧнꙋ́вше, па́ки и҆ па́ки ми́ромъ Гдⷭ҇ꙋ помо́лимсѧ (Литꙋрг.). Бы́сть же и҆ прѧ̀ въ ни́хъ, кі́й мни́тсѧ и҆̀хъ бы́ти бо́лій (Лꙋк. XXII. 24). Ка́ѧ бо по́льза человѣ́кꙋ, а҆́ще мі́ръ ве́сь пріѡбрѧ́щетъ, дꙋ́шꙋ же свою̀ ѿщети́тъ (Мат. XVI, 26). И҆ гл҃го́лаше: чесомꙋ̀ ꙋ҆по́добимъ цр҃твіе Бж҃іе; и҆лѝ ко́ей при́тчи приложи́мъ є҆̀ (Мар. IV, 30). И҆ поста́вльше и҆̀хъ посредѣ̀, вопроша́хꙋ: ко́ею си́лою и҆лѝ ко́имъ и҆́менемъ сот- вори́сте сі́е вы̀ (Дѣѧн. IV, 7). Нѣ́цыи же ѿ ни́хъ рѣша̀: ѡ҆ веелзевꙋ́лѣ кнѧ́зѣ бѣсо́встѣмъ и҆згони́тъ бѣ́сы (Лꙋк. XI, 15). А҆́ще ли хо́щеши вни́ти въ живо́тъ, соблюдѝ за́пѡвѣди. Глаго́ла є҆мꙋ̀: кі́ѧ (Мат. XIX, 17, 18). Бы́сть же ходѧ́щымъ и҆̀мъ, и҆ са́мъ вни́де въ ве́сь нѣ́кꙋю (Лꙋк. X, 38). И҆ призва́въ два̀ нѣ́каѧ ѿ ꙋ҆чени́къ свои́хъ І҆ѡа́ннъ, посла̀ ко І҆и҃сꙋ (Лꙋк. VII. 19). Бг҃ъ же дае́тъ є҆мꙋ̀ тѣ́ло, ꙗ҆́коже восхо́щетъ, и҆ коемꙋ́ждо сѣ́- мени своѐ тѣ́ло (1 Кор. XV, 38).

84. §. A főnevet helyettesitő névmások és melléknevek semleges alakjukban rendszerint többes számban állnak. И҆ моѧ̑ всѧ̑ твоѧ̑ сꙋ́ть, и҆ твоѧ̑ моѧ̑, и҆ прославихсѧ въ ни́хъ. Az enyéim mind tieid, és a tieid enyéim és én megdicsőittettem bennök. Невоз- мо́жна ѿ чл҃вѣ́къ, возмо́жна ѿ Бо́га сꙋ́ть. Az embereknél l e- h e t e t l e n, az Istennél lehetséges.

85. §. A birtokos névmások мо́й, тво́й, сво́й, mint jelzők helyett sokszor a személynévmások мѝ, тѝ és a visszaható névmás сѝ Dativusi alakja szokott állni birtokos jelzői értelemben. Помѧнѝ мѧ̀ Гдⷭ҇и въ ца́рствіи си (свое́мъ helyett). Uram emlékezzél meg rólam o r s z á g o d b a n.

86. §. Aharmadik személy birtokát a 3-dik személyü névmás Genitivusa himn. és seml. n. є҆гѡ̀, nő nemben є҆ѧ̀, a többes szám-

ban pedig mind a három nemben и҆́хъ fejezi ki. Рѣша̀ є҆мꙋ̀ ꙋ҆чени́цы є҆гѡ̀. Mondák neki az ő tanitványai. А҆́ще бо ѿпꙋща́ете человѣ́кѡмъ согрѣше́нїѧ и҆́хъ, ѿпꙋсти́тъ и҆ ва́мъ Ѻ҆те́цъ ва́шъ нбⷭ҇ный. Mert ha megbocsátjátok az embereknek büneiket, megbocsát nektek is a ti mennyei Atyátok. Birtokos jelzői értelemben e helyen is a 3. személyü névmás Dativusa állhat. И҆ ви́дѣ А҆ндре́ѧ бра́та є҆мꙋ̀ (є҆гѡ̀ hellett). És meglátta Andrást, az ő fivérét.

Vegyes ragozás (сложное склоненїе).

Teljes végzetü melléknevek. (Прилага́тельнаѧ по́лныхъ окончаній).

87. §. A teljes végzetü, vagy másképp névmási végzetü (прилага́тельнаѧ мѣстоименныхъ окончанїй) melléknevek a rövid alaku melléknevekből és az и, ꙗ, є harmadik személyü névmás alakjaiból keletkeztek, pl.

	Rövid alak + névmás		Teljes alak. régibb	Teljes alak. mostani
Nom.	добръ + и	=	добрыи	= добрый
	добра + ꙗ	=	добраꙗ	= добраѧ
	добро + є	=	доброє	= доброе
Gen.	добра + єго	=	добраєго = добрааго	= добрагѡ

88. §. A teljes alaku melléknevek végzetei tehát a főnévi és névmási végzetek összetételéből keletkeztek, miközben a rövid alaku melléknév végső hangzója és a névmás kezdő hangzója hasonult és egy hangzóvá rövidült.

89. §. A melléknevek ragozásánál a tő végső г, к, х, torokhangjai az ismert módon lágyulnak (v. ö. 63. §-t.) бла́гїй, бла́зїи, блазѣмъ, блазѣй; вели́кїй, велицѣй:

ск — ст-re lágyul: лю́дскїй — лю́дстїи; ца́рскїй — ца́рстѣмъ;

и҆спо́лнь, (telt); свобо́дь, (szabad); є҆диноро́дъ, (egyszülött) alakok is előfordulnak: двана́десѧть ко́шѧ и҆спо́лнь tizenkét tele kosarat; нѣ́сть ра́бъ, ни свобо́дь, nincs szolga, sem szabad; ꙗ҆́кѡ є҆диноро́дъ и҆ ни́щъ є҆́смь а҆́зъ. mert én egyes és szegény vagyok.

90. §. A melléknevek teljes alakjai szerint ragozzuk a rendszámokat: пе́рвый, аѧ, ое, első; вто́рый, аѧ, ое, második stb., a

névmásokat ѝный, аѧ, оє, másik; который, аѧ, оє, melyik; szóval a 3. személyü személy névmás alakjaival képezett beszédrészeket.

A teljes alaku melléknevek ragozása.

Kemény végzetek: ый, аѧ, оє. — Lágy végzetek: їй, ѧѧ, єє.

	Egyes szám.					
	Himn.	Seml. n.	Nőn.	Himn.	Seml n.	Nőn.
N.	до́бр-ый	до́бр-оє	до́бр-аѧ	си́нїй	си́н-єє	си́н-ѧѧ
G.	до́бр-агѡ		до́бр-ыѧ	си́н-ѧгѡ		си́н-їѧ
D.	до́бр-омꙋ		до́бр-ѣй	си́н-ємꙋ		си́н-єй
A.	mint N. v. G.	до́бр-оє	до́бр-ꙋю	mint N. v. G.	си́н-єє	си́н-юю
V.	mint a Nominativus					
Ins.	до́бр-ымъ		до́бр-ою	си́н-имъ		си́н-єю
Pr.	до́бр-ѣмъ		до́бр-ѣй	си́н-ѣмъ		си́н-ѣй
	Többes sz.					
N.	до́бр-їи	до̑бр-аѧ	до̑бр-ыѧ	си́н-їи	си̑н-ѧѧ	си̑н-їѧ
G.	до́бр-ыхъ			си́н-ихъ		
D.	до̑бр-ымъ			си̑н-имъ		
A.	до̑брыѧ, ыхъ	до̑браѧ	до̑бр-ыѧ	си́н-їѧ(ихъ)	си̑н-ѧѧ	си̑н-їѧ
V.	mint a Nominativus					
Ins.	до́бр-ыми			си́н-ими		
Pr.	до́брыхъ			си́н-ихъ		
	Kettős szám.					
N.A.V.	до̑бр-аѧ	до́бр-ѣи		си̑н-ѧѧ	си́н-їи	
G. Pr.	до̑бр-ꙋю			си̑н-юю		
D. In.	до́бр-ыма			си́н-има		

Велїй *melléknév ragozása.*

	Egyes szám.			Többes szám.		
	Himn.	Seml. n.	Nőn.	Himn.	Seml. n.	Nőn.
N.	ве́лїй	ве́лїє	ве́лїѧ	ке́лїи		ве́лїѧ
G.	ве́лїѧгѡ		ве́лїѧ	ве́лїихъ		
D.	ве́лїємꙋ		ве́лїєй	ве́лїимъ		
A.	ве́лїѧго (їй)	ве́лїє	ве́лїю	ве́лїихъ, ве́лїѧ		
V.	mint a Nominativus					
Ins.	ве́лїимъ		ве́лїєю	ве́лїими		
Pr.	ве́лїємъ		ве́лїєй	ве́лїихъ (ѧхъ)		
	Kettős szám.					
N. A: V.	ве́лїѧ	ве́лїи	ве́лїи			
G. Pr.	ве́лїю					
D. Instr.	ве́лїима					

Бо́жїй *melléknév ragozása.*

	Egyes szám.		
	Himn.	Seml. n.	Nőn.
N.	бо́жїй	бо́жїе	бо́жїѧ
G.	бо́жїѧгѡ	-жїѧ	бо́жїѧ
D.	бо́жїемѹ	-жїю	бо́жїей -жїи
A.	бо́жїй -їѧго -їѧ	бо́жїе	бо́жїю
V.	бо́жїй	бо́жїе	бо́жїѧ
Instr.	бо́жїимъ		бо́жїею
Prae.	ѡ бо́жїемъ -жїи		бо́жїей -жїи

	Kettős szám.		
	Himn.	Seml. n.	Nőn.
N. A. V.	бо́жїѧ		бо́жїи
G. Prae.	бо́жїю (minden nemben)		
D. Inst.	бо́жїима (minden nemben)		

	Többes szám.		
	Himn.	Nőn.	Seml. n.
N. V.	бѡ́жїи	бѡ́жїѧ	
G.	бо́жїихъ (minden nemben)		
D.	бѡ́жїимъ (minden nemben)		
A.	бѡ́жїѧ (minden nemben)		
Instr.	бо́жїими (minden nemben)		
Praep.	бо́жїихъ (minden nemben)		

91. §. Бо́жїй némi eltéréssel ragoztatik.

92. §. ве́лїй, nagy; ди́вїй, vad; ко́зїй, kecskéből való; пе́сїй, kutyából való, némi eltéréssel ragoztatnak.

XIV. Ї҆и҃съ речѐ: ѡ҆ ро́де неве́рный и҆ развраще́нный, доко́лѣ бꙋ́дꙋ въ ва́съ, и҆ терплю̀ вы (Лꙋк. IX, 41). А҆ и҆̀же на до́брѣй земли̇̀, сі́и сꙋ́ть, и҆̀же до́брымъ срⷣцемъ и҆ благи́мъ слы́шавше сло́во, держа́тъ, и҆ пло́дъ творѧ́тъ въ терпѣ́нїи (Лꙋк. VIII, 15). Се́й бꙋ́детъ ве́лїй, и҆ Сн҃ъ Вы́шнѧгѡ наречѐтсѧ (Лꙋк. I, 32). Не прїидо́хъ призва́ти пра́ведныхъ, но грѣ́шныѧ въ покаѧ́нїе (Лꙋк. V, 32). Сла́ва въ вы́шнихъ Бг҃ꙋ, и҆ на земли̇̀ ми́ръ: во человѣ́цѣхъ бл҃говоле́нїе (Лꙋк. II. 14). Безꙋ́мнїи, не и҆̀же ли сотвори̇ внѣ́шнее, и҆ внꙋ́треннее сотвори́лъ є҆́сть (Лꙋк. XI, 40). Сегѡ̀ ра́ди глаго́лю ва́мъ, ꙗ҆́кѡ ѿи́метсѧ ѿ ва́съ ца́рствїе Бж҃їе, и҆ да́стсѧ ꙗ҆зы́кꙋ творѧ́щемꙋ пло́ды є҆гѡ̀ (Мат. XXI, 43). Тогда̀ ѿвѣща́въ Ї҆и҃съ речѐ є҆́й: ѡ҆ жено, ве́лїѧ вѣ́ра твоѧ̀: бꙋ́ди тебѣ̀, ꙗ҆́коже хо́щеши (Мат. XV, 28.) И҆щи́те же пре́жде

цр҇твїѧ Бж҇їѧ, и҆ пра́вды є҆гѡ̀, и҆ сїѧ̑ всѧ̑ приложа́тсѧ ва́мъ (Мат. VI, 33). И҆ а҆́бїе воста̀ дѣ́вица, и҆ хожда́ше: бѣ̀ бо лѣ́тъ двою на́десѧте, и҆ оу҆жасо́шасѧ оу҆жасомъ ве́лїимъ (Марк. V, 42). Прокаже́ннїи ѡ҆чища́ютсѧ, и҆ гл҃хїи слы́шатъ (Мат. XI, 5). Поми́лꙋй мѧ̀, Бж҇е, по ве́лицѣй млⷭ҇ти твое́й (Пс. L.) Бл҃же́ни кро́тцыи: ꙗ҆́кѡ тїи наслѣ́дѧтъ зе́млю (Мат. V, 5).

93. §. Két, kötőszóval összekapcsolt melléknévi igenév közül az első a teljes, a második pedig rövid alakjával szokott állni. Блаже́нни не видѣ́вшїи и҆ вѣрова́вше. — Boldogok, a kík nem láttak és hittek, (szóról-szóra: Boldogok a nem látók és hivők).

94. §. A teljes végzetü mellékneveket leggyakrabban ott használták, a hol a görög szövegben névelővel álltak. Ámbátor határozott szabályt felállitni itt sem lehet.

A felszólitó mód (накл. повелителное).

Személy.	Egyes sz.	Többes sz.	Kettős sz.
1.	—	несе́мъ, хва́лимъ.	несе́ва (ѣ)
2.	несѝ, хвалѝ	неси́те, хвали́те	несе́та (ѣ)

95. §. A felszólitó módot a praesensből képezzük, a praesens többes sz. 3. személyének végzete helyett a felszólitó mód и jegyével, melyhez a többes számban те járul (ите); ezen и a magánhangzós tövü igéknél (az и tövüek kivételével) többnyire й-re, a többi igéknél pedig néha ь-re rövidül. Pl. чита́-ютъ — чита́-й, olvassál; возвѣст-ѧтъ — возвѣст-ѝ, add hirül; ста́н-ꙋтъ — ста́н-ь, állj meg. A tő végső mássalhangzói г — з-re, к — ц-re, a д pedig жд-re lágyul. Pl. помог-ꙋтъ — помо-зѝ, segits; ви́д-ѧтъ — ви́жд-ь, lásd; тек-ꙋтъ — тец-ы (mert ц után и helyett ы-t szokás irni), дад-ꙋтъ — да́ждь, adj!

Az első személy a többes és kettős számban megegyezik a praesenssel.

96. §. Már megemlitettük, hogy ha a praesens alakjai elé да kötőszót teszünk, akkor a mondat fölszólitó jelentést nyer: ѻ҆нъ по мнѣ̀ грѧде́тъ, ő utánam jön; да по мнѣ̀ грѧде́тъ, jöjjön utánam.

Ragozzuk: ѡ҆ста́вити, elhagyni; помаза́ти, fölkenni; дви́гнꙋти, emelni igéket.

XV. Бѹ́ди же сло́во ва́ше, є҆́й, є҆́й: нѝ, нѝ: ли́шше же сею̀, ѿ непрїѧ́зни є҆́сть (Мат. V, 37). И҆ видѣ́въ І҆и҃съ вѣ́рѹ и҆́хъ, речѐ разсла́бленномѹ: дерза́й, ча́до, ѿпѹща́ютсѧ тѝ грѣсѝ твоѝ. Дерза́йте: а҆́зъ є҆́смь: не бо́йтесѧ (Мат. XIV, 27). Ви́дѣвше же є҆го̀ дѣ́лателе, мы́шлѧхѹ въ себѣ̀, глаго́люще: се́й є҆́сть наслѣ́дникъ, прїиди́те ѹ҆бїе́мъ є҆го̀, да на́ше бѹ́детъ достоѧ́нїе (Лѹк. XX, 14). Бѹ́дите ѹ҆̀бо вы соверше́ни, ꙗ҆́коже О҆ц҃ъ ва́шъ нбⷭ҇ный соверше́нъ є҆́сть (Мат. V, 48). Сегѡ̀ ра́ди гл҃го́лю ва́мъ: не пецы́тесѧ дѹше́ю ва́шею, что̀ ꙗ҆́сте, и҆лѝ что̀ пїе́те (Мат. VI, 25). И҆ди́та въ ве́сь: ꙗ҆́же прѧ́мѡ ва́ма: и҆ а҆́бїе ѡ҆брѧ́щета ѻ҆слѧ̀ привѧ́зано и҆ жребѧ̀ съ ни́мъ: ѿрѣши́вша, приведи́та мѝ (Мат. XXI, 2).

A melléknévi igenév (причастїе).

97. §. Az egyh.-szláv nyelv bővelkedik a melléknévi igenevekben. A melléknévi igeneveknél is kétféle alakot, t. i. a rövid és teljes alakot szokás megkülömböztetni. Van cselekvő és szenvedő alkatu jelen és mult idejü igenév, ezek ragozhatók; és van egy cselekvő mult idejü ragozhatlan participium, melylyel az összetett igealakokat szokás képezni.

98. §. A ragozhatlan participium vézetei:

egyes sz.	лъ a himn.,	ла a nő nem.	ло a seml. n.
többes sz.	ли „	лы „	ла „
kettős sz.	ла „	лѣ „	лѣ „

99. §. A ragozhatlan participiumot az infinitivusból képezzük, az infinit. -ти végzete helyett a tiszta tőhöz a fennti végzetekkel: нес-ти — неслъ, ла, ло; дѣла-ти — дѣла-лъ, ла, ло; пещи (пек-ти) — пеклъ, ла, ло; рещи (рек-ти) — реклъ, ла, ло.

100. §. Az igék ragozhatlan participiuma és a segitő ige alakjaival képezzük a cselekvő igeragozás összetett igealakjait, читалъ есмь, olvastam; читалъ бѣхъ, olvastam vala; читалъ бѹдѹ, olvasandok; читалъ быхъ, olvasnék stb.

101. §. A cselekvő jelen idejü participiumot a jelentő mód jelen idejének többes sz. 3. személyétől képezzük, ez utóbbinak személyragjai helyett a következő végzetekkel:

A jelen idő többes sz. 3. személy ragja	A melléknévi igenév végzetei		
	Himn.	Nőn.	Seml. n.
ѹтъ	ы, (ѹщъ)	ѹщи	ы, (ѹщє)
ютъ	ѧ, (ющъ)	ющи	ѧ, (ющє)
атъ	а, (ащъ)	ащи	а, (ащє)
ѧтъ	ѧ, (ѧщъ)	ѧщи	ѧ, (ѧщє)
P é l d á k			
Többes szám 3. személy	Himn.	Nőn.	Seml. n.
Нєс-ѹтъ	Нєсы̀, (ѹщъ)	Нєс-ѹщи	Нєс-ы̀ (ѹщє)
Бі-ютъ	Біѧ̀ (ющъ)	Бі-ющи	Біѧ̀ (ющє)
Молч-а́тъ	Молча́ (а́щъ)	Молч-а́щи	Молча̀ (а́щє)
Хва́л-ѧтъ	Хвалѧ́ (ѧ́щъ)	Хва́л-ѧщи	Хвал-ѧ̀ (ѧ́щє

A zárjelben feltüntetett alakok ujabbak.

ы-val csak a mássalhangzós tövü igék képezik a jel. id. participiumot és néhány egytövü ige, pl. зва-ти, — зов-ѹтъ, — зовы.

Képezzük a cs. jelen idejü participiumot a következő igékből: слы́шати, hallgatni; горѣ́ти, égni; чита́ти, olvasni; пєщѝ, sütni; вє́зти, szállitani.

102. §. E participium rövid alakjaiból и, ѧ, є hozzáadásával képezzük a teljes alaku participiumot.

Himn.	rövid	біѧ̀, нєсы̀, хвалѧ̀, (нєсѹщъ, бію́щъ, хвалѧ́щъ)
	teljes	біѧ̀-й, нєсы-й, хвалѧ̀й,(нєсѹщїй, бію́щїй, хвалѧ́щїй)
Nő n.	rövid	бію́щи, нєсѹщи, хвалѧ́щи
	teljes	бію́щ-аѧ, нєсѹщ-аѧ, хвалѧ́щ-аѧ
Seml. n.	rövid	бію́щє, нєсѹщє, хвалѧ́щє
	teljes	бію́щєє, нєсѹщєє, хвалѧ́щєє

Képezzük a teljes alakokat is a fenntebbi igékből.

A csel. mult idejü melléknévi igenév.

103. §. Képzője ъш. Képezzük az infinitivusból. A mássalhangzós tövü igék az infinit. -ти végzete helyett a tiszta tőhöz

himn. ъ, nő nemben ши, seml. n. ъ (шє) végzetet, a többi ige pedig himn. въ, nőnemben вши, seml. nemben въ (вшє) végzetet vesz fel, mint ez az alábbi táblázatban látható.

Infinitivus	Példák			Mult idejü melléknévi igenév végzetei		
	Himn.	Nőn.	Seml. n.	himn.	nőn.	sln.
нес-тѝ	не́съ, (не́сшъ)	не́сши	не́сшє	ъ, (шъ)	ши	шє
вес-тѝ	вє́дъ, (вє́дшъ)	вє́дши	вє́дшє	ъ, (шъ)	ши	шє
глаго́ла-ти	глаго́ла-въ (вшъ)	глаго́лавши	глаго́лавшє	въ, (вшъ)	вши	вшє
пи́-ти	пи́въ, (пи́вшъ)	пи́вши	пи́вшє	въ, (вшъ)	вши	вшє
ѿврѣ́с-ти ѿврѣ́т-ти	ѿврѣ́тъ, (шъ)	ѿврѣ́тши	ѿврѣ́тшє	тъ,(тшъ)	тши	тшє

Itt még megjegyezzük, hogy az и tövü igék a rendes ивъ alak helyett, ezt sokszor ь-re röviditik: сотвори́-ти — сотвори́въ сотво́рь; ѿмочи́-ти — ѿмочи́въ — ѿмо́чь; вкꙋси́ти — вкꙋси́въ — вкꙋ́шь; люби́ти — люби́въ — лю́бль, оꙋ҆трꙋди́ти — оꙋтрꙋди́въ — оꙋ҆трꙋ́ждь.

104. §. A rövid alaku mult id. participiumból képezzük a teljes alaku participiumot ъ — ый, и — лѧ, є — єє végzetekkel:

Rövid alak.			Teljes alak.		
не́съ,	не́сши.	не́сшє	не́с-ый	не́с-шлѧ,	не́с-шєє
вє́дъ	вє́дши,	вє́дшє	вє́д-ый,	вє́д-шлѧ,	вє́д-шєє
пи́въ,	пи́вши,	пи́вшє	пи́вый,	пи́в-шлѧ,	пи́вшєє

J e g y z e t. A perfectív igék ивый helyett єй végzettel is képezik a teljes alakokat: роди́-выйсѧ — рожде́йсѧ, кꙋпи́-вый — кꙋп-ле́й.

K é p e z z ü k a rövid és teljes mult idejü melléknévi igenevet: ви́дѣти, ро́дити, и҆мѣ́ти, оꙋ҆мира́ти, помѧнꙋ́ти, па́сти (пад-ти), ѿврѣ́сти, ѿста́вити, ве́сти (вєдти), ꙗ҆ви́ти, и҆спроси́ти igékből.

105. §. A határozó igenév az egyh.-szlávban nem volt használatban; ám mi az egyh.-szláv jelen és mult idejü cselekvő igenevet sokszor fordithatjuk: -va, -ve, -ván, -vén raggal, tehát ugy mint az állapot-, vagy időhatározó igenevet. Ilyen jelentéssel a melléknévi igenév röviditett alakja rendszerint az alany előtt szokott állni. Въ вре́мѧ ѻ҆́но, ви́дѣвъ І҆и҃съ наро́дъ мно́гъ, и҆ милосердова̀ ѡ҆ ни́хъ. Azon időben, Jézus l á t v á n a sok népet, megkönyörült rajtok. Ходѧ̀ І҆и҃съ при мо́ри Галиле́йстѣмъ, ви́дѣ

два̑ бра́та. Jézus a galileai tenger mellett járva, megláta két fivért.

106. §. A melléknévi igenevek használata általában, és az ugynevezett participiumos mondatszerkezetek használata különösen, sokkal gyakoribb az egyházi szlávban, mint az élő szláv nyelvekben, az egyh.-szlávban ott is melléknévi igenevet találunk, a hol sokkal egyszerübb volna külön mondatot használni; azért az egyh.-szl. szöveg megértése nagy mértékben a melléknévi igenevek, illetve a velök képezett mondatszerkezetek alapos ismeretétől függ.

A cselekvő participiumok ragozása.

107. §. A rövid alaku cselekvő jelen és mult idejü participiumot csekély eltéréssel úgy ejtegetjük, mint a röviditett végzetü mellékneveket, (ragozás alkalmával alapul a participium nőnemü alakját veszszük a nemi végzet nélkül: творѧщи — творѧщ, несши — несш), (v. ö. 66. §-t).

	Egyes szám.			Többes szám.		
	Himn.	Seml n.	Nőn.	Himn.	Seml. n.	Nőn.
N. V.	творѧ̀, ѧ̀щъ;	творѧ̀, ѧ̀ще;	творѧ́щи	твѡрѧ́ще,	творѧ́ща,	творѧ́щы
G.	творѧ́ща		творѧ́щи	твѡрѧ́щъ		
D.	творѧ́щꙋ		творѧ́щи	творѧ́щымъ		творѧ́щамъ
A.	творѧ́щъ	творѧ́ще	творѧ́щꙋ	творѧ́щы (ѧ)		творѧ́ща
Ins.	творѧ́щимъ		творѧ́щею	творѧ́щими		творѧ́щами
Pr.	творѧ́щемъ		творѧ́щи	творѧ́щихъ		творѧ́щахъ
	Kettős szám.					
N. A. V.	твѡрѧ́ща		твѡ́рѧщи (ѣ)	твѡрѧ́щи (ѣ)		
G. Prae.	твѡрѧ́щꙋ		minden nemben			
D. Ins.	твѡрѧ́щема			твѡрѧ́щама.		

Ragozzuk: бїѧ̀, бї́ющи, бї́юще; несы́, несꙋ́щи, несꙋ́ще; ве́зъ, ве́зши, ве́зше: глаго́лавъ, глаго́лавши, глаго́лавше alakokat.

XVI. Ѹ҆зрѣ́вши же є҆го̀ рабы́нѧ нѣ́каѧ сѣдѧ́щаѧ при свѣ́тѣ (ѻ҆гнѣ̀), и҆ воззрѣ́вши на́нь, речѐ: и҆ се́й съ ни́мъ бѣ̀ (Лꙋк. XXII, 56.) А҆́ще ᲂу҆́бо вы̀ ѕлѝ сꙋ́ще, ᲂу҆мѣ́ете дая̑нїѧ бла̑га даѧ́ти ча́дѡмъ ва́шымъ: коль́ми па́че Ѻ҆ц҃ъ, и҆́же съ нб҃сѐ, да́сть Дх҃а ст҃а́го просѧ́щымъ ᲂу҆ негѡ̀ (Лꙋк. XI, 13.) И҆ возврати́шасѧ па́стырїе, сла́вѧще и҆ хва́лѧще Бг҃а ѡ҆ всѣ́хъ, ꙗ҆̀же слы́шаша и҆ ви́дѣша, ꙗ҆́коже глаго́лано бы́сть къ ни́мъ (Лꙋк. II, 20). Ѿсе́лѣ ᲂу҆́зрите нб҃о ѿве́рсто, и҆ А҆́гг҃лы Бж҃їѧ восходѧ́щыѧ и҆ нисходѧ́щыѧ над̾ Сн҃а человѣ́ческаго (Іоан. I, 51.) Ѹ҆бѣжда-

шєсѧ же видѣша славꙋ єгѡ, и ѻба мꙋжа стоѧща съ нимъ (Лꙋк. IX, 32.) И видѣ (Іисъ) два кораблѧ стоѧща при єзерѣ: рыбарїе же ѿшедше ѿ нею, измывахꙋ мрєжы (Лꙋк. V, 2). Видѣвъ же єго Іисъ прискорбна бывша, рече: какѡ не ѹдобь имꙋщїи богатство въ црствїе Бжїе внидꙋтъ (Лꙋк. XVIII, 24). И видѣвъ Іиса, падъ ницъ, молѧсѧ ємꙋ, глаголѧ: Гдй, аще хощеши, можеши мѧ ѡчистити. И простеръ рꙋкꙋ, коснꙋсѧ єгѡ, рекъ: хощꙋ, ѡчистисѧ (Лꙋк. V, 12, 13). И пришедъ въ домъ, созываетъ дрꙋги и сосѣды, глаголѧ имъ: радꙋйтесѧ съ мною, ꙗкѡ ѡбрѣтохъ ѻвцꙋ мою погибшꙋю (Лꙋк. XV, 6). И глагола има: идита въ весь, ꙗже єсть прѧмѡ вама и абїе входѧща въ ню, ѡбрѧщета жребѧ привѧзано, на неже никтоже ѿ человѣкъ всѣде: ѿрѣшша є, приведита (Марк. XI, 2). И испрошь дщицꙋ написа глаголѧ: Іѡаннъ бꙋдетъ имѧ ємꙋ (Лꙋк. I, 63.) И ѡставль всѧ, воставъ во слѣдъ єгѡ иде (Лꙋк. V, 28). И ѡставльше єго, вси бѣжаша (Марк. XIV, 50). Гребше же ꙗкѡ стадїй двадесѧть пѧть или тридесѧть, ѹзрѣша Іиса ходѧща по морю и близ корабля бывша и ѹбоѧшасѧ (Іоан. VI, 19).

108. §. Dativus Absolutus. Igen gyakran fordul elő az egyh.-szlávban a rövid alaku melléknévi igenév Dativusa megegyeztetve egy főnév vagy pedig egy személynévmás Dativusával: ѹмершꙋ Иродꙋ; камени запечатанꙋ; вшедшꙋ ємꙋ; єще ємꙋ глаголющꙋ, stb. Ezen kifejezések a főnévnek, illetőleg a személynévmásnak és a vele nemben, számban és esetben megegyeztetett jelzői melléknévi-igenévnek nem egyszerü Dativusai, hanem egy időhatározói mellék mondat röviditése, mely ugy keletkezik, hogy az időhatározói mondat єгда (midőn, miután) kötőszója elmarad, az alany Dativusba jön és az igei állitmány a megfelelő idejü rövid alaku participiumba és megegyezik az alany Dativusával nemben és számban is. Az ilyen mondatszerkezetet Dativus absolutusnak (Дательный самостоятельный) szokás hivni; e mondatszerkezet csak akkor lehetséges, a midőn a határozói mellékmondat alanya külömbözik a főmondat alanyától. Іисꙋсꙋ же рождшꙋсѧ въ Виѳлеемѣ Іꙋдейстѣмъ, се волсви ѿ востѡкъ прїидоша въ Іерꙋсалимъ. — Ez a kifejezés Іисꙋсꙋ же рождшꙋсѧ ebből van összevonva: єгда же Іисꙋсъ родисѧ; igy is kell magyarul forditni: Midőn Jézus Bethlehemben született, ime

bölcsek jöttek el keletről Jeruzsálembe. Оу҆ме́ршꙋ И҆́родꙋ, сѐ а҆́гг҃лъ Гдⷭ҇нь во снѣ̀ ꙗ҆ви́сѧ І҆ѡ́сифꙋ въ Е҆ги́птѣ. Felbontva: є҆гда̀ И҆́родъ оу҆мрѐ... Midőn (miután) Herodes meghalt, ime az Ur angyala megjelent álmában Józsefnek Egyptomban.

A Dativus absolutust tehát úgy bontjuk fel, hogy є҆гда̀ kötőszóval vezetjük be a mellékmondatot, a főnevet, illetőleg a személyes névmást Dativus helyett Nominativusba teszszük, a participiumot pedig a jelentő mód megfelelő idejébe, és megegyeztetjük az alanynyá lett főnév, vagy személynévmással személyben és számban.

Az egyh.-szláv Dativus absolutusnak megfelel a görög Genitivus absolutus, a latin Ablativus absolutus.

Въ І҆орда́нѣ креща́ющꙋсѧ тебѣ̀ Гдⷭ҇и, Тр҃ческое ꙗ҆ви́сѧ поклоне́нїе: *Ἐν Ἰορδάνῃ βαπτιζομένου σου Κύριε, ἡ τῆς Τριάδος ἐφανερώθη προσκύνησις.*

XVII. Оу҆зрѣ́въ же наро́ды, взы́де (І҆и҃съ) на го́рꙋ: и҆ сѣ́дшꙋ є҆мꙋ̀, пристꙋпи́ша къ немꙋ̀ оу҆чени́цы є҆гѡ̀ (Мат. V. 1). Оу҆ме́ршꙋ же И҆́рѡдꙋ, сѐ, А҆́гг҃лъ Гдⷭ҇ень въ снѣ̀ ꙗ҆ви́сѧ І҆ѡ́сифꙋ въ Е҆ги́птѣ (Мат. II, 19). И҆ бы́сть бесѣ́дꙋющема и҆̀ма и҆ совопроша́ющемасѧ, и҆ са́мъ І҆и҃съ прибли́живсѧ и҆дѧ́ше съ ни́ма (Лꙋк. XXIV, 15). Бы́сть же ходѧ́щымъ и҆̀мъ, и҆ са́мъ вни́де въ ве́сь нѣ́кꙋю (Лꙋк. X, 38.) Прише́дшымъ же и҆̀мъ въ Капернаꙋ́мъ, пристꙋпи́ша прїе́млющїи дїдра̑хмы къ Петрꙋ̀, и҆ рѣ́ша (Мат. XVII, 24) И҆ и҆сходѧ́щꙋ є҆мꙋ̀ ѿ І҆ерїхѡ́на, по не́мъ и҆́де наро́дъ мно́гъ (Мат. XX, 29). Оу҆́трꙋ же бы́вшꙋ, ста̀ І҆и҃съ при бре́зѣ (І҆оанн. XXI, 4). Прїи́де І҆и҃съ две́ремъ затворе́ннымъ, и҆ ста̀ посредѣ̀ и҆́хъ, и҆ речѐ: ми́ръ ва́мъ (І҆оанн. XX. 26). Во є҆ди́нꙋ же ѿ сꙋббѡ́тъ Марі́а Магдали́на прїи́де заꙋ́тра, є҆щѐ сꙋ́щей тмѣ̀, на гро́бъ (І҆оан. XX, 1). Бы́сть же и҆дꙋ́щымъ и҆̀мъ по пꙋтѝ, речѐ нѣ́кїй къ немꙋ̀: и҆дꙋ̀ по тебѣ̀, а҆́може а҆́ще и҆́деши, Гдⷭ҇и (Лꙋк. IX, 57).

Bontsuk fel a fennti Dativus absolutusos mondatszerkezeteket.

Fejezzük ki Dativus absolutussal a következő időhatározói mondatokat:

XVIII. Є҆гда̀ же бѣ́съ и҆зы́де, проглаго́ла нѣ́мый = Бѣ́сꙋ и҆зше́дшꙋ, проглаго́ла нѣ́мый (Лꙋк. XI, 14). И҆ а҆́бїе, є҆гда̀ є҆щѐ глаго́лаше то́й, прїи́де І҆ꙋ́да = И҆ а҆́бїе, є҆щѐ є҆мꙋ̀ глаго́лю-

щꙋ, прїи́де Іꙋ́да (Марк. XIV, 43). За́не то́й не и҆мѣ́ же є҆мꙋ̀ возда́ти, повелѣ̀ и҆̀ гдⷭ҇ь є҆гѡ̀ прода́ти, и҆ женꙋ̀ є҆гѡ̀ и҆ ча̑да... (Мат. XVIII, 25.) = Не и҆мꙋ́щꙋ же є҆мꙋ̀ возда́ти, повелѣ̀ и҆̀ гдⷭ҇ь є҆гѡ̀ прода́ти, и҆ женꙋ̀ є҆гѡ̀ и҆ ча̑да.

109. §. Бы́сть (lőn) és внегда̀ (midőn) után is találunk ehhez hasonló Dativust, ezt azomban nem kell összetéveszteni a szorosan vett Dativus absolutussal. И҆ бы́сть и҆дꙋ́щымъ и҆̀мъ, ѡ҆чи́стишасѧ. (S lőn, midőn mennének, megtisztultak); mert, mint látjuk, mindkét mondatnak ugyanegy alanya van. (V. ö. a 117. §-t.)

Teljes alaku csel. participiumok ragozása.

110. §. A cselekvő alkatu teljes végzetü participiumok ejtegetése csekély eltéréssel hasonló a teljes alaku melléknevekéhez, (ragozás alkalmával a nőnemü alakot veszszük alapul a nemi végzet nélkül: творѧщаѧ — творѧщ, несшаѧ — несш).

	Egyes sz.			Többes szám.	
	Himn.	Seml. n.	Nőn.	Himn.	Seml. n.	Nőn.
N.V.	творѧ́й(щїй)	творѧ́щее	творѧ́щаѧ	творѧ́щїи	творѧ̑щаѧ	творѧ́щыѧ
G.	творѧ́щагѡ		творѧ́щїѧ	творѧ̑щихъ		
D.	творѧ́щемꙋ		творѧ́щей	творѧ́щымъ		
A	mint N. v. G.	творѧ́щее	творѧ́щꙋю	творѧ́щыѧ	творѧ̑щаѧ	
Ins.	творѧ́щимъ		творѧ́щею	творѧ́щими		
Pr.	творѧ́щемъ		творѧ́щей	творѧ́щихъ		
			Kettős szám.			
N. A. V.	творѧ̑щаѧ		творѧ́щїи		творѧ́щїи	
G. Pr.	творѧ̑щꙋю		minden nemben			
D. In.	творѧ́щима		minden nemben			

Ragozzuk: прише́дъ, и҆сцѣлѣ́въ, ѿвѣща́въ, ᲂу҆зрѣ́въ, притꙋ́пль, прославле́й, рожде́йсѧ mind a három nemben.

111. §. Tudjuk, hogy alárendelt mondatokat melléknévi- vagy határozó-igenévi szerkezettel rövidithetünk meg. Ennek következtében mondatösszevonás áll elő; és az alárendelt mondatból képezett melléknévi igenévi jelző az általa jelzett mondatrészszel nemben, számban és esetben egyezik. Az ily melléknévi-igenévi jelző magyarban mindig megelőzi a jelzett mondatrészt, az egyh. szlávban azomban rendszerint követi az általa jelzett mondatrészt. Гла́съ вопїю́щагѡ въ пꙋсты́ни. A pusztában kiáltónak szava. И҆ бы́сть на всѣ́хъ стра́хъ, живꙋ́щихъ ѡ҆́крестъ и҆̀хъ. És félelem szállta meg mindnyájokat, kik a környéken (köröskörül) éltek. Felbontva a két mondatot: Гла́съ тогѡ̀, и҆́же вопіе́тъ въ

пꙋсты́ни. Annak a szava, a ki a pusztában kiált. И҆ бы́сть на всѣ́хъ стра́хъ, и҆̀же ѡ҆крестъ живѧ́хꙋ. Félelem szállotta meg mindazokat, a kik a környéken éltek.

112. §. Az ily participiumok forditása könnyü, mert felbontásuk nélkül is helyes magyarsággal fordithatók. Ám sokszor áll elő a participiumok torlódása, ezeket mindig: и҆̀же, ꙗ҆̀же, е҆̀же vonatkozó névmással kell felbontani, a melléknévi igenév pedig a jelentő mód megfelelő idejébe jön.

Да сбꙋ́детсѧ рече́нное (пророчество) проро́комъ глаго́лющимъ. Felbontva : Да сбꙋ́детсѧ рече́нное (пророчество) проро́комъ, и҆̀же глаго́летъ. Hogy beteljesedjék a próféta által mondott (jövendölés), a ki igy szól. Az első participiumot is felbontva és a szenvedő alkatu kifejezést cselekvő alkatban kifejezve: Да сбꙋ́детсѧ (пророчество̀) е҆̀же речѐ проро́къ, и҆̀же глаго́летъ. Hogy beteljesedjék (a jövendölés t. i.,) a melyet a próféta mondott, ki (igy) szól. Vagy pl. Речѐ же дрꙋгы́мъ ѹ҆пова́ющымъ собо́ю, ꙗ҆́кѡ сꙋ́ть пра́ведницы, и҆ хꙋлѧ́щїи про̑чаѧ, при́тчꙋ сїю̀. Ezen összetett mondatban ѹ҆пова́ющымъ töbes sz. Dativusban áll, tehát az ugyancsak a többes sz. Dativusban álló дрꙋгы́мъ névmást jelzi; »хꙋлѧ́щїи» a töb. sz. Nom. himnemü alakjával áll, de »пра́ведницы« szintén töb. sz. himn. Nominat; tehát ezt jelzi, igy kell tehát felbontani: Речѐ же дрꙋгы́мъ, и҆̀же (több. sz. nom.) ѹ҆пова́ютъ собо́ю, ꙗ҆́кѡ сꙋ́ть пра́ведницы, и҆ и҆̀же хꙋлѧ́тъ про̑чаѧ, при́тчꙋ сїю̀: Mondá a többieknek, kik önmagukban elbizakodnak, hogy (ők) igazak, és a kik gunyolják a többieket, ezen példabeszédet.

Всѧ́къ бо просѧ́й, прїе́млетъ, и҆ и҆щѧ́й ѡ҆брѣта́етъ, и҆ толкꙋ́щемꙋ ѿве́рзетсѧ. Felbontva: Всѧ́къ бо, и҆̀же проси́тъ, прїе́млетъ, и҆ томꙋ̀, и҆̀же толче́тъ, ѿверзе́тсѧ. Mert a ki kér, kap, és a ki keres, talál, és annak, a ki zörget (a zörgetőnek) megnyittatik.

A szenvedő alkatu participiumok.

113. §. A szenv. alkatu jelen idejü melléknévi igenevet (képzője мъ), a cselekvő alkatu jelentő mód jelen idejének többes sz. 1. személyétől képezzük a nemi ъ, а, о, és a teljes alakoknál ый, аѧ, ое, végzettel:

дѣ́лаемъ — дѣ́лаемъ, а, о; дѣ́лаемый, аѧ, ое, a mi dolgoztatik;
хвалимъ — хвалим-ъ а, о; хвалим-ый, аѧ, ое, a mi dicsértetik.

Azon igéknél, melyeknek aoristosa о-хъ végzetü, a participiumban is ehhez az összekötő о-hangzóhoz járul az мъ, ма, мо végzet, tehát (несемъ — несохъ) — несомъ, несома, несомо; несомый, ая, ое.

114. §. A szenvedő mult idejü melléknévi igenevet (képzője нъ v. тъ), az infinitivusból képezzük, ти helyett:

1. az а tövü igéknél анъ, ана, ано végzettel: читати — чита-нъ, а, о a mi olvastatott.

2. A mássalhangzós és az и tövü igéknél (az előbbieknél a tiszta tőhöz, az utóbbiaknál: a tő fog- vagy ajakhangjai az ismert módon lágyulnak,) енъ, ена, ено végzettel: нес-ти — нес-енъ, а, о; хвали-ти, хвал-енъ, а, о; роди-ти — рожд-енъ, а, о: люби-ти — любл-енъ, а, о; рещи (ректи) — реч-енъ. а, о.

3. тъ, та, то, azon gyökigékhez járul, melyeknek inf. töve = gyökere и, ȣ, ы, ѣ, я végzetü: пи-ти, inni, пи-тъ; ѿб-ȣ-ти — ѿбȣ-тъ; ры-ти, turni, ры-тъ; кля-ти — кля-тъ; пѣ-ти, énekelni, пѣ-тъ.

Ám az ы és я tövü igék енъ-vel is képezik: распя-ти, megfesziteni — распя-тъ vagy распн-енъ; за-бы-ти, elfeledni — за-бы-тъ és за-бв-енъ; ide tartozik би-ти, verni — бі-енъ.

4. A нȣти végzetü igék többféleképp képezik:

постиг-нȣ-ти	постиж-енъ	(постиг-ből)
elérni, felfogni	постигнȣ-тъ	(постигн-ж-ból)
	постигн-енъ	(постигн-ből)
	постигнов-енъ	(постигноу-ból)

115. §. A rövid alakokból képezzük a teljes alakokat a már ismert módon:

ъ — ый; а — ая; о — ое;

битъ — битый; бита — битая; бито — битое.

116. §. A rövid alaku szenvedő participiumok a rövid alaku melléknevek ragozását, a teljes alaku szenvedő participiumok pedig a teljes alaku melléknevek ragozását követik (v. ö. 65. 90. §§-t.)

Képezzük a szenvedő alk. jelen és mult idejü participiumokat: звáти, кля́ти, брáти, нести, рещи, рóдити, хвали́ти, дáти, ѿверсти, дȣнȣти, igékből.

117. §. A szenvedő jelen v. mult idejü particiumok röviditett alakjai, és a быти segitő ige megfelelő alakjaival képezzük a szenvedő igeràgozást: а҆́зъ хвали́мъ є҆́смь — dicsértetem; хвалéнъ бѣ́хъ — dicsértetem vala; хвалéнъ бȣ́дȣ — dicsértetni fogok stb.

XIX. Подобаетъ Сн҃у человѣческому много пострадати, и искушену быти ѿ старецъ и архїерей и книжникъ, и убїену быти, и въ третїй день востати (Лук. IX, 22). Можаше бо сїе мѵро продано быти на многѣ, и датися нищымъ (Мат. XXVI, 9.) И се, мужїе носяще на одрѣ человѣка, иже бѣ разслабленъ (Лук. V, 18). Уже двери затворены суть, и дѣти моя со мною на ложи суть (Лук. XI, 7). Нѣсть бо тайно, еже не явлено будетъ: ниже утаено, еже не познается (Лук. VIII, 17). Предани же будете и родители и братїею и родомъ и други, и умертвятъ ѿ васъ: и будете ненавидими ѿ всѣхъ имене моегѡ ради (Лук. XXI, 16). Елика аще свяжете на земли, будутъ связана на небеси: и елика аще разрѣшите на земли, будутъ разрѣшена на небесѣхъ (Мат. XVIII, 18). Аще ѿ мїра сегѡ было бы царство мое, слуги мои убѡ подвизалися быша, да не преданъ быхъ былъ Іудеѡмъ (Іоан. XVIII, 36). Блюдите, да не прельщени будете (Лук. XXI, 8). Аще забуду тебе Іерусалиме, забвена буди десница моя (Пс. CXXXVI, 5).

---

118. §. Cselekvő átható igék mellett sokszor előfordul az egyh. szlávban egy főnév, vagy pedig személynévmás Accusativusa a vele nemben, számban és esetben megegyeztetett melléknévi igenév, mint jelző Accusativusa kiséretében. Ученицы видѣвше егò ходяща по морю, мняху призракъ быти. A tanitványok látván őt a tengeren járni, rémnek vélék. Ez a егò ходяща nem egyéb, mint egy tárgyi mellékmondatnak participiumos Accusativussá röviditése; felbontva: ученицы видѣвше, якѡ онъ ходитъ по морю, мняху призракъ быти. A tanitványok látván, hogy ő a tengeren jár, rémnek vélék.

Az ily mondatszerkezetet якѡ — hogy, kötőszóval bontjuk fel; a főnév, vagy pedig a személynévmás Accusativusa, mint alany Nominativusba jön, a participium Accusativusa pedig a jelentő mód megfelelő idejébe, mint állítmány megegyeztetve az alanynyal személyben és számban.

119. §. Nehány ige: глаголати szólni, хотѣти akarni, мнити vélekedni, рещи szólni, mellett a főmondatba olvasztott mellékmondat állitmánya infinitivusba jön, az alanya pedig Accusativusba (A c c u s a t i v u s c u m i n f i n i t i v o) Рече же къ нимъ: какѡ глаголютъ Христа Сына Давидова быти (Лук. XX. 41.) Mondá nekik: miképp mondják a Krisztust Dávid fiának (lenni). Fel

bontva: Рече же къ нимъ: какѡ глаголютъ, ꙗкѡ Христосъ сынъ Давидовъ есть? Mondá pedig nekik: miképp mondják, hogy a Krisztus Dávidnak a fia? Vagy a fennti mondat: мнѧхꙋ призракъ быти, rémnek vélék. Felbontva: мнѧхꙋ, ꙗкѡ призракъ есть, vélék, hogy rém.

120. §. Az egyh. szlávban a tárgyi és határozói mellékmondatokban sokszor előfordul a Dativus cum infinitivo szerkezet, mely abban áll, hogy e mellékmondatok alanya Dativusba, az állitmánya pedig Infinitivusba jön. Вѡлны же вливахꙋсѧ въ корабль, ꙗкѡ ꙋже погрꙋжатисѧ емꙋ (Мар. IV. 37.) A habok ömlének a hajóba, ugy hogy már megtelék az.

Az ilyen mondatszerkezet ꙗкѡ és ꙗкоже (ugy hogy, minek következtében jelentés mellett), внегда (midőn) зане (mert) прежде даже (mielőtt még) kötőszók és бысть (lett, lőn) ige után szokott előfordulni. Внегда воззвати ми къ Тебѣ E helyett: Внегда азъ воззовꙋ къ Тебѣ. Midőn hozzád kiáltok.

Emlitettük, hogy бысть és внегда mellett, Dativus absolutus féle constructio is állhat. (V. ö. a 109 §. t.)

XX. И бысть идꙋщымъ имъ, ѡчистишасѧ (Лꙋк. XXII, 14). И воста абїе (разслабленный) и вземъ одръ, изыде пред всѣми: ꙗкѡ дивитисѧ всѣмъ и славити Бга, глаголющымъ, ꙗкѡ николиже такѡ видѣхомъ (Марк. II, 12). И бысть же Петрꙋ посѣщающꙋ всѣхъ, снити и ко стымъ живꙋщымъ въ Лѵддѣ (Дѣѧн. IX, 32.) И прїидоша въ домъ: и собрасѧ паки народъ, ꙗкѡ не мощи имъ ни хлѣба ѧсти (Марк. III, 20). И возопивъ и многѡ прꙋжавсѧ, изыде: и бысть ꙗкѡ мертвъ, ꙗкоже многѡмъ глаголати, ꙗкѡ ꙋмре (Марк. IX, 26). Взыде же и Іѡсифъ ѿ Галїлеи, из града Назарета, во Іꙋдею, во градъ Двдовъ, иже нарицаетсѧ Виѳлеемъ, зане быти емꙋ ѿ домꙋ и отечества Двдова (Лꙋк. II, 4). Но прїидетъ часъ, да всѧкъ, иже ꙋбїетъ вы, возмнитсѧ слꙋжбꙋ приносити Бгꙋ (Іоан. XVI, 2). Рече же къ нимъ: какѡ глаголютъ Хрта Сна Двдова быти (Лꙋк. XX, 41). Не хощꙋ васъ не вѣдѣти ѡ ꙋмершихъ. Слышавъ же Іаковъ сꙋщꙋю пшеницꙋ во Египтѣ (Іаковъ слышавъ, ꙗкѡ пшеница есть во Египтѣ) посла оцы наша первѣе (Дѣѧн. VII, 12). Іисъ не ѡставлѧше глаголати бѣсы, ꙗкѡ вѣдѧхꙋ его Хрта сꙋща (Мар. I, 34). Прежде даже не возгласи тебе Фїлїппъ, сꙋща под смоковницею, видѣхъ тѧ (Іоан. I, 48).

A cselekvő alk. igeragozás összetett alakjai.

Mult idő.

	Бы́ти.			Хвали́ти.			
			Egyes szám.				
1.	бы́лъ, а̀, о̀	є҃смь,	voltam	хвали́лъ, а̀, о̀,		є҃смь,	dicsértem
2.	—	— є̑сѝ	voltál	—	—	є̑сѝ	dicsértél
3.	—	— є҃сть	volt	—	—	є҃сть,	dicsért
			Többes szám.				
1.	Бы́ли	є̑смы̀	voltunk	хвали́ли		є̑смы̀	dicsértünk
2.	—	є̑стѐ	voltatok	—		є̑стѐ	dicsértetek
3.	—	сꙋ̀ть	voltak	—		сꙋ̀ть	dicsértek
			Kettős szám.				
1.	бы́ла,-и	є̑сва̀, ѣ		хвали̑ла,-и		є̑сва̀, ѣ	
2.	—	є̑ста̀ ѣ		—		є̑ста̀, ѣ	
3.	—	є̑ста̀ ѣ		—		є̑ста̀, ѣ	

Végzett mult idő.

Egyes szám.

1.	Бы́лъ, а̀, о̀ бѣ́хъ	voltam } vala	хвали́лъ, а̀, о̀	бѣ́хъ	vagy	бѧ́хъ	dicsértem } vala
2.	— бѣ	voltál	—	бѣ	—	бѧ́ше	dicsértél
3.	— бѣ	volt	—	бѣ	—	бѧ́ше	dicsért

Többes szám.

1.	Бы́ли бѣ́хомъ	voltunk } vala	хвали́ли	бѣ́хомъ,	бѧ́хомъ	dicsértünk } vala
2.	— бѣ́сте	voltatok	—	бѣ́сте,	бѧ́сте	dicsértetek
3.	— бѣ́ша, бѣ́хꙋ	voltak	—	бѣ́ша, бѣ́хꙋ,	бѧ́хꙋ	dicsértek

Kettős szám.

1.	Бы́ла,-и	бѣ́хова, ѣ	хвали̑ла	бѣ́хова, ѣ	бѧ́хова, ѣ
2.	—	бѣ́ста, ѣ	—	бѣ́ста, ѣ	бѧ́ста, ѣ
3.	—	бѣ́ста, ѣ	—	бѣ́ста, ѣ	—

Feltételes mód.

Egyes szám.

1.	Бы́лъ,	а̀, о̀	бы́хъ	volnék	хвали́лъ,	а̀, о̀	бы́хъ	dicsérnék
2.	—	—	бы̀	valnál	—		бы̀	dicsérnél
3.	—	—	бы̀, бы́сть	volna	—		бы̀, бы́сть	dicsérne

Többes szám.

1.	Бы́ли	бы́хомъ	volnánk	хвали́ли	бы́хомъ	dicsérnénk
2.	—	бы́сте	valnátok	—	бы́сте	dicsérnétek
3.	—	бы́ша	volnának	—	бы́ша	dicsérnének

Kettős szám.

1. Бы́ла,-и бы́хова (ѣ), бы́сва, ѣ   хвали́ла,-и бы́хова, ѣ
2. 3. — бы́ста (ѣ) —   — бы́ста, ѣ

Egyes sz. бы́лъ, а̀, о̀ бꙋ́дꙋ, voltam volna
— бꙋ́деши, voltál volna stb.

Egyes sz. хвали́лъ, а̀, о̀, бꙋ́дꙋ dicsértem volna
— бꙋ́деши dicsértél volna stb.

Egyes sz. хвали́лъ бы́лъ
— а̀ — а̀
— о̀ — о̀
} быхъ dicsértem volna, stb.

121. §. A cselekvő igeragozás összetett alakjait a cselekvő alkatu ragozhatlan participium alakjaival-, melyek csak nem és szám szerint változnak, — és a segitő ige alakjaival képezzük; és pedig az összetett mult időben a segitő ige jelen idejének, a végzett mult időben a segitő ige imperfectumának, és a feltételes módban a segitő ige aoristosának, illetőleg jövő idejének alakjaival.

122. §. Az összetett mult időt akkor használták, midőn az elmult cselekvést n y o m a t é k o s a n akarták kifejezni; külömben pedig az aoristost használtak, melynek alakjai lényegileg ugyancsak oly elmult cselekvést fejeznek ki, mint a minőt az összetett mult idő alakjai is. Въ грѣсѣ́хъ ро́дилсѧ є҆сѝ ве́сь, и҆ ты̀ ли ны̀ ᲂу҆чи́ши? Bünökben szüllettél, és te tanitasz minket? Ѧ҆́ще є҆́смь чи́мъ кого̀ ѡ҆би́дѣлъ, возвращꙋ̀ четвери́цею. Ha valakit valamivel megröviditettem, négyszeresen visszaadom.

123. §. A végzett mult idő alakjaival oly cselekvést fejeztek ki, a mely egy más elmult cselekvés előtt folyt le. Сы́нъ мо́й . . . . и҆зги́блъ бѣ̀, и҆ ѡ҆брѣ́тесѧ. Fiam . . . . elveszett volt és megtaláltatott.

124. §. A feltételes mód alakjai a feltételes cselekvést fejezik ki. Ѧ҆́ще бы́сте люби́ли мѧ̀, возра́довалисѧ бы́сте ᲂу҆́бѡ, ꙗ҆́кѡ и҆дꙋ̀ къ Ѻ҆ц҃ꙋ̀. Hogyha szerettetek volna, örülnétek, hogy Atyámhoz megyek.

125. §. Az összetett időalakokat többnyire a mellékmondatokban használták.

Körülirt jövő idő.

	Egyes szám.	Többes szám.
1.	и҆́мамъ хвали́ти dicsérni fogok	и҆́мамы хвали́ти
2.	и҆́маши хвали́ти	и҆́мате хвали́ти
3.	и҆́матъ хвали́ти	и҆́мꙋтъ хвали́ти

	Kettős szám.
1.	и҆́мава (ѣ) хвали́ти
2. és 3.	и҆́мата (ѣ) хвали́ти

126. §. A körülirt jövő időt и҆мѣ́ти, vagy pedig хотѣ́ти, igék jelen idejü alakjaival (и҆́машъ, хощꙋ̀) és a ragozandó ige infinitivusával képezzük.

XXI. Всѧ̀ сїѧ̀ сохрани́хъ ѿ ю҆́ности моеѧ: что̀ є҆́смь є҆щѐ не доконча́лъ (Мат. XIX, 20). Нѣ́сте ли чли̇̀ никол́иже, ꙗ҆́кѡ и҆з ѹ҆́стъ младе́нецъ и҆ ссꙋ́щихъ соверши́лъ є҆сѝ хвалꙋ̀ (Мат. XXI, 16). Ма́сломъ главы̀ моеѧ̀ не пома́залъ є҆сѝ: сїѧ̀ же мѵ́ромъ пома́за мѝ но́зѣ (Лꙋк. VII. 46). И҆ бы́сть є҆гда̀ возврати́сѧ прїи́мъ цр҃тво, речѐ пригласи́ти рабы̑ тї́и, и҆̀мже дадѐ сребро̀, да ѹ҆вѣ́сть, каковꙋ̀ кꙋ́плю сꙋ́ть сотвори́ли (Лꙋк. XIX, 15.) Во слѣ́дъ же ше́дшыѧ жены̀, ꙗ҆̀же бѧ́хꙋ пришлѝ съ ни́мъ ѿ Галїле́и, ви́дѣша гро́бъ, и҆ ꙗ҆́кѡ поло́жено бы́сть тѣ́ло є҆гѡ̀ (Лꙋк. XXIII, 55). И҆ бѣ̀ ве́сь гра́дъ собра́лсѧ къ две́ремъ (I, 32.) Ѹ҆чени́цы̀ бо є҆гѡ̀ ѿшлѝ бѧ́хꙋ во гра́дъ, да бра́шно кꙋ́пѧтъ (Іоан. IV, 8). Ꙗ҆́кѡ сы́нъ мо́й се́й ме́ртвъ бѣ̀ и҆ ѡ҆живѐ: и҆зги́блъ бѣ̀, и҆ ѡ҆брѣ́тесѧ (Лꙋк. XV, 24). И҆ мно́зи ѿ І҆ꙋде́й бѧ́хꙋ пришлѝ къ Ма́рѳѣ и҆ Марі́и, да ѹ҆тѣ́шатъ и҆̀хъ ѡ҆ бра́тѣ є҆ѧ̀ (Іоан. XI, 19). Ѻ҆ба́че враги̇̀ моѧ̀ ѻ҆́ны, и҆̀же не восхотѣ́ша менѐ, да ца́рь бы́хъ бы́лъ на́дъ ни́ми, приведи́те сѣ́мѡ, и҆ и҆зсѣ́цы́те предо мно́ю (Лꙋк. XIX, 27). Ви́дѣвъ же Фарїсе́й воззва́вый є҆го̀, речѐ въ себѣ̀, глаго́лѧ: се́й а҆́ще бы бы́лъ прⷪ҇ро́къ, вѣ́дѣлъ бы, кто̀, и҆ какова̀ жена̀ прикаса́етсѧ є҆мꙋ̀: ꙗ҆́кѡ грѣ́шница є҆́сть (Лꙋк. VII, 39). Ѿвѣща́ша и҆ рѣ́ша є҆мꙋ̀: а҆́ще не бы̀ бы́лъ се́й ѕлоде́й, не бы́хомъ пре́дали є҆го̀ тебѣ̀ (Іоан. XVIII, 30). А҆́ще бы́хомъ бы́ли во дни̇̀ ѻ҆те́цъ на́шихъ, не бы́хомъ ѹ҆́бѡ ѻ҆́бщницы и҆̀мъ бы́ли въ кро́ви проро́къ (Мат. XXIII, 30). Мно́га и҆́мамъ ѡ҆ ва́съ гл҃го́лати и҆ сꙋди́ти (Іоан. VIII, 26). И҆ на и҆́мѧ є҆гѡ̀ ꙗ҆зы́цы ѹ҆пова́ти и҆́мꙋтъ (Мат. XII, 21). Бꙋ́детъ бо ве́лїй пре́д Гдⷭ҇емъ: и҆ вїна̀ и҆ сїке́ра не

и҆́мать пи́ти, и҆ Дх҃а ст҃а́гѡ и҆спо́лнитсѧ є҆щє̀ и҆з̾ чре́ва мт҃ре своеѧ̀ (Лꙋк. I, 15.) Вложи́те вы̀ во оу҆́шы ва́ши словеса̀ сїѧ̑: Сн҃ъ бо чл҃вѣ́ческїй и҆́мать преда́тисѧ въ рꙋ́цѣ человѣ́честѣ (Лꙋк. IX, 44). И҆ гл҃го́ла и҆̀мъ: ча́шꙋ оу҆́бѡ мою̀ и҆спїе́та, и҆ крще́нїемъ, и҆́мже а҆́зъ креща́юсѧ, и҆́мате кр҃ти́тисѧ (Мат. XX, 23). А҆ми́нь, а҆ми́нь, гл҃го́лю ва́мъ: а҆́ще кто̀ сло́во моѐ соблюде́тъ, сме́рти не и҆́мать ви́дѣти во вѣ́ки (Іоан. VIII, 51). Млр҃дъ ты̀, Гдⷭи: не и҆́мать бы́ти тебѣ̀ сїѐ (Мат. XVI, 13).

A cselekvő alkatu körülirt igeragozás.

Infinitivus.

Хвали́щꙋ, а, е бы́ти.

Jelentő mód.

Jelen idő.

хвалѧ́й є҆́смь, dicsérek ragozása.

	Egyes szám.		Kettős szám.	
1.	Хвалѧ́й, щаѧ щее	є҆́смь	Хва̑лѧща, и (ѣ)	є҆смá, є҆свá, (ѣ)
2.	vagy: хвалѧ̀, щꙋ, щи, ще	є҆си́	—	є҆стá, (ѣ)
3.	—	є҆́сть	—	—

Többes szám.

1.	Хва̑лѧще, ы, а	є҆смы̀
2.	—	є҆стѐ
3.	—	сꙋ́ть

Aoristos.

Egyes szám.

a)	Хвалѧ́й, щаѧ, щее	бы́хꙋ, dicsértem.
	vagy: хвалѧ̀, щꙋ, щи, ще	бы, бы́сть
b)	хвали́вый, шаѧ, шее	є҆́смь,
	vagy: хвали́вꙋ, ши, ше	є҆си́, є҆́сть

Kettős szám.

a)	Хва̑лѧща, и (ѣ)	бы́ска, бы́ста (ѣ)
b)	хвали̑вша, и (ѣ)	є҆свá, є҆стá, ѣ

Többes szám.

a)	Хва̑лѧще, ы, а	бы́хомꙋ, бы́сте, бы́ша
b)	хвали̑вше, ы, а	є҆смы̀, є҆стѐ, сꙋ́ть.

Imperfectum.

Хвалѧ́й бѣ́хъ dicsérek vala.

Egyes szám.		Kettős szám.	
1. Хвалѧ́й, щаѧ, щєє	бѣ́хъ, бѧ́хъ	хва̑лѧща, и (ѣ)	бѣ́хова, бѧ́хова (ѣ)
2. vagy: хвалѧ̀, щъ, щи	бѣ́, бѧ́шє	—	бѣ́ста, бѧ́ста, (ѣ)
3. — [щє	бѣ́, бѧ́шє	—	—

Többes szám.

1.	Хва̑лѧщє, ы, а	бѣ́хомъ, бѧ́хомъ
2.	—	бѣ́стє, бѧ́стє
3.	—	бѣ́ша, бѣ́хꙋ, бѧ́хꙋ.

Jövő idő.

Хвалѧ́й, щаѧ, щєє бꙋ́дꙋ dicsérni fogok.

Egyes szám.		Kettős szám.	
1. Хвалѧ́й, щаѧ, щєє	бꙋ́дꙋ	хва̑лѧща, и (ѣ)	бꙋ́дєва (ѣ)
2. vagy: хвалѧ̀, щъ, щи, щє	бꙋ́дєши	—	бꙋ́дєта (ѣ)
3. —	бꙋ́дєтъ	—	—

Többes szám.

1.	Хва̑лѧщє, ы, а	бꙋ́дємъ
2.	—	бꙋ́дєтє
3.	—	бꙋ́дꙋтъ.

Felszólitó mód.

Хвалѧ́й, щаѧ, щєє бꙋ́ди dicsérj.

Egyes szám.		Kettős szám.	
Хвалѧ́й щаѧ, щєє vagy: хвалѧ̀, щъ, щи, щє	бꙋ́ди	хва̑лѧща, и (ѣ)	бꙋ́дива, ѣ
		—	бꙋ́дита, ѣ

Többes szám.

хва̑лѧщє, ы, а	бꙋ́дємъ
—	бꙋ́дєтє.

127. §. A körülirt igeragozás alakjait, — melyek az élő szláv nyelvekben nem szoktak előfordulni, — a cselekvő alkatu jelen, vagy pedig a mult idejü ragozható melléknévi igenevek alakjaival és a segitő ige megfelelő alakjaival képezzük; miközben a melléknévi igenév csak nem és szám szerint változik, a segitő ige pedig rendesen ragoztatik.

128. §. A körülirt igeragozás alakjaival a cselekvés, vagy az állapot *tartósságát*, *huzamos* voltát fejezik ki az egyh. szláv nyelvben. И҆ бы́сть въ є҆ди́нъ ѿ дні́й, и҆ то́й бѣ̀ оу҆ча̀: и҆ бѣ́хꙋ сидѧ́ще фарисе́є и҆ законоꙋчи́телїе, и҆̀же бѣ́хꙋ пришли̇̀ . . . . . и҆ си́ла бѣ̀ и҆сцѣлѧ́ющи и҆̀хъ. És lön egyik napon (hogy) ő *tanita* és (ott) *ülének* a farizeusok és törvénytudók is, kik jöttek vala . . . és az (ur) ereje *ott* vala azok *meggyógyitására*.

XXII. Є҆ди́нъ ѿ ни́хъ и҆́менемъ А҆га́въ, назна́менаше дꙋ́хомъ, гла́дъ вели́къ хотѧ́щъ бы́ти по все́й вселе́ннѣй (Дѣѧн. XI, 28.) Рцы̀ на́мъ, ко́єю ѻ҆́бластїю сї̑ѧ твори́ши; и҆лѝ кто̀ є҆́сть да́вый тебѣ̀ ѻ҆́бласть сїю̀ (Лꙋк. XX, 2). Прорцы̀ на́мъ Хрⷭ҇тѐ, кто̀ є҆́сть оу҆дари́й тѧ̀ (Мат. XXVI, 68). И҆ всѐ мно́жество люде́й бѣ̀ мо-ли́твꙋ дѣ́ѧ внѣ̀, въ го́дъ ѳѷмїа́ма (Лꙋк. I. 10). Мѡѷсе́й же бѧ́ше пасы́й ѻ҆́вцы Ї҆ѡѳо́ра те́стѧ своегѡ̀, свѧще́нника Мадїа́мска (Исх. III, 1). И҆ се̑, два̀ ѿ ни́хъ бѣ́ста и҆дꙋ̑ща въ то́йже де́нь въ ве́сь, ѿстоѧ́щꙋ ста́дїй шестьдесѧ́тъ ѿ Ї҆ерꙋсали́ма (Лꙋк. XXIV, 13), Бѣ́хомъ же въ то́мъ гра́дѣ пребыва́юще дни̑ нѣ́-кї̑ѧ (Дѣѧн. XVI, 12). И҆ бы́сть во є҆ди́нъ ѿ дні́й, и҆ то́й бѣ̀ оу҆ча̀: и҆ бѣ́хꙋ сѣдѧ́ще фарїсе́є и҆ законоꙋчи́телїе, и҆̀же бѣ́хꙋ пришли̇̀ ѿ всѧ́кїѧ ве́си Галїле́йскїѧ и҆ Ї҆ꙋде́йскїѧ и҆ Ї҆ерⷭ҇ли́мскїѧ, и҆ си́ла Гдⷭ҇нѧ бѣ̀ и҆сцѣлѧ́ющи и҆̀хъ (Лꙋк. V, 17). Бꙋ́дете двѣ̀ вкꙋ́пѣ ме́лющѣ: є҆ди́на пое́млетсѧ, а҆ дрꙋга́ѧ ѡ҆ставлѧ́етсѧ (Лꙋк. XVII, 35). И҆ бѧ́хꙋ лю́дїе поста́щесѧ дни̑ мнѡ́ги во все́й Ї҆ꙋде́и и҆ Ї҆ерⷭ҇ли́мѣ пред̾ лице́мъ свѧты́хъ Гдⷭ҇а Вседержи́телѧ (Ї҆ꙋди́ѳъ IV, 13). И҆ ѿвѣща́въ А҆́гг҃елъ речѐ є҆мꙋ̀: а҆́зъ є҆́смь Гаврїи́лъ предстоѧ́й пред̾ Бг҃омъ (Лꙋк. I, 19) И҆ сни́де въ Капернаꙋ́мъ гра́дъ Галїле́йскїй: и҆ бѣ̀ оу҆ча̀ и҆̀хъ въ сꙋббѡ́ты (Лꙋк. IV, 31). И҆ речѐ къ Сі́мѡнꙋ Ї҆и҃съ: не бо́йсѧ: ѿсе́лѣ бꙋ́деши человѣ́ки ло́вѧ (Лꙋк. V, 10). И҆ бѣ́ша лю́дїе жꙋ́дꙋще Заха́рїю: и҆ чꙋдѧ́хꙋсѧ косн̑ѧщꙋ є҆мꙋ̀ въ црⷭ҇кви (Лꙋк. I. 21). И҆ се̑, жена̀ бѣ̀ и҆мꙋ́щи дꙋ́хъ недꙋ́женъ лѣ́тъ ѻ҆смьна́десѧть (Лꙋк. XIII, 11).

Szenvedő alkatu igeragozás.

Infinitivus.	
хвали́мъ, ѣ, о / хва́ленъ, ѣ, о	бы́ти dicsértetni

Jelentő mód.

Jelen idő.

Egyes sz.	хвалимъ, а, о	ѐсмь, ѐси, ѐсть	dicsértetem stb.
Kettős sz.	хвалима, ѣ	ѐсва, ѣ, ѐста, ѣ	
Többes sz.	хвалими, ы, а	ѐсмы, ѐсте, сȣть	

Aoristos.

хвалимъ, а, о	быхъ vagy: бѣхъ	dicsértettem. stb.
хвàленъ, а, о	быхъ vagy: бѣхъ.	

Imperfectum.

хвалимъ, а, о	бѧхъ vagy: бывàхъ	dicsértetem vala stb.
хвàленъ, а о		

Mult idő.

хвàленъ, а, о ѐсмь és былъ ѐсмь dicsértettem stb.

Végzett mult.

хвалимъ, а, о	бѧхъ, vagy бѣхъ	dicsértettem
хвàленъ, а, о	былъ бѧхъ és бѣхъ	vala stb.

Jövő idő.

Egyes sz.	хвалимъ, а, о	бȣдȣ, бȣдеши, бȣдетъ	dicsértetni
	хвàленъ, а, о	ѝмамъ, ѝмаши ѝмать быти	fogok stb.
Kettős sz.	хвалима, ѣ	бȣдева, ѣ, ѝмава, ѣ быти	
	хвàлена ѣ	бȣдета, ѣ,-ѝмата, ѣ быти	
Többes sz.	хвалими, ы, а	бȣдемъ, бȣдете, бȣдȣтъ	
	хвàлени, ы, а	ѝмамы, ѝмате, ѝмȣтъ быти	

Feltételes mód.

dicsértetnék

I.	хвàлимъ, а, о / хвàленъ, а, о	бы ѐсмь былъ, бы ѐси былъ, бы былъ
	хвàлима, хвàлена	бы ѐсва была, бы была
	хвалими, хвàлени	бы ѐсмы были, бы ѐсте были, бы были

dicsértettem volna stb.

II. хвалимъ, а, о—быхъ былъ, бы еси былъ, бы былъ
хвàлена, ѣ—бысва, ѣ была и, быста, ѣ была, и
хвàлени, ы, а—быхомъ были, бысте были, быша были

Felszólító mód.

Да бѹдѹ хвали́мъ, а, о hogy dicsértessem.

Egyes sz.	хвали́мъ, а, о хва́лєнъ, а, о	} бѹди dicsértessél
Kettős sz.	хвали̂ма, ѣ	бѹдива, ѣ
	хва́лєна, ѣ	бѹдита, ѣ
Többes sz.	хвали́ми, ы, а	бѹдємъ
	хва́лєни, ы, а	бѹдитє.

129. §. A szenvedő alkatu igeragozást kétféleképp képezhetjük: a., a cselekvő igealakokhoz сѧ̀ visszaható névmást teszünk. Крєсти́ти, keresztelni, — крєсти́тисѧ, kereszteltetni, keresztelődni; крєщѹ̀, keresztelek, — крєщѹ̀сѧ, kereszteltetem, keresztelődöm. Ilyenkor az igét a cselekvő alkatban rendesen ragozzuk, de a сѧ̀ visszaható névmást minden alak mellett kiteszszük; a сѧ̀ mint már a 64. §-ból tudjuk majd közvetlenül a személyragokhoz illeszthető, de állhat az ige előtt is, vagy egy más szó (különösen бо, мѝ, тѝ) közbevetésével az ige után is előfordulhat.

130. §. A másik alakja a szenvedő igeragozásnak következő: vesszük a ragozandó ige szenvedő jelen, vagy pedig mult idejü melléknévi igenévnek röviditett alakjait, melyek csak nemben és számban változnak, és mellettök a segitő igét megfelelő alakjaiban ragozzuk.

131. §. A szenvedő igeragozás alakjai az egyh. szlávban sokkal gyakrabban jönnek elő, mint az élő szláv nyelvekben. A сѧ visszaható névmással képezett igealakok legtöbbször nem szenvedő, hanem visszaható, kölcsönös, és benható (alanyi) jelentéssel fordulnak elő, возвращѹ̀, visszatéritek — возвращѹ̀сѧ, viszszatérek; нєсѹ̀, viszek — нєсѹ̀сѧ vitetem, vivődöm; цѣлова́ти, csókolni, üdvözölni — цѣлова́тисѧ, csókolódni.

Sok ige сѧ nélkül nem is fordul elő: надѣ́ѧтисѧ, remélni; боѧ́тисѧ, félni.

132. §. Midőn egymás után két сѧ végzetü ige fordul elő a mondatban, akkor az utóbbit сѧ nélkül szokták használni. Да нє

смꙋща́етсѧ се́рдце ва́ше, ни ѹ҆страша́етъ (ѹ҆страша́етсѧ helyett). (Мⷶ҇ѳ. XIV. 27.)

Возвесели́ти же сѧ̀ и҆ возра́довати (возра́доватисѧ helyett) подоба́ше, vigadni és örülni kellett.

133. §. A cselekvő ige alanya a szenvedő ige mellett Jnstrumentalisba, vagy pedig ѿ előljáróval Genitivusba, a cselekvő mondat szenvedő tárgya pedig a szenvedő mondatban alany lesz és Nominativusba jön. Прише́дше же во Ꙇ҆ерꙋсали́мъ пріѧ́ти бы́ша ѿ це́ркве и҆ а҆пⷭ҇лъ и҆ ста́рецъ (Дѣѧн. XV. 4.) Jeruzsálembe jövén fogadtattak az egyház, az apostolok és vének által. Пре́дани же бꙋ́дете (вы̀) и҆ роди́тели и҆ бра́тіею и҆ ро́домъ и҆ дрꙋ́ги, и҆ ѹ҆мертвѧ́тъ ѿ ва́съ: и҆ бꙋ́дете ненави́димы ѿ всѣ́хъ и҆́мене моегѡ̀ ра́ди. (Лꙋк. XXI. 16.) Elárultattok pedig szüleitektől és atyátok fiaitól, rokonaitoktól és barátaitoktól és halálra is vitetnek (majd) közületek. És gyülöletesek lesztek mindeneknél az én nevemért. A két mondat cselekvő alakban kifejezve: Прише́дше въ Ꙇ҆ерꙋсали́мъ пріѧ́ша и҆́хъ це́рковь и҆ а҆пⷭ҇ли и҆ ста́рцы. — Пре́дадѧтъ ва́съ и҆ роди́тели и҆ бра́тіѧ и҆ ро́дъ и҆ дрꙋ́зи, и҆ ѹ҆мертвѧ́тъ ѿ ва́съ, и҆ возненави́дѧтъ ва́съ и҆́мене моегѡ̀ ра́ди.

134. §. Az infinitivus mellett az alany Dativusban áll. Подоба́етъ сы́нꙋ человѣ́ческомꙋ мно́гѡ пострада́ти, и҆ и҆скꙋше́нꙋ бы́ти ѿ ста́рецъ и҆ а҆рхіере́й и҆ кни́жникъ и҆ ѹ҆біе́нꙋ бы́ти, и въ тре́тій де́нь воста́ти (Лꙋк. IX. 22.) Az ember fiának sokat kell szenvedni és megvettetni a vénektől és a papifejedelmektől és irástudóktól, és megöletni és harmadnapra föltámadni.

(Az ilyen infinitivusi szerkezetet nem kell öszszetéveszteni a Dativus cum infinitivo mondatszerkezettel. V. ö. a 120. §-t.)

135. §. A czél kifejezése végett az infinitivus elött az articulust is használták, ѡ҆ є҆́же сподо́битисѧ на́мъ, (да мы̀ сподо́бимсѧ helyett) hogy méltattassunk (méltók legyünk).

Eltérések a névragozásnál.

A ж, ч, ш, щ, *és részben* ц *tövü névszók ragozása.*

136. §. A ж, ч, ш, щ és ц tövü főnevek és melléknevek ragozásánál meg kell jegyeznünk, hogy ezen mássalhangzók után némely hangzók nem állhatnak.

ж,	ч,	ш,	щ,	ц	után	ѧ	helyett	а	szokott	állni
„	„	„	„	„	„	ю	„	ȣ	„	„
„	„	„	„	„	„	ѻ	„	є	„	„
„	„	„	„	„	„	ѡ	„	е	„	„
	ж,	ч,	ш,	щ	„	ы	„	и	„	„
				ц	„	и	„	ы	„	„

137. §. A hasonló végzetü casusok megkülömböztetése végett azomban a főnevek és a mellékneveknél a több. sz. Accus.-ban az ы végzet, és a mellékneveknél a több. sz. Dat.-ban az ымъ végzet (megkülömböztetésül az egy. sz. Instr. имъ végzetétől), valamint a több. sz. Instr. ban is -ы, -ыми végzetekben a kemény ы hangzó megmarad.

Мȣ́жъ férfi, дȣша̀ lélek, ragozása.

	Egyes sz.		Többes sz.	
N.	мȣ́ж-ъ	дȣш-а̀	мȣ́жи, мȣ́жїє	дȣ́ш-и
G.	мȣ́ж-а	дȣш-ѝ	мȣ́ж-ъ (є́й)	дȣ́ш-ъ
D.	мȣ́ж-ȣ	дȣш-ѝ	мȣ́ж-емъ	дȣш-а́мъ
A.	мȣ́ж-а	дȣ́ш-ȣ	мȣ́ж-ы	дȣ́ш-ы
V.	мȣ́ж-ȣ	дȣш-є̀	мȣ́ж-и	дȣ́ш-и
Ins.	мȣ́ж-емъ	дȣш-є́ю	мȣ́ж-и (мѝ)	дȣш-а́ми
Pr.	мȣ́ж-и	дȣш-ѝ	мȣ́ж-ахъ	дȣш-а́хъ

Kettős sz. N. A. V. мȣ̑ж-а дȣш-и̑, G. Pr. мȣ̑жȣ, дȣ́шȣ, D. Ins. мȣ̑ж-ема дȣш-а́ма.

138. §. A ца végzetü főneveket ugy ragozzuk, mint дȣша̀ főnevet, de az egy sz. Gen. és több sz. Nom. és Voc. и-helyett ы; ѻ҆трокови́ца — ѻ҆трокови́цы; az egyes sz. Dat. és Praep.-ban pedig и-helyett ѣ végzettel: ѻ҆трокови́цѣ.

139. §. A semleges n. ж, ц, щ tövű főneveket némi eltéréssel ragozzuk:

лицѐ arcz, ragozása.

	Egyes sz.	Többes sz.	Kettős sz.	
N.	лиц-є̀	ли́ц-а	N. A. V.	лиц-а̑
G.	лиц-а̀	ли́ц-ъ	G. Pr.	лиц-ȣ̑
D.	лиц-ȣ̀	ли́ц-амъ	D. Inst.	лиц-е́ма (ама)
A	лиц-є̀	ли́ц-а		
V.	лиц-є̀	ли́ц-а		
Inst.	лиц-е́мъ	ли́ц-ы(ами)		
Pr.	лиц-ѣ̀	ли́ц-ахъ		

140. §. A же, це, ще végzetü s. n. főnevek többes sz. Gen. ъ: ло́же-ло́жъ; со́нмище-со́нмищъ; az egy. sz Praep. a же, és ще végzetüeknél и, сонмище-со́нмищи, вретище-врети́щи; a ще végzetűek több. sz. Praep.-ban ахъ, ихъ, ехъ végzetet vesznek fel: со́нмищахъ, со́нмищихъ, со́нмищехъ.

XXIII. Ꙗ҆дꙋщихъ же бѣ мꙋже́й ꙗ҆́кѡ пѧть ты́сѧщъ, ра́звѣ же́нъ и҆ дѣте́й (Мат. XIV, 21). Зане҆ є҆мꙋ мно́гажды пꙋты и҆ ѹ҆жы (желѣзны) свѧ́занꙋ сꙋщꙋ, и҆ растерза́тисѧ ѿ негѡ̀ ѹ҆жемъ (желѣзнымъ), и҆ пꙋ́тѡмъ сокрꙋша́тисѧ: и҆ никто́же можа́ше є҆го̀ ѹ҆мꙋчити (Марк. V, 4). И҆ речѐ къ ни҆мъ: всѧ́кѡ рече́те мѝ при́тчꙋ сїю̀: врачꙋ, и҆сцѣли́сѧ са́мъ (Лꙋк. IV, 23). И҆ ѿвѣща́въ Ї҆и҃съ рече къ ни҆мъ: не тре́бꙋютъ здра́вїи врача̀, но болѧ́щїи (Лꙋк. V, 31). И҆ се҆, мꙋ҆жа два̀ съ ни́мъ гл҃гѡ́люща, ꙗ҆̀же бѣ́ста Мѡѷсе́й и҆ И҆лі́а (Лꙋк. IX, 30). Ц҃рица ю҆́жескаѧ воста́нетъ на сꙋ́дъ съ мꙋ́жи ро́да сегѡ̀, и҆ ѡ҆сꙋ́дитъ и҆́хъ (Лꙋк. XI, 31). О҆ни́ же рѣ́ша: Гд҃и, се҆ ножа̀ здѣ̀ два̀. О҆нъ же речѐ и҆̀мъ: дово́льно є҆́сть (Лꙋк. XXII, 38). И҆ пристꙋ́пль косн̀ꙋсѧ во о҆́дръ, носѧ́щїи же ста́ша: и҆ речѐ: ю҆́ноше тебѣ̀, гл҃го́лю, воста́ни (Лꙋк. VII, 14). И҆ посла́въ ѹ҆сѣ́кнꙋ Ї҆ѡа́нна въ темни́цѣ. И҆ принесо́ша главꙋ̀ є҆гѡ̀ на блю́дѣ, и҆ да́ша дѣви́цѣ: и҆ ѿнесѐ ма́тери свое́й (Матѳ. XIV, 10, 11). И҆ди́те же па́че ко о҆вца́мъ поги́бшымъ до́мꙋ Ї҆и́лева (Матѳ. X, 6). И҆ не ѹ҆бо́йтесѧ ѿ ѹ҆бива́ющихъ тѣ́ло, дꙋшѝ же не могꙋ́щихъ ѹ҆би́ти: ѹ҆бо́йтесѧ же па́че могꙋ́щаго и҆ дꙋ́шꙋ и҆ тѣ́ло погꙋби́ти въ ге́еннѣ (Матѳ. X, 28). И҆ прохожда́ше всю̀ Галїле́ю Ї҆исꙋ́съ, ѹ҆чѧ̀ на со́нмищахъ и҆́хъ (Мат. IV, 23). Пре́дидеши бо пре́д лице́мъ Госпо́днимъ, ѹ҆гото́вати пꙋти̑ є҆гѡ̀ (Лꙋк. I, 76.) Марїа́мъ же соблюда́ше всѧ̑ глаго́лы сїѧ̑, глаго́лющи въ се́рдцѣ свое́мъ (Лꙋк. II, 19.) Ви́димъ ѹ҆́бѡ ны́нѣ ꙗ҆́коже зерца́ломъ въ гада́нїи, тогда̀ же лице́мъ къ лицꙋ̀ (1 Кор. XIII, 12.) Нѣ́сть на лица зрѣ́нїѧ ѹ҆ Бо́га (Рим. II, 11.)

141. §. A ж, ч, ш, щ tövü melléknevek ragozásánál ѧ helyett а, ю helyett ꙋ, о helyett е, ы helyett (kivéve a több. sz. Dat. Acc. és Instr.-t) и végzet jön.

то́щъ, а, е, rövid alaku és то́щїй, аѧ, ее, teljes alaku melléknév ragozása:

	Egyes szám.			Többes szám.		
	Himn.	Seml. n.	Nőn.	Himn.	Seml.' n.	Nőn.
N.	то́щ-ъ, їй	то́щ-є, єє	то́щ-а, аѧ	тѡ́щ-и, їи	тѡ́щ-а, аѧ	тѡ́щ-и, ыѧ
G.	то́щ-а, агѡ		то́щ-и, їѧ	тѡ́щ-ъ, ихъ		
D.	то́щ-ꙋ, ємꙋ		то́щ-и, єй	то́щ-ымъ		
A.	mint N. v. G. то́щє, єє		то́щꙋ, ꙋю	то́щы, ыѧ (ихъ)	тѡ́щѧ, аѧ	тѡ́щы, ыѧ
V.	mint a N.		mint a N.	то́щы, ыѧ (ихъ)	тѡ́щѧ, аѧ	то́щы, ыѧ
Ins.	то́щ-имъ, имъ		то́щ-єю, єю	то́щ-ы, ыми		тѡ́щ-ы, ми
Pr.	то́щ-и, ємъ		то́щи, єй	то́щ-ихъ		

Kettős szám.

N. A. V.	тѡ́щ-а, аѧ	тѡ́щ-и, їи	то́щ-и, їи
G. Pr.	тѡ́щ-ꙋ, ꙋю		
D. Inst.	то́щима		

142. §. Mint már a 110. §-ból tudjuk, a cselekvő participiumok ragozásánál (a jelen idejü part. töve: щ, a mult idejü participium töve: ш végü) is a 136. §§-ban kifejtett hangtani szabály érvényesül.

143. §. Az első névragozáshoz tartozó (ъ, й, ь végzetüek) himnemü főnevek közül néhány az egyes sz. D.-ban: ови, єви a többes sz. N. és G.-ban ѡв, єв és a többes sz. D.-ban ов, єв, szótaggal bővül, pl. сынъ, D. сы́н-ови, fiunak; többes sz. N. сы́н-ѡвє, fiuk; сы́н-ѡвъ, fiuké; сы́новѡмъ, fiuknak. оу҆чи́тєль, D. оу҆чи́тєл-єви, több. sz. N. оу҆чи́тєл-євє stb.

144. §. пꙋть-ut és még néhány himnemü főnév esetei az egy, sz. Istr. пꙋтє́мъ és a többes sz. N. пꙋтїє kivételével azonosak a ь végzetü nőnemü főnevekéivel.

	Egyes sz.	Többes sz.	Kettős sz.
N.	пꙋ́т-ь	пꙋт-ї́є	N. A. V. пꙋт-и̑
G.	пꙋт-и́	пꙋт-і́й (є́й)	G. Pr. пꙋ́т-їю
D.	пꙋт-ѝ	пꙋт-є́мъ	D. Inst. пꙋт-єма (тма̀)
A.	пꙋ́т-ь	пꙋт-и̑	
V.	пꙋт-ѝ (ь)	пꙋт-ї̀є	
Ins.	пꙋт-є́мъ	пꙋт-ьмѝ, пꙋт-и̑	
Pr.	пꙋт-ѝ	пꙋт-є́хъ	

145. §. Госпо́дь Ur Isten, úr, csak az egyes számban a kemény ragozás (рабъ) szerint: G. Го́спод-а, V. Господ-и stb., господи́нъ úr, az egyes számban rendesen, a többes számban következőképp ragoztatik:

N. V.	госпо́дїе	A.	господы̀, госпо́дїй
G.	господе́й, госпо́дїй, госпѡ́дъ	Ins.	господмѝ, господы̀, господїѧ́ми, господа́ми
D.	господе́мъ, господа́мъ, госпо́дїѧмъ	Pr.	ѿ господѣ́хъ.

146. §. бра́тъ fivér, az egyes és kettős számban rendesen, a többes számban némi eltéréssel ragoztatik: бра́тїе atyafiak.

N.	бра́тїе, бра́тїѧ	V.	бра́тїе, бра́тїѧ
G.	бра́тїй, бра́тїи	Ins.	бра́тїѧми, бра́тїею, бра́тїю
D.	бра́тїемъ (ѧмъ), бра́тїи	Pr.	бра́тїѧхъ, бра́тїи
A.	бра́тїй, бра́тїю		

147. §. о҆́ко szem, ᲂу҆́хо fül az egyes számban (сло́во szerint ес tőbővüléssel) rendesen, a kettős számban pedig következőképp ragoztatnak.

N. A. V.	о҆́чи vagy ѡ҆́цѣ	ᲂу҆́ши (ᲂу҆́шы)
G. Pr.	о҆́чїю	ᲂу҆́шїю
D. Inst.	о҆чи́ма	ᲂу҆ши́ма.

148. §. Христо́съ szónál ragozás alkalmával tőül Христ- szolgál. G. Христ-а̀, D. Христ-ᲂу̀, A. Христ-а̀, V. Христѐ stb.

149. §. ᲂу҆ста̀ ajkak, a kettős és a többes számban következőképp ragoztatik.

Egyes szám nincsen.

Többes szám.

N.	ᲂу҆ста̀, ᲂу҆стна̀	V.	ᲂу҆ста̀, ᲂу҆стна̀
G.	ᲂу҆стъ, ᲂу҆сте́нъ	Inst.	ᲂу҆сты̀, ᲂу҆стна́ми
D.	ᲂу҆стѡ́мъ, ᲂу҆стна́мъ	Pr	ᲂу҆стѣ́хъ, ᲂу҆стнѣ́хъ, ᲂу҆ста́хъ, ᲂу҆стна́хъ.
A.	ᲂу҆ста̀, ᲂу҆стна̀		

Kettős szám.

N. A. V.	ᲂу҆стнѣ̀	G. Pr.	ᲂу҆стнᲂу̀	D. Inst.	ᲂу҆стна́ма

150. §. Az инѧ végzetü főnevek a többes számban elvetik ezen végzetet és a N.-ban є, a G.-ban ъ végzetet vesznek fel. Хрістї-ан-инъ; többessz. N. хрїстїа́н-є, G. хрїстїа́н-ъ, D. хрїстїа́н-ѡмъ stb.

XXIV. И҆ речѐ Гдь къ Мѡѷсе́ю, гла (Исх. XXV, 1). Нѣ́сть оу҆чени́къ на́дъ оу҆чи́телѧ своегѡ̀, нижѐ ра́бъ на́дъ господи́на своегѡ̀: Довлѣ́етъ оу҆чени́кꙋ, да бꙋ́детъ ѩ҆́кѡ оу҆чи́тель є҆гѡ̀, и҆ ра́бъ ѩ҆́кѡ госпо́дь є҆гѡ̀ (Мат. X, 24). Речѐ же є҆мꙋ̀ І҆и҃съ: па́ки пи́сано є҆́сть: не и҆скꙋ́сиши Гда Бга твоегѡ̀ (Мат. IV, 7). Ни кі́й же ра́бъ мо́жетъ двѣма̀ господи́нома рабо́тати (Лꙋк. XVI, 13). О҆на̀ же речѐ: є҆́й Гди: и҆́бо и҆ пси̑ ѩ҆дѧ́тъ ѿ крꙋпи́цъ па́дающихъ ѿ трапе́зы господе́й свои́хъ (Мат. XV, 27). Ви́дѣвъ же Сі́мѡнъ Пе́тръ, припадѐ къ колѣ́нома І҆и҃совома, глаго́лѧ: и҆зы́ди ѿ менѐ, ѩ҆́кѡ мꙋ́жъ грѣ́шенъ є҆́смь, Гди (Лꙋк. V, 8). И҆сповѣ́дайтесѧ Гдеви господе́й: ѩ҆́кѡ въ вѣ́къ ми́лость є҆гѡ̀ (Пс. CXXXV, 3). И҆ ѡ҆брѣ́те І҆ѡ́сифъ блгода́ть пре́дъ гди́номъ свои́мъ, и҆ благоꙋгодѝ є҆мꙋ̀ (Быт. XXXIX, 4). И҆ вѣ́сть прїе́мше во снѣ̀ не возврати́тисѧ ко И҆рѡ́дꙋ, и҆ны́мъ пꙋте́мъ ѿидо́ша во странꙋ̀ свою̀ (Мат. II, 12). И҆ прїи́де въ Капернаꙋ́мъ: и҆ въ домꙋ̀ бы́въ, вопроша́ше и҆̀хъ: что̀ на пꙋтѝ въ себѣ̀ помышлѧ́сте (Марк. IX, 33). Молю̀ же вы̀, бра́тїе, блюди́тесѧ ѿ творѧ́щихъ ра́спри и҆ раздо́ры, кромѣ̀ оу҆че́нїѧ, є҆мꙋ́же вы̀ наꙋчи́стесѧ, и҆ оу҆клони́тесѧ ѿ ни́хъ (Римл. XVI, 17). И҆ речѐ Фараѡ́нъ къ бра́тїѧмъ І҆ѡ́сифовымъ: (Быт. XLVII, 3). Ви́дѣвъ же І҆ѡ́сифъ со́нъ, повѣ́да и҆̀ бра́тїи свое́й (Быт. XXXVII, 4—5). Позна̀ же І҆ѡ́сифъ бра́тїю свою̀: о҆ни̑ же не позна́ша є҆го̀ (Быт. XLII, 8). Всѝ же вы̀ бра́тїѧ є҆стѐ (Мат. XXIII, 18). О҆́нъ же речѐ: бра́тїи моеѧ̀ и҆щꙋ̀, повѣ́ждь мѝ, гдѣ̀ пасꙋ́тъ (Быт. XXXVII, 16). Добрѣ́йше тѝ є҆́сть со є҆ди́нѣмъ ѻ҆́комъ въ живо́тъ вни́ти, не́же двѣ̀ ѻ҆́цѣ и҆мꙋ́щꙋ вве́рженꙋ бы́ти въ гее́ннꙋ ѻ҆́гненнꙋю (Мат. XVIII, 9). Ѿ Гда бы́сть сї́е, и҆ є҆́сть ди́вно во ѻ҆́чїю ва́шею (Мат. XXI, 42). И҆ нача́тъ глго́лати къ ни̑мъ, ѩ҆́кѡ дне́сь сбы́стсѧ писа́нїе сїѐ во оу҆́шїю ва́шею (Лꙋк. IV, 21). Ва́ша же блаже́нна ѻ҆чеса̀, ѩ҆́кѡ ви́дѧтъ: и҆ оу҆́ши ва̑ши, ѩ҆́кѡ слы́шатъ (Мат. XIII, 15). Сѐ не ѡ҆брѣ́зана оу҆́шеса̀ и҆̀хъ, и҆ слы́шати не возмо́гꙋтъ (Іер. VI, 10). И҆ да́ждь на́мъ є҆ди́нѣми оу҆сты̀ и҆ є҆ди́нѣмъ се́рдцемъ сла́вити всечестно́е и҆́мѧ твоѐ (Литꙋрг.). Оу҆стнѣ̀ мои̑ похвали́тѣ тѧ̀ (Пс. LXII, 4).

Nem tiszta tövü főnevek ragozása.

	ы = ов tövü церк-ы,	ы = ен tövü кам-ы,	ѧ = ен tövü нм-ѧ,	ѧт tövü осл-ѧ,	ес-bővülő слов-о,	ер-bővülő мат-и,	дщи.
			Egyes szám.				
N.	це́рк-о-в-ь	ка́м-ен-ь	ӥм-ѧ	ѻ̂сл-ѧ̀	сло́в-о	ма́т-и	дщ-и́
G.	це́рк-в-е	ка̑м-ен-е, ка́м-ен-їѧ	ӥм-ен-е	ѻ̂сл-ѧ́т-е	слов-ес-ѐ	ма́т-ер-е	дщ-е́р-е
D.	це́рк-в-и	ка́м-ен-и (еви), ка́меню	ӥм-ен-и	ѻ̂сл-ѧ́т-и	слов-ес-и̇̀	ма́т-ер-и	дщ-е́р-и
A.	це́рк-ов-ь	ка́м-ен-ь	ӥм-ѧ	ѻ̂сл-ѧ̀	сло́в-о	ма́т-ер-ь	дщ-е́р-ь
V.	це́рк-ов-ь	ка́м-ен-ю	ӥм-ѧ	ѻ̂сл-ѧ̀	сло́в-о	ма́т-и	дщ-и̇
Ins.	це́рк-ов-їю	ка́м-ен-емъ	ӥм-ен-емъ	ѻ̂сл-ѧ́т-емъ	слов-ес-е́мъ	ма́т-ер-їю	дщ-е́р-їю
Pr.	це́рк-в-и	ка́м-ен-и	ӥм-ен-и	ѻ̂сл-ѧ́-ти	слов-ес-и̇̀	ма́т-ер-и	дщ-е́р-и
			Többes szám.				
N.	це́рк-в-и	ка̑м-ен-и, ка́менїе	ӥм-ен-а̀	ѻ̂сл-ѧ́т-а	слов-ес-а̀	ма́т-ер-и	дщ-е́р-и
G.	церк-в-е́й	ка́м-ен-їй, (ей)	ӥм-е́н-ъ	ѻ̂сл-ѧ́т-ъ	слов-е́с-ъ	ма́т-ер-ей	дщ-ер-ей
D.	це́рк-в-амъ	ка́м-ен-емъ	ӥм-ен-ѡ́мъ (а́мъ)	ѻ̂сл-ѧ́т-емъ	слов-ес-е́мъ	ма́т-ер-емъ	дщ-е́р-емъ
A.	це́рк-в-и	ка́м-ен-їй, и	ӥм-ен-а̀	ѻ̂сл-ѧ́т-а	слов-ес-а̀	ма́т-ер-и	дщ-е́р-и
V.	це́рк-в-и	ка́м-ен-їе	ӥм-ен-а̀	ѻ̂сл-ѧ́т-а	слов-ес-а̀	ма́т-ер-и	дщ-е́р-и
Ins.	це́рк-в-ами	ка́м-ен-ми, ка́м-ен-їи	ӥм-ен-ы̀ (а́ми)	ѻ̂сл-ѧ́т-ы	слов-ес-ы̑	ма́т-ер-ми	дщ-е́р-ми
Pr.	це́рк-в-ахъ	ка́м-ен-ехъ (їѧхъ їихъ)	ӥм-ен-ехъ	ѻ̂сл-ѧ́т-ехъ	слов-ес-ѣ́хъ	ма́т-ер-ехъ	дщ-е́р-ехъ
			Kettős szám.				
N. A. V.	це̑рк-в-и	ка̑м-ен-и	ӥм-ен-и	ѻ̂сл-ѧ̑т-и	слов-ес-и̑	ма̑т-ер-и	дщ-е̑р-и
G. P.	це̑рк-в-їю	ка̑м-ен-ю, ка́м-ен-їю	ӥм-ен-ꙋ̀	ѻ̂сл-ѧ́т-ꙋ	слов-ес-ꙋ̀	ма̑т-ер-їю	дщ-е̑р-їю
D. Ins.	церк-в-а́ма	ка́м-ен-ма	ӥм-ен-е́ма (а́ма)	ѻ̂сл-ѧ́т-ема	слов-ес-е́ма (ама)	ма́т-ер-ема	дщ-е́р-ема

151. §. Az ы (ов) végzetü himnemü, az ы (ен), ѧ (ен) ѧ (ѧт), о (ес)végzetü semleges nemü, és az и (ер) végzetü nőnemü főnevek ragozása ámbár eltér az eddig tárgyalt főnevek ragozásától, azomban némi hasonlatosság van ragozásuknál. Az ы és ѧ végzetü főnevek ragozás alkalmával ezen hangzókat alkotó részeikre bontják és pedig ы-ов, ы-ен, ѧ-ен, церк-ы, церк-ов; кам-ы — кам-ен; врем-ѧ — врем-ен; az о, и végzetü, és az állatfiakat jelentő ѧ végzetü főnevek pedig egy szótaggal bövitik a tövet.

це́ркы, templom, це́рковь; любы̀, szeretet, любо́вь alakkal is előfordul az egyh. szláv nyelvben.

Az ы—ен végzetü főnevek az ujabb egyh. szláv nyelvben többnyire ень alakkal fordulnak elő az egy. sz. N.-ban: камень.

ѻслѧ̀ szerint az állatfiakat jelentő főneveket ragozzuk: гѹсѧ, kis liba; жребѧ, csikó; ugyancsak igy ragozzuk ѻтроча — kis gyermek, főnevet is.

Сло́во — szó, ige; midőn annyit jelent, mint Jézus Krisztus (Ige), ugy ragoztatik, mint село̀ (40. §.) az egy. szám V. Сло́ве. Єдиноро́дный Сн҃е и҆ Сло́ве Бо́жїй . . . Istennek egyszülött Fia és Igéje.

Ragozzuk: чѹ́до, csoda; не́бо, ég (сло́во szerint); жребѧ̀, csikó; ѻтрочà (ѻслѧ̀ szerint); вре́мѧ, idő (и҆́мѧ szerint); любы — любовь szeretet, főneveket.

XXV. Поклони́мсѧ Ѻ҃цѹ, и҆ є҆гѡ̀ Сн҃ови, и҆ С҃то́мѹ Дх҃ѹ. И҆ мно́гѡ пострада́вши ѿ мнѡ́гъ враче́въ... слы́шавши ѡ҆ І҆и҃сѣ, прише́дши въ наро́дѣ созадѝ, прикосни́сѧ ри́зѣ є҆гѡ̀ (Марк. V, 26). Тогда̀ нача́тъ І҆и҃съ поноша́ти градовѡ́мъ, въ ни́хже бы́ша мно́жайшыѧ си́лѣ є҆гѡ̀, занѐ не пока́ѧшасѧ (Мат. XI, 20). И҆́же бо си́ми слѹ́житъ Хр҇то́ви, бл҃гоѹго́денъ є҆́сть Бг҃ови, и҆ и҆скѹ́сенъ человѣ́кѡмъ (Рим. XIV, 18). Ѻ҆́нъ же не ѿвѣща̀ є҆́й сло́вессѐ (Мат. XV, 23). Сегѡ̀ ра́ди ѹ҆подо́бисѧ цр҇твїе не́бное цр҃ю̀, и҆́же восхотѣ̀ стѧза́тисѧ ѡ҆ сло́весѣ́хъ съ рабы̀ свои́ми (Мат. XVIII, 23). Не́бо и҆ землѧ̀ мимои́детъ, словеса̀ же моѧ̀ не мимоі́дѹтъ (Мат. XXIV, 35). И҆ да́мъ чѹдеса̀ на нб҃сѝ горѣ̀, и҆ зна́менїѧ на землѝ ни́зѹ, кро́вь и҆ ѻ҆́гнь и҆ кѹре́нїе ды́ма (Дѣѧн. II, 19). Чѹдотво́рецъ Леѡ́нтїй чѹдесы̀ лю́ди въ вѣ́рѣ ѹ҆крѣпѝ (Прол. 23. М.) Мѡѷсе́й бѣ̀ же си́ленъ въ словесѣ́хъ и҆ дѣ́лѣхъ (Дѣѧн. VII, 22). И҆ гро́би ѿверзо́шасѧ, и҆ мнѡ́га тѣлеса̀ ѹ҆со́пшихъ ст҃ы́хъ воста́ша (Матѳ. XXVII, 52). И҆ гла́съ бы́сть съ нб҃се: ты̀ є҆сѝ Сн҃ъ мо́й возлю́бленный, ѡ҆ не́мже бл҃говоли́хъ (Марк. I, 11).

A melléknevek fokragozása (сравненїе им. прилагательныхъ).

152. §. A melléknevek középfokának (сравнительнаѧ степень) végzetei:

a) himn. ѣй, nőn. ѣйши, seml. n. ѣе, mely a teljes alaku melléknevek végzete helyett járul: честн-ый — честн-ѣй, честн-ѣйши, честн-ѣе; добр-ый — добр-ѣй, stb. A középfok képzője előtt a torokhangok lágyulnak és a ѣ átmegy а-ba: мног-їй — множ-ай. множайши, множае; ветх-їй — ветш-ай; глубок-їй — глубоч-ай.[1]

b) a középfok régibb végzetei. himn.: їй, nőn.: ьши, seml. n.: їе, е. Ezek előfordulnak: 1. azon mellékneveknél, melyeknek nincsen alapfokuk: бол-їй, бол-ьши, болїе; 2. az окъ végzetü mellékneveknél, miközben ezen окъ végzet elesik, és a tő ajakhangjai л által lágyulnak: глуб-окъ, — глубл-їй, глубльши, глубле;

c) A teljes alaku középfok végzetei:

1. himn. шїй, nőn. шаѧ, seml. n. шее, mely a melléknév teljes végzetei helyett járul, богат-ый, богат-шїй, богат-шаѧ, богат-шее, miközben a tő ajakhangjai л által, д foghangja жд-vé, torokhangjai sziszegőkké (ж, ч, ш) lágyulnak, ezen kivül pedig a кїй, окїй, зкїй végzetü mellékneveknél a к — ок — к elmarad, крѣп-кїй, erős, — крѣп-лшїй; слад-кїй, édes, — слаждшїй; тихїй, csendes, — тиш-шїй; шир-окїй, széles, — шир-шїй; близ-кїй, közeli, — близ-шїй;

2. a középfok teljes alaku végzetei: himn. ѣйшїй, nőn. ѣйшаѧ, seml. ѣйшее, mely a ѣй, ѣйши, ѣе helyett járul a melléknévhez, miközben a torokhangok lágyulnak és ѣ átmegy а-ba, (айшїй, айшаѧ, айшее), честн-ый — честнѣйшїй, сладкїй — слад-ч-айшїй; близ-кїй — ближ-айшїй, (з előtt к elesik, a з — ж-be lágyul), драг-їй — драж-айшїй; ветх-їй — ветш-айшїй.

153. §. A felső fok vagy olyan alaku, mint a közép fok, tehát ѣйшїй (айшїй) végzetü, vagy pedig az alapfok elé веле, пре, все (igen, nagyon) előképzők járulnak: всеблагїй, legjobb, végtelenül jó; велемудрый, nagyon bölcs; премудрый, igen bölcs; vagy pedig az alapfok elé самый (legesleg) névmás, illetőleg: ѕѣлѡ, вельми, nagyon, igen; паче всегѡ mindennél inkáb, járul: ѕѣлѡ мудрый nagyon bölcs.

154. §. Az összehasonlitott és magyarban -nál, -nél raggal ellátott szó az egyh.-szlávban G.-ban áll (Gen. comparativus), pl. бѡльша сихъ оузриши, ezeknél nagyobbakat fogsz látni; коль-

мѝ пáчє вы̀ є̀стѐ лꙋ́чшї птѝцъ, mennyivel jobbak vagytok a madaraknál.

155. §. A középfoku melléknév ragozása:

ѣ́й, ѣ́йшї, ѣ́є végzettel.

Egyes szám.

	Himn.	Seml. n.	Nőn.
N. V.	мꙋдрѣ́й	мꙋдрѣ́є (ѣ́йшє)	мꙋдрѣ́йшї (а)
G.	мꙋдрѣ́йша		мꙋдрѣ́йшїи
D.	мꙋдрѣ́йшꙋ		мꙋдрѣ́йшїи
A.	мꙋдрѣ́йшь	мꙋдрѣ́є	мꙋдрѣ́йшꙋ
Inst.	мꙋдрѣ́йшимъ		мꙋдрѣ́йшєю
Pr.	мꙋдрѣ́йшємъ		мꙋдрѣ́йшїи

Többes szám.

	Himn.	Seml. n.	Nőn.
N. V.	мꙋдрѣ̂йшє (и)	мꙋдрѣ̂йша	мꙋдрѣ́йшы
G.	мꙋдрѣ̂йшь	minden nemben	
D.	мꙋдрѣ́йшымъ	minden nemben	
A.	мꙋдрѣ́йшы	minden nemben	
Ins.	мꙋдрѣ̂йши (ы)		мꙋдрѣ́йшами
Pr.	мꙋдрѣ́йшихъ	minden nemben	

Kettős sz.

	Himn.	Seml. n.	Nőn.
N. A. V.	мꙋдрѣ̂йша	мꙋдрѣ́йши	мꙋдрѣ̂йши (ы)
G. Pr.	мꙋдрѣ̂йшꙋ	minden nemben	
D. Ins.	мꙋ́дрѣ́йшима	мꙋдрѣ́йшима	мꙋдрѣ̂йшама.

ѣ́йшїй, ѣ́йшаѧ, ѣ́йшєє végzettel.

	Egyes szám			Többes szám		
N. V.	бо́л(ьш)їй	бо́льшєє	бо́льшаѧ	бо́льшїи	бѡ́льшаѧ	бо́льшыѧ
G.	бо́льшагѡ		бо́льшїѧ	бо́льшихъ	minden nemben	
D.	бо́льшємꙋ		бо́льшєй	бо́льшымъ	minden nemben	
A.	mint N. v. G.	бо́льшєє	бо́льшꙋю	бо́льшыѧ [(ихъ)	бѡ́льшаѧ	бо́льшыѧ
Ins.	бо́льшимъ		бо́льшєю	бо́льшими	minden nemben	
Pr.	бо́льшємъ		бо́льшєй	бо́льшихъ	minden nemben	

Kettős szám.

N. A. V.	бѡ́льшаѧ	бо́льшїи
G. Pr.	бѡ́льшꙋю	minden nemben
D, Ins.	бо́льшима	minden nemben

156. §. Néhány melléknév eltérőleg képezi a középfokot.

Alap fok.	Közép fok.	Felső fok.
благі́й jó	ѹ҆́нїй, ѹ҆́ншїй, лꙋ́чшїй	преблагі́й
ве́лїй (вели́кїй) nagy	бо́лѣе, бо́лїй, бо́льшїй, вѧ́щшїй	велича́йшїй
высо́кїй magas	вы́шнїй, вы́шшїй	высоча́йшїй
ѕлы́й rossz, gonosz	го́рше, горѣ́е, го́ршїй	ѕлѣ́йшїй
ма́лый kicsiny	мнѣ́е, мні́й, ме́ньшїй	малѣ́йшїй
хꙋ́дый rossz, hitvány	хꙋ́ждшїй	хꙋдѣ́йшїй

XXVI. Вы́ же не та́кѡ: но бо́лїй въ ва́съ, да бꙋ́детъ ꙗ҆́кѡ мні́й: и҆ ста́рѣй, ꙗ҆́кѡ слꙋжа́й (Лꙋк. XXII, 26). И҆ похвалѝ гдⷭ҇ь до́мꙋ строи́телѧ непра́веднаго, ꙗ҆́кѡ мꙋ́дрѣ сотворѝ: ꙗ҆́кѡ сы́нове вѣ́ка сегѡ̀ мꙋдрѣ́йши па́че сынѡ́въ свѣ́та въ ро́дѣ свое́мъ сꙋ́ть (Лꙋк. XVI, 8). Жи́во бо сло́во Бж҃їе и҆ дѣ́йственно, и҆ ѻ҆стрѣ́йше па́че всѧ́кагѡ меча̀ ѻ҆боюдꙋ ѻ҆стра̀ (Євр. IV, 12). Занѐ рѣ́хъ тѝ, ꙗ҆́кѡ ви́дѣхъ тѧ̀ под̾ смоко́вницею, вѣ́рꙋеши: бѡ́льша си́хъ ѹ҆́зриши (Іѡн. I, 50). Є҆гда̀ же крѣ́плѣй є҆гѡ̀ наше́дъ побѣди́тъ є҆го̀, всѐ ѻ҆рꙋ́жїе є҆гѡ̀ во́зметъ, на не́же ѹ҆пова́ше, и҆ коры́сть є҆гѡ̀ раздае́тъ (Лꙋк. XI, 22). Да́ждь премꙋ́дромꙋ винꙋ̀, и҆ премꙋдрѣ́йшїй бꙋ́детъ (Притч. IX, 9). Є҆щѐ вѣ́рꙋю, ꙗ҆́кѡ сїѐ є҆́сть са́мое прчⷭ҇тое тѣ́ло твоѐ, и҆ сїѧ̀ є҆́сть са́маѧ чⷭ҇таѧ кро́вь твоѧ̀ (Мол. Прич.). И҆зра́днѣй (прино́симъ слꙋ́жбꙋ) ѡ҆ Престѣ́й, Прчⷭ҇тѣй, Преблгⷭ҇лове́ннѣй, сла́внѣй Влады́чицѣ и҆ Прⷭ҇нодв҃ѣ Марі́и (Лит.) Множа́йшей бо сла́вѣ се́й (I. Хр.) па́че Мѡѷсе́ѧ сподоби́сѧ (Євр. III, 3), И҆ и҆ны́ми словесы̀ множа́йшими ѻ҆́нъ (А҆по́столъ Пе́тръ) засвидѣ́тельствоваше и҆ моля́ше и҆̀хъ (Дѣѧн. II, 40). Сїѐ же завѣща́ваѧ не хвалю̀, ꙗ҆́кѡ не на лꙋ́чшее, ни на хꙋ́ждшее сбира́етесѧ (1 Кор. XI, 17). Ꙗ҆́кѡ зе́рно горꙋ́шично, є҆́же є҆гда̀ всѣ́ѧно бꙋ́детъ въ землѝ, мнѣ́е всѣ́хъ сѣ́менъ є҆́сть земны́хъ: и҆ є҆гда̀ всѣ́ѧно бꙋ́детъ, возраста́етъ, и҆ быва́етъ бо́лѣе всѣ́хъ ѕе́лїй (Марк. IV, 31). Дꙋша̀ бо́льши є҆́сть пи́щи, и҆ тѣ́ло ѻ҆де́жды (Лꙋк. XII, 23). Коль́ми па́че вы̀ є҆стѐ лꙋ́чши пти́цъ (Лꙋк. XII, 24). Вни́де же помышле́нїе въ ни́хъ, кто̀ и҆̀хъ вѧ́щшїй бы бы́лъ (Лꙋк. IX, 46), И҆́же бо ме́ньшїй є҆́сть въ ва́съ, се́й є҆́сть вели́къ (Лꙋк. IX, 48). Мно́зѣхъ пти́цъ ѹ҆́нши є҆стѐ вы̀ (Лꙋк. XII, 7). Бо́льши сеѧ̀ любвѐ никто́же и҆́мать, да кто̀ дꙋ́шꙋ свою̀ положи́тъ за дрꙋ́ги своѧ̀ (Іѡан, XV, 13).

A többi névmás ragozása.

Már a 76—83. §§.-ban megemlékeztünk a névmások ragozásáról, most néhány névmás eltérő ragozását közöljük.

157. §. Ктѐ ki, kicsoda? és чтѐ mi, micsoda? kérdő névmások ragozása mind a három számban:

N.	ктѐ что́	G.	когѡ̀ чегѡ̀, чесѡ̀, чесогѡ̀	D.	комꙋ̀ чемꙋ̀, чесомꙋ́
A.	когѐ чтѐ, чесѐ	Ins.	ки́мъ чи́мъ	Pr.	ѿ ко́мъ че́мъ, чесо́мъ

Ugyanigy ragozzuk: никтѐ, senki és ничтѐ, semmi névmásokat.

158. §. се́й, сїѧ̀, сїѐ ez, mutató névmás ragozása.

	Egyes szám.			Többes szám.		
N.	се́й (сі́й)	сїѐ, сѐ	сїѧ̀	сі́и,	сїѧ̑	сїѧ̑
G.	сегѡ̀		сеѧ̀		сиѧ́хъ	
D.	семꙋ̀		се́й		си̑мъ	
A.	сегѐ, се́й	сїѐ, сѐ	сїѝ	си́хъ, сїѧ̀		сїѧ̑
Ins.	си́мъ		се́ю		си́ми	
Pr.	ѿ се́мъ		се́й		си́хъ	

Kettős szám.

N. A.	сїѧ̑	сїѝ	сі́и
G. Pr.	сеѭ̀		сїѭ̀
D. Ins.	си́ма minden nemben.		

Ezen paradigma szerint ragozzuk: че́й, чїѧ̀, чїѐ? kié? névmást. G. чїегѐ, чїеѧ̀, D. чїемꙋ̀, чїе́й stb.

159. §. ѡ̃нъ, ѡ̃на, ѡ̃но illetőleg: о̃ный, о̃наѧ, о̃ное az, amaz, névmás ragozása: G. о̃нагѡ, о̃ноѧ, о̃ныѧ stb. olyan, mint a teljes alaku melléknevekė.

Ugyanigy ragozzuk о̃въ, о̑вый másik; са́мъ, са́мый magam és і̃нъ, і̃ный, másik; (ennél az egy. sz. nő n. G. і̃ныѧ), névmásokat.

160. §. то́й, та́ѧ, то́е az, mutató névmás ragozása:

	Egyes szám.			Többes szám.		
	Himn.	Seml. n.	Nőn.	Himn.	Seml. n.	Nőn.
N.	то́й	тое, то̀	та́ѧ, та̀	тїи	та̑ѧ, та̑	тыѧ
G.	т о г ѡ̀		то́ѧ	т ѣ̑ х ъ		
D.	т о м ꙋ̀		то́й	т ѣ̑ м ъ, т ы м ъ		
A.	того̀, то́й	то́е, то̀	тꙋ̀ю, тꙋ̀	ты̑, ты̑ѧ, тѣ̑хъ	та̑ѧ, та̑	ты̑ѧ
Ins.	т ѣ̑ м ъ		то́ю	т ѣ̑ м и		
Pr.	ѡ̑ т о́ м ъ		то́й	т ѣ̑ х ъ, т ы́ х ъ		
	Kettős szám.					
N. A.	та̑	тѣ̑, та̑	тѣ̑			
G. Pr.	то̑ю) mind a három					
D. Ins.	тѣ̑ма) nemben					

Ugyanigy ragozzuk то́йжде (ugyanez), є̑ли́къ, коли́къ (meny-nyi ?), ꙗ̑ко́въ (milyen ?).

XXVII. Па́ки ѹ҆̀бо вопросѝ и҆̀хъ (І҆и҃съ): когѡ̀ и҆́щете (Іоан. XVIII, 7). Блюдѝ, н и к о м ꙋ́ ж е н и ч е с о́ ж е рцы̀ (Марк. I, 44). И҆ гл҃го́лаше: ч е с о м ꙋ̀ ѹ҆подо́бимъ цр҃твїе Бж҃їе (Марк. IV, 30). И҆ а҆́ще чесѡ̀ про́сите во и҆́мѧ моѐ, а҆́зъ сотворю̀ (Іоан. XIV, 14). Ѿвѣща́въ же дрꙋгі́й прещА́ше є̑мꙋ̀, глаго́лѧ: ни лѝ ты̀ бои́шисѧ Бг҃а, ꙗ̑кѡ въ т о́ м ж е ѡ҆сꙋжде́нъ є҆сѝ (Лꙋк. XXIII, 40). Бл҃же́ни чи́стїи се́рдцемъ: ꙗ̑кѡ т і и Бг҃а ѹ҆́зрѧтъ (Мат. V, 8). И҆ тѣ̑мъ речѐ: и҆ди́те и҆ вы̀ въ вїногра́дъ мо́й (Мат. XX, 4). На ты́хъ пти́цы нб҃ныѧ привита́ютъ: ѿ среды̀ ка́менїѧ дадѧ́тъ гла́съ (Пс, CIII, 12). И҆ та̑ бесѣ́доваста къ себѣ̀ ѡ҆ все́хъ си́хъ приключши́хсѧ (Лꙋк. XXIV, 14). И҆ сѐ, гла́съ и҆з̀ ѡ҆́блака, гл҃го́лѧ: се́й є҆́сть Сн҃ъ мо́й возлю́бленный, ѡ҆ не́мже благоволи́хъ: того̀ послꙋ́шайте (Мат. XVII, 5). Бы́сть же во дни̑ ты̑ѧ, и҆зы́де въ го́рꙋ помоли́тисѧ (Лꙋк. VI, 12). Бѣ̀ же тꙋ̀ ста́до свині́й мно́го пасо́мо въ го́рѣ: и҆ моля́хꙋ є҆го̀, да повели́тъ и҆̀мъ въ ты̑ вни́ти (Лꙋк. VIII, 32). О҆́нъ же ѿвѣща́въ речѐ: пи́сано є҆́сть, не ѡ҆ хлѣ́бѣ є҆ди́нѣмъ жи́въ бꙋ́детъ чл҃вѣ́къ, но ѡ҆ всѧ́комъ глаго́лѣ и҆сходѧ́щемъ и҆з̀ ѹ҆́стъ Бж҃їихъ (Мат. IV, 4). Бꙋ́детъ бо тогда̀ ско́рбь ве́лїѧ, ꙗ̑кова̀ же не была̀ ѿ нача́ла мі́ра досе́лѣ, нижѐ и҆́мать бы́ти (Мат. XXIV, 21). И҆ поста́вльше и҆̀хъ посредѣ̀, вопроша́хꙋ: к о́ е ю си́лою и҆лѝ к о и м ъ и҆́менемъ сотвори́сте сїѐ вы̀ (Дѣѧн. IV, 7). Н ѣ́ ц ы и же ѿ ни́хъ рѣ́ша: ѡ҆ веелзевꙋ́лѣ кнѧ́зѣ бѣсо́вскѣмъ и҆згони́тъ

вѣсы (Лѹк. XI, 15). Бысть же ходѧщымъ имъ, и самъ вниде въ весь нѣкѹю (Лѹк. X, 38). Во оно же времѧ возложи Иродъ царь рѹцѣ ѡѕлобити нѣкїѧ иже ѿ цркве (Дѣян. XII, 1). Ономѹ подобаетъ расти, мнѣ же малитисѧ (Іоан. III, 30). И изшедше раби они на распѹтїѧ собраша всѣхъ, єлицѣхъ ѡбрѣтоша, ѕлыхъ же и добрыхъ (Мат. XXII, 10).

A számnevek és ragozásuk.

161. §. A tőszámnek a következők:

1 єдинъ -а -о, 2 два, двѣ, 3 три, 4 четыри, 5 пѧть, 6 шесть, 7 седмь, 8 осмь, 9 девѧть, 10 десѧть, 11 єдиннадесѧть, 12 дванадесѧть vagy обанадесѧть, 13 тринадесѧть, 14 четыренадесѧть, 20 двадесѧть, 21 двадесѧть єдинъ, 30 тридесѧть, 40 четыредесѧть, 50 пѧтьдесѧть, 60 шестьдесѧть, 70 седмдесѧть, 80 осмдесѧть, 90 девѧтьдесѧть, 100 сто, 200 двѣста vagy двѣстѣ vagy двѣсти, 300 триста, 400 четыреста, 500 пѧть сотъ, 600 шесть сотъ, 1000 тысѧща, 2000 двѣ тысѧщи, 10000 десѧть тысѧшь vagy тма.

Vagy: двое, двои -ѧ ketten, трое, трои -ѧ hárman, четверо négyen, пѧтеро öten. stb.

єдинъ, а, о, annyit is jelent, mint: egyedül.

162. §. A tőszámok a velök hasonló vegzetü főnevek ragozását követik; de a ь végzetüek a nőnemü ragozás (плоть) szerint. Néhány számnév eltérőleg ragoztatik.

163. §. два kettő; оба mindkettő és три, трїе három, hárman számnevek ragozása:

Kettős szám.

	Himn.	Nő és seml. n.
N. A.	два, оба	двѣ, обѣ
G. Pr.	двою, двѹ, обою	minden nemben
D. Ins.	двѣма, обѣма	minden nemben

Többes szám,

N.	трїе, три	A.	трехъ, три
G.	трехъ, трїехъ, трїй	Ins.	трїеми, треми
D.	трїемъ, тремъ	Pr.	ѡ трїехъ, трехъ

164. §. четы́ре, ragozása:

N. четы́ре, четы́ри	D. четы́ремъ	Ins. четы́рми
G. четы́рь, четы́рехъ	A. четы́ри, четы́ре	Pr. четы́рехъ

165. §. пѧ́ть ragozása:

N. пѧ́ть	D. пѧтѝ, пѧти́мъ	Ins. пѧтьмѝ, пѧті́ю.
G. пѧтѝ, пѧти́хъ	A. пѧ́ть	Pr. пѧти́хъ

Igy ragozzuk 6, 7, 8, 9, 10 számokat is.

166. §. сто̀ az egyes számban rendesen ragoztatik, mint село̀ (40. §.); a többes számban pedig következőképp: N. A. ста̀, G. сѡ́тъ, D. ста́мъ, стѡ́мъ, Ins. ста́ми, сты̀. Pr. ста́хъ, стѣ́хъ.

167. §. є҆ди́нъ, а҆, о҆ ugy ragoztatik, mint то́й, та́ѧ, то́е; (159. §.) ты́сѧща pedig, mint землѧ̀.

168. §. Az összetett számnevek közül двѣ́стѣ 200 következőképp ragoztatik:

Kettős szám.	
N. A. двѣ́стѣ, двѣ́сти	D. двѣма̀ ста́ма, двѣма̀ стѡ́мъ
G. P. двꙋ́стꙋ, двою́стꙋ, двꙋ̀ сѡ́тъ	Ins. двѣма̀ сто́ма, двѣма̀ сты̀

A többi összetett számnevek közül 11—19-ig többféle a ragozás:

a) vagy csak első tagjuk ragoztatik: є҆ди́ннадесѧть, G. є҆динагѡна́десѧть stb.

b) vagy csak a második tag ragoztatik: G. є҆ди́ннадесѧтихъ. stb.

c) 20—40-ig csak a második tag ragoztatik; de 50—100-ig mindkét tag ragoztatik: се́дмїюдесѧтью.

d) a többtagu számneveknél minden egyes tag ragoztatik: pl. 99-ben въ девѧти́десѧтихъ и҆ девѧтѝ.

169. §. ѻ҆́бой mindkettő, a harmadik személyü névmás szerint ragoztatik: G. ѻ҆боегѡ̀, ѻ҆боеѧ̀ stb.

170. §. двои́, ketten, ragozása:

	Többes szám.		
	him n.	nő n.	seml. n.
N.	двóи	двѣ̀, двóи	двоà
G.		двои́хъ, двꙋ́хъ	
D.		двои́мъ, двꙋ́мъ	
A.	двои́хъ, двꙋ́хъ, двóи	двꙋ́хъ, двóи	двѣ̀, двоà
Ins.	двои́ми	двѣмѝ	двои́ми
Pr.		двои́хъ, двꙋ́хъ	
	Kettős sz. lásd a 161. §.-t.		

171. §. A rendszámokat a tőszámokból képezzük, a melléknévi nemi végzetek hozzáadásával: пѧ́ть — пѧ́т-ый, аѧ, ое ötödik. Kivétel: пéрвый, első; вторый, második; трéтій, harmadik; четвéртый, negyedik. — A rendszámok a teljes végzetü melléknevek ragozását követik.

XXVIII. Кі́й ѿ ѡ҆бою̀ сотворѝ вóлю ѻ҆тчꙋ (Мат. XXI, 31). Гдⷭи, добрѡ̀ є҆́сть на́мъ здѣ̀ бы́ти: а҆́ще хо́щеши, сотвори́мъ здѣ̀ трѝ сѣ́ни (Мат. XVII, 4.) Бѣ́хꙋ же тꙋ̀ водоно́сы ка́менни ше́сть, лежа́щє по ѡ҆чище́нїю І҆ꙋде́йскꙋ, вмѣста́щыѧ по двѣма̀ и҆лѝ трїе́мъ мѣ́рамъ (Іоан. II, 6). И҆дѣ́же бо є҆стà двà, и҆лѝ трїѐ со́брани во и҆́мѧ моѐ, тꙋ̀ є҆́смь посредѣ̀ и҆́хъ (Мат. XVIII, 20). И҆ прїидо́ша къ немꙋ̀ нося́ще разсла́бленна жи́лами, носи́ма четы́рми (Марк. II. 3). И҆ дрꙋгі́й речѐ: сꙋпрꙋ́гъ волѡ́въ кꙋпи́хъ пѧть, и҆ грѧдꙋ̀ и҆скꙋси́ти и҆́хъ: молю̀ тѧ̀, и҆мѣ́й мѧ̀ ѿрече́на (Лꙋк. XIV, 19). Ѹ҆годѝ же Є҆нѡ́хъ Бг҃ꙋ, и҆ поживѐ Є҆нѡ́хъ... лѣ́тъ двѣ́стѣ (Быт. V, 22). Ꙗ҆́кѡ дщѝ є҆диноро́дна бѣ̀ є҆мꙋ̀, ꙗ҆́кѡ лѣ́тъ двоюна́десѧте, и҆ тà ѹ҆мира́ше (Лꙋк. VIII, 42). Созва́въ же, ѻ҆баена́десѧте, дадѐ и҆́мъ си́лꙋ и҆ вла́сть на всѧ̀ бѣ́сы, и҆ недꙋ́ги цѣли́ти (Лꙋк. IX, 1). И҆ бы́ша всѝ днїе Малелеи́ловы, ꙗ҆́же поживѐ лѣ́тъ де́вѧть сѡ́тъ и҆ шестьдесѧ́ть де́вѧть и҆ ѹ҆́мре (Быт. V, 27). Саддꙋке́и бо гл҃го́лютъ не бы́ти воскресе́нїѧ, ни а҆́гг҃ла ни Дх҃а; Фарїсе́и же и҆сповѣ́дꙋютъ ѻ҆боѧ̀ (Дѣѧн. XXIII, 8). И҆ въ зако́нѣ же ва́шемъ пи́сано є҆́сть, ꙗ҆́кѡ двою̀ человѣ́кꙋ свидѣ́тельство и҆́стинно є҆́сть (Іоан. VIII, 17).

Rendhagyó igék.

172. §. Rendhagyó igéknek azokat mondjuk, melyek több igealakot a szabályoktól eltérőleg képeznek. Ily rendhagyó igék:

ѝтѝ, menni; рещѝ, szólni; ꙗ҆̏ти, (el)venni. Ezeknek rendhagyó alakjai a következők:

173. §. ѝ-тѝ ige ragozása:

	Aoristos.	Imperfectum.	Felszólító mód.
	Egyes szám.		Egyes szám.
1.	ѝдо́хъ	ѝдѧ́хъ	ѝдѝ
2.	и҆̏де	ѝдѧ́ше	Többes szám.
3.	и҆̏де	ѝдѧ́ше	1 и҆̏демъ
	Kettős szám.		2. ѝдѝте
1.	ѝдо́хова (ѣ)	ѝдѧ́хова(ѣ)	Kettős szám.
2. 3.	ѝдо́ста (ѣ)	ѝдѧ́ста (ѣ)	1. ѝдѣ́ва
	Többes szám.		2., 3. ѝдѣ́та (ѝдѝта)
1.	ѝдо́хомъ	ѝдѧ́хомъ	Melléknévi igenév: I. ѝдѹ́щъ, щи, ще; ѝды́й, щаѧ, щее.
2.	ѝдо́сте	ѝдѧ́сте	
3.	ѝдо́ша	ѝдѧ́хѹ	II. ше́лъ, шла̀, шло̀.

174. §. рещѝ ige ragozása:

	Jelen idő.	Aoristos	Felszólító mód.
		Egyes szám.	
1.	рекѹ̀	реко́хъ, рѣ́хъ	—
2.	рече́ши	речѐ	рцы̀
3.	рече́тъ	речѐ	—
		Kettős szám.	
1.	рече́ва (ѣ)	реко́хова, рѣ́хова (ѣ)	рцѣ́ва (ѣ)
2. 3.	рече́та (ѣ)	реко́ста, рѣ́ста (ѣ)	рцѣ́та(ѣ), рцы́та(ѣ)
		Többes szám.	
1.	рече́мъ	реко́хомъ, рѣ́хомъ	рце́мъ
2.	рече́те	реко́сте, рѣ́сте	рцы́те
3.	рекѹ́тъ	реко́ша, рѣ́ша	—

175. §. ꙗ҆̏ти ige ragozása:

	Jelen idő.			Aoristos.		
	Egy. sz.	Töb. sz.	Ket. sz.	Egy. sz.	Töb. sz.	Ket. sz.
1.	є҆̏млю	є҆̏млемъ	є҆̏млева (ѣ)	ꙗ҆̏хъ	ꙗ҆̏хомъ	ꙗ҆̏хова(ѣ)
2.	є҆̏млеши	є҆̏млете)	є҆̏млета (ѣ)	ꙗ҆̏-тъ	ꙗ҆̏сте)	ꙗ҆̏ста (ѣ)
3.	є҆̏млетъ	є҆̏млютъ)		ꙗ҆̏-тъ	ꙗ҆̏ша)	

Melléknévi igenév: є҆̏мь, є҆̏млющъ, є҆̏млющи, є҆̏млюще.
Imperfectum: є҆̏млѧхъ. stb.

Ez az ige többnyire вз, при igekötőkkel fordul elő: взѧ́ти, elvenni; прїѧ́ти, elfogadni.

XXIX. Бы́сть же и҆дꙋ́щымъ и҆̀мъ по пꙋтѝ, речѐ нѣ́кїй къ немꙋ̀: и҆дꙋ̀ по тебѣ̀, а҆́може а҆́ще и҆́деши, Гдⷭ҇и (Лꙋк. IX, 57). И҆зы́де же Пе́тръ и҆ дрꙋгі́й ᲂу҆чени́къ, и҆ и҆дѧ́ста ко гро́бꙋ (Іоан. XX, 3). Ше́дша же ѡ҆брѣ́тоста, ꙗ҆́коже речѐ и҆́ма: и҆ ᲂу҆гото́васта па́сху (Лꙋк. XXII, 13). И҆ бы́сть и҆дꙋ́щымъ и҆̀мъ, ѡ҆чи́стишасѧ (Лꙋк. XVII, 14). Іи҃съ посла̀ два̀ ᲂу҆чени҄ка глаго́лѧ и҆́ма: и҆ди́та въ ве́сь, ꙗ҆́же пря́мо ва́ма (Мат. XXI, 1, 2). Воста́въ и҆дꙋ̀ ко ѻ҆тцꙋ̀ моемꙋ̀, и҆ рекꙋ̀ є҆мꙋ̀ (Лꙋк. XV, 18). И҆ то́й и҆звнꙋ́трь ѿвѣща́въ рече́тъ (Лꙋк. XI, 7). Рѣ́хъ же тебѣ̀: ѿпꙋстѝ лю́ди моѧ̑, да мѝ послꙋ́жатъ (Исх. IV, 23). Занѐ, є҆ли҆ка во тмѣ̀ рѣ́сте, во свѣ́тѣ ᲂу҆слы́шатсѧ (Лꙋк. XII, 3). Ѻ҆на же реко́ста, ꙗ҆́кѡ Гдⷭ҇ь є҆го̀ тре́бꙋетъ (Лꙋк. XIX, 34).

Archaisticus igék.

176. §. Az archaisticus igék azok, a melyek a legrégibb személyragokat megtartották (V. ö. a 23. §-t). Az archaisticus igék közül є҆́смь ragozását ismerjük már; ezen kivül még négy archaisticus ige van, ezek ragozása következő:

177. §. вѣмъ (вѣдѣти, tudni) ragozása:

	Jelen idő.	Imperfectum.	Aoristos.	Felszólító mód.
		Egyes szám.		
1.	вѣмь	вѣдѧхъ	вѣдѣхъ	—
2.	вѣси	вѣдѧше	вѣдѣ	вѣждь
3.	вѣсть	вѣдѧше	вѣдѣ	—
		Kettős szám.		
1.	вѣва (ѣ)	вѣдѧхова (ѣ)	вѣдѣхова (ѣ)	вѣдива (ѣ)
2.3.	вѣста (ѣ)	вѣдѧста (ѣ)	вѣдѣста (ѣ)	вѣдита (ѣ), [вѣжда́та (ѣ)
		Többes szám.		
1.	вѣмы [те)	вѣдѧхомъ	вѣдѣхомъ	вѣдимъ, вѣжда́мь
2.	вѣсте (вѣди-	вѣдѧсте	вѣдѣсте	вѣдите, вѣждте
3.	вѣдѧтъ	вѣдѧхꙋ	вѣдѣша	—

Melléknévi igenév:
1. Jelen idő: вѣдꙋщъ, вѣдѧщъ, и, е; вѣдый, вѣдай, вѣдꙋщїй, вѣдѧщїй, ѧѧ, ее.
2. Mult idő: вѣдѣвъ, вѣдѣвшъ, и, е; вѣдѣвый, вѣдѣвшїй, ѧѧ, ее.
3. Ragozhatlan: вѣдѣлъ, а, о; вѣдалъ, а, о.

вѣ́дѣти összetételei: и҆сповѣ́мь (и҆сповѣ́дати, megvallani); заповѣ́мь (заповѣ́дати, megparancsolni) a fenti paradigma szerint ragoztatnak.

178. §. да́мъ (датѝ, adni) ragozása:

	Jövő idő.	Aoristos	Felszólító mód
		Egyes szám.	
1.	да́мъ	да́хъ	—
2.	да́си	да́лъ є҆сѝ	да́ждь, да́й
3.	да́сть	дадѐ, дада́ше	—
		Kettős szám.	
1.	дади́ва (ѣ)	да́хова (ѣ)	дади́ва (ѣ)
2. 3.	дади́та (ѣ)	да́ста (ѣ)	дади́та (ѣ)
		Többes szám.	
1.	да́мы, дади́мъ	да́хомъ	дади́мъ, да́ждмы
2.	дади́те	да́сте	дади́те, да́ждте
3.	дадꙋ́тъ; дадѧ́тъ	да́ша, дадо́ша	—

Melléknévi igenév.

Cselekvő alkat. Jelen idő: даѧ̀, даю́щь, и, е; даѧ́й, даю́щїй, ѧ, ее. — Mult idő: да́въ, да́вшъ, и, е; да́вый, да́вшїй, ѧ, ее. — Ragozhatlan: да́лъ, а, о. — Szenvedő alkat. Jelen idő: дае́мъ, а, о; дае́мый, ѧ, ое. — Mult idő: да́нъ, а, о; да́нный, ѧ, ое.

179. §. и҆́мамъ (и҆мѣ́ти, birni valamivel) ragozása:

	Jelen idő.	Aoristos.	Felszólító mód.
		Egyes szám.	
1.	и҆́мамъ	и҆мѣ́хъ	—
2.	и҆́маши	и҆мѣ̀, и҆мѣ́ше	и҆мѣ́й
3.	и҆́мать	и҆мѧ́ше	—
		Kettős szám.	
1.	и҆́мава (ѣ)	и҆мѣ́хова (ѣ)	и҆мѣ́ва (ѣ)
2.	и҆́мата (ѣ)	и҆мѣ́ста (ѣ)	и҆мѣ́та (ѣ)
		Többes szám.	
1.	и҆́мамы	и҆мѣ́хомъ	и҆мѣ́имъ
2.	и҆́мате	и҆мѣ́сте	и҆мѣ́йте
3.	и҆́мꙋтъ	и҆мѣ́ша, и҆мѧ́хꙋ	—

Melléknévi igenév. Jelen idő: и҆мꙋ́щъ, и, е; и҆мы́й, и҆мѣ́ѧй, и҆мꙋ́щїй, ѧ, ее. — Mult idő: и҆мѣ́въ, и҆мѣ́вшъ, и, е; и҆мѣ́вый, и҆мѣ́вшїй, ѧ, ее. — Ragozhatlan: и҆мѣ́лъ, а, о.

180. §. ꙗ҆́мь (ꙗ҆́сти, enni) ragozása:

	Jelen idő.	Imperfectum.	Aoristos.	Felszólító mód.
		Egyes szám.		
1.	ꙗ҆́мь	ꙗ҆дѧ́хъ	ꙗ҆до́хъ	—
2.	ꙗ҆́си	ꙗ҆дѧ́ше	ꙗ҆́стъ	ꙗ҆́ждь
3.	ꙗ҆́сть	ꙗ҆дѧ́ше	ꙗ҆́стъ	—
		Kettős szám.		
1.	ꙗ҆́ва, ꙗ҆ди́ва (ѣ)	ꙗ҆дѧ́хова (ѣ)	ꙗ҆до́хова (ѣ)	ꙗ҆ди́ва (ѣ)
2. 3.	ꙗ҆ди́та, ꙗ҆́ста (ѣ)	ꙗ҆дѧ́ста (ѣ)	ꙗ҆до́ста (ѣ)	ꙗ҆ди́та (ѣ)
		Többes szám.		
1.	ꙗ҆́мы	ꙗ҆дѧ́хомъ	ꙗ҆до́хомъ	ꙗ҆ди́мъ
2.	ꙗ҆́сте, ꙗ҆ди́те	ꙗ҆дѧ́сте	ꙗ҆́сте, ꙗ҆до́сте	ꙗ҆ди́те
3.	ꙗ҆дѧ́тъ	ꙗ҆дѧ́хꙋ	ꙗ҆до́ша	—

Cselekvő alk. melléknévi igenév. Jelen idő: ꙗ҆дѧ̀, ꙗ҆дꙋ́щъ, ꙗ҆дѧ́щъ, и, е; ꙗ҆ды́й, ꙗ҆дѧ́й, ꙗ҆дѧ́щїй, ѧѧ, ее. — Mult idő: ꙗ҆́дъ, ꙗ҆́дшъ, и, е; ꙗ҆де́й, ꙗ҆дшїй, ѧѧ, ее.

Szenvedő alk. mellékn. igenév. Jelen idő: ꙗ҆до́мъ, ꙗ҆до́мый
Mult idő: ꙗ҆де́нъ.

XXX. Блюди́те, да не прельще́ни бꙋ́дете (Лꙋк. XXI, 8). А҆́ще забꙋ́дꙋ тебѐ І҆ерꙋсали́ме, забве́на бꙋ́ди десни́ца моѧ̀ (Пс. CXXXVI, 5). Речѐ же Пе́тръ: человѣ́че, не вѣ́мъ, є҆́же глаго́леши (Лꙋк. XXII, 60). И҆ никто́же вѣ́сть, кто̀ є҆́сть Сн҃ъ, то́кмѡ Ѻ҆ц҃ъ: и҆ кто̀ є҆́сть Ѻ҆ц҃ъ, то́кмѡ Сн҃ъ, и҆ є҆мꙋ́же а҆́ще хо́щетъ Сн҃ъ ѿкры́ти (Лꙋк. X, 21). Ѿвѣща́въ же І҆и҃съ речѐ: не вѣ́ста, чесѡ̀ про́сита (Мат. XX, 22). Ꙗ҆́коже вкꙋсѝ а҆рхїтрїклі́нъ вїна̀ бы́вшагѡ ѿ воды̀, и҆ не вѣ́дѧше, ѿкꙋ́дꙋ є҆́сть: слꙋ́ги же вѣ́дѧхꙋ почерпші́и во́дꙋ (Іоан. II, 9). И҆ рꙋга́хꙋсѧ є҆мꙋ̀, вѣ́дѧще, ꙗ҆́кѡ ᲂу҆́мре (Лꙋк. VIII, 53). Хлѣ́бъ на́шъ насꙋ́щный да́ждь на́мъ дне́сь (Мат. VI, 11). Ѻ҆нѝ же да́ша є҆мꙋ̀ ры́бы пече́ны ча́сть и҆ ѿ пче́лъ со́тъ (Лꙋк. XXIV, 42). Хлѣ́бъ бо Бж҃їй є҆́сть сходѧ́й съ нб҃сѐ и҆ даѧ́й живо́тъ мі́рꙋ (Іоан. VI, 33). Сребра̀ и҆ зла́та нѣ́сть ᲂу҆ менѐ: но є҆́же и҆́мамъ, сїѐ тѝ даю̀ (Дѣѧн. III, 6). А҆́ще не творю̀ дѣла̀ Ѻ҆ц҃а̀ моегѡ̀, не и҆ми́те мѝ вѣ́ры (Іоан. X, 37). Горѣ̀ и҆мѣ́имъ сердца̀ (Литꙋрг.). А҆ дрꙋго́е падѐ на ка́мени, и҆ прозѧ́бъ ᲂу҆сшѐ, занѐ не и҆мѣ́ѧше вла́ги (Лꙋк. VIII, 6). И҆́бо и҆ а҆́зъ человѣ́къ є҆́смь, и҆мы́й под̾ собо́ю во́ины (Мат. VIII, 9).

Kötőszők, elöljárók, határozó- és indulatszók.

A kötőszók és az elöljárók használatát a nyelvtan folyamán a következő lapokon tárgyaltuk:

Kötőszók и҆, же, ѹ҆́бѡ a 23. lapon, бо, ꙗ҆́кѡ, ꙗ҆́коже 23., е҆гда̀, тогда̀, є҆да̀ 26., а҆́ще 29., а҆́ще, а, но, поне́же, и҆лѝ 30., не, ни, па́че 31., не, ни 37., ли, пре́жде, да́же, донде́же, поне́же, зане́же, за́не, тѣ́мже 42., не́же, не́жели 44., ꙗ҆́кѡ, ꙗ҆́коже, внегда̀, пре́жде да́же 68., да 21.

A kötőszók mondattani használatának összefoglalása a 42. lapon 61. §.

Elöljárók: на, къ, въ, по 23.. до, ѿ, съ 26., ѡ҆ 31, ра́ди, дѣлѧ 42., сквозѣ̀ 44. Прѧ́мо (Dat.) szemben, прѧ́мо Бо́гꙋ, є҆́мꙋже вѣ́рова. ѹ҆ (Gen.) -nál, -nél; развѣ̀ (кромѣ̀) (Gen.) nélkül. междꙋ̀ (Ins.) között, за (Acc.) ért, подъ (Acc,) alá, (Inst.) alatt, при (Pr.) mellett, безъ (Gen.) nélkül, и҆зъ (Gen.) -ból, -ből, вмѣ́стѡ helyett (Gen.) elválasztva is előfordul: вмѣ́стѡ ры́бы helyett: въ ры́бы мѣ́стѡ a hal helyett.

3. Határozószók. не nem ne; не ѹ҆ — még nem; не ѹ҆ прїи́де ча́съ még nem jött meg az idő. ны́нѣ, most; ѕѣлѡ, igen nagyon; ѕѣлѡ ра́но, nagyon reggel — korán reggel; па́ки, ismét; па́че a cselekvés ismétlése és a nyomatékosság kifejezésére: па́че молѧ́шесѧ. ѹ҆́трѣ reggel; вы́нꙋ, при́снѡ mindig; дре́вле, hajdan, régen; а҆́може, hová; созадѝ, hátulról; вездѣ̀, mindenütt; внѣ̀, kivül; дале́че, messze; ка́мѡ, merre? внꙋ́трь, belül; сѣ́мѡ, ide; та́мѡ, oda, ott; ко́лми па́че, mennyivel inkáb; ѿню́дъ, egyátalán nem; вскꙋ́ю, miért? ка́кѡ, hogyan? гдѣ̀, hol? коли́жды, hányszor, доко́лѣ, meddig? є҆́ле, alig; понѐ, legalább; внеза́пꙋ, rögtön; напра́снѡ; hirtelen; а҆́бїе, azonnal; си́це, igy, stb.

4. Indulatszók: ѹ҆вы̀! jaj! ѹ҆вы̀ мнѣ̀! jaj nekem! є҆́й, igen; ни, nem; ѿле, ѹ҆а, eh, ej! се, ime; ѻ҆́хъ, oh! ѡ҆ ка́кѡ, ѡ҆ лю́тѣ, oh jaj!

XXXI. И҆́де (І҆. Хр.) на ѡ҆́нъ по́лъ І҆орда́на, на мѣ́сто, и҆дѣ́же бѣ̀ І҆ѡа́ннъ крестѧ̀ (І҆оан. 10, 40). Гдⷭ҇и, поми́лꙋй сы́на моего̀, ꙗ҆́кѡ на но́вы мцⷭ҇ы бѣснꙋ́етсѧ, и҆ ѕлѣ̀ стра́ждетъ: мно́жицею бо па́даетъ въ ѻ҆́гнь, и҆ мно́жицею въ во́дꙋ (Мат. XVII, 15). Ѻ҆ба́че ѹ҆́бѡ и҆ ѿ кнѧ́зь мно́зи вѣ́роваша въ него̀: но фарїсе́й ра́ди не и҆сповѣ́довахꙋ (Іоан. XII, 42). Ѹ҆а̀, разорѧ́ѧй цр҃ковь и҆ тремѝ де́нми созида́ѧй, спаси́сѧ са́мъ и҆ сни́ди съ крⷭ҇та̀ (Мар. XV, 29). Бѧ́ше Бг҃ъ со ѻ҆трочáтемъ, и҆ возрасте, и҆ всели́сѧ въ пꙋсты́ни, и҆ бы́сть стрѣле́цъ (Быт. XXI, 20). И҆́же а҆́ще

є҆ди́но таковы́хъ ѻ҆троча́тъ прїи́метъ во и҆́мѧ моѐ, мѐнѣ прїе́млетъ (Марк. IX, 37). Подо́бно є҆́сть црⷭ҇твїе нбⷭ҇ное зе́рнꙋ горꙋ́шичнꙋ... є҆́же ма́лѣйше ᲂу҆́бѡ є҆́сть ѿ всѣ́хъ сѣ́менъ (Мат. XIII, 31). И҆ ѡ҆брѣ́тъ возлага́етъ на ра̑мѣ свои̑ ра́дꙋѧсѧ (Лꙋк. XV, 5). Повѣ́мъ и҆́мѧ твоѐ бра́тїи моей: посредѣ̀ цр҃кве воспою̀ тѧ̀ (Пс. XXI, 23). И҆ бы́сть по трїе́хъ днѣ́хъ, ѡ҆брѣто́ста є҆го̀ въ цр҃кви, сѣдѧ́щаго посредѣ̀ ᲂу҆чи́телей, и҆ послꙋ́шающаго и҆́хъ, и҆ вопроша́ющаго и҆́хъ (Лꙋк. II, 46). Рцы́те дщє́ри Сїѡ́новѣ, сѐ Цр҃ь тво́й грѧде́тъ тебѣ̀ кро́токъ, и҆ всѣ́дъ на ѻ҆слѧ̀ и҆ жребѧ̀, сы́на подъѧре́мнича (Мат. XXI. 5). Прїи́детъ гдⷭ҇ь раба̀ тогѡ̀ въ де́нь, въ ѻ҆́ньже не ча́етъ (Мат. XXIV, 50). Прїи́дꙋтъ же дні́е, є҆гда̀ ѿѧ́тъ бꙋ́детъ ѿ ни́хъ жени́хъ, и҆ тогда̀ постѧ́тсѧ въ ты̑ѧ дни̑ (Лꙋк. V, 35). По днѣ́хъ шести́хъ поѧ́тъ І҆и҃съ Петра̀ и҆ І҆а́кѡва, и҆ І҆ѡа́нна бра́та є҆гѡ̀, и҆ возведѐ и҆́хъ на го́рꙋ высо́кꙋ є҆ди́ны (Мат. XVII, 1). И҆ ті́и ᲂу҆молча́ша, и҆ никомꙋ́же возвѣсти́ша въ ты́ѧ дни̑ ничесѡ́же ѿ тѣ́хъ, ꙗ҆̀же ви́дѣша (Лꙋк. IX, 36). И҆ не по мно́зѣхъ днѣ́хъ собра́въ всѐ мні́й сы́нъ, ѿи́де на странꙋ̀ дале́че (Лꙋк. XV, 13). Возми́ себѣ̀ ка́мени вели́ки (І҆ер. XLIII, 9). Ѹ҆жѐ бо и҆ сѣки́ра при ко́рени дре́ва лежи́тъ: всѧ́ко ᲂу҆̀бо дре́во, є҆́же не твори́тъ плода̀ добра̀ посѣка́емо быва́етъ, и҆ во ѻ҆́гнь вмета́емо (Мат. III, 10). По ѻ҆́бою же днію̀ и҆зы́де ѿтꙋ́дꙋ и҆ и҆́де въ Галїле́ю (І҆оан. IV, 43).

Ó-szlovén hangtan.*)

Az а, и, оу azon alaphangzók, a melyekből a többi hangzó keletkezett; ezek közül а a legtisztább hangzó; оу és и közel állnak a mássalhangzókhoz; оу a в-hez, и pedig a й (j)-hez: заоутра — завтра, добрꙑи — добрый. а + и = е és ѣ (бѣда, бида — bjeda — bida); а + оу = о keletkezett. ъ nem egyéb, mint röviden kiejtett а, ь pedig, mint röviden kiejtett и, ъ + и = ꙑ, pl. объ + искати, обꙑскати.

Az ó-szlovén magánhangzók felosztása: а, о, оу, ꙑ, ъ, ѫ keményhangzók; и, ь, ѧ, е, ѣ lágy hangzók; mindezen hangzókat az и (j) meglágyithatta, igy keletkeztek a (jottázott) jésült hangzók:

j + а = ꙗ, j + оу = ю, j + ѫ = ѭ, j + ѧ = ѩ, j + є = ѥ.

A többi hangzó jottázásából alakult:

j + о = ѥ, j + ъ = ь, j + ꙑ = и, j + ѣ (a declinatiokban) = и.

Az ó-szlovénben e szerint sokkal több magánhangzó volt, mint az egyházi szlávban, mert a ъ-t és ь-t is hangoztatták, és megvoltak az orrhangu hangzók (юсꙑ): ѫ, ѭ, ѧ, ѩ.

A néma (irrationalis) hangzók. ъ körülbelül ugy ejtetett ki, mint о, ь pedig, mint е; лъбъ — лобъ, отьць — отець; a hol most az egyházi-szlávban о van, ott az ó-szlovénben о, vagy ъ állhatott; е helyén pedig е, vagy ь. A mely szavakban most hangzókivetés fordul elő a ragozásban, ott az ó-szlovénben ъ vagy ь állt: коупьць (G. коупца), дьнь (G. днꙗ), мъхъ (G. мха), лъбъ (G. лба). Az ó-szlovénben ezeken felül р és л után következetesen ъ vagy ь áll, плъкъ, врьхь, тръгъ, чрьта; — лъ, ль és ръ, рь helyett az egyházi szlávban ол, ел és ор, ер áll: полкъ, верхъ, торгъ, черта. Az ó-orosz nyelvemlékekben ezen о és е helyén ъ és ь állt: пълкъ, вьрхь, търгъ, чьрта.

Az *orrhangu hangzók* (юсꙑ, rinismus). Az ó-szlovénben nagy szerepök volt az orrhangu ѫ, ѧ, ѭ, ѩ hangzóknak, a melyeknek nyomai az élő szláv-nyelvek közül a lengyelben maradtak fenn; de a Cyrill irásu szláv nyelvemlékekben még a XVII. században is feltalálhatók. Az egyházi szlávban és az oroszban,

*) Az ó-szlovén hangtant csekély eltéréssel a következő műből forditottam: М. Колосовъ, Старо-славянская Грамматика. Варшава. 1888.

az ó-szlovén ѫ-ból: оу; ѧ-ból: ꙗ (ж, ч, ш, щ után а) lett. ó-szlovén: рѫка, мѫка, вєдѫ; — вѧзати, свѧтъ, начѧти, orosz: рука, мука, веду; — взяти, святъ, начати; jottázva: ó-szlovén ѭ = orosz ю, ó-szlovén ѩ = orosz я; люблѭ — люблю;

ѫ-t nagy, és ѧ-t kis jusz-nak szokás nevezni.

ѫ és ѭ valószinüleg ugy hangzott, mint: on, om és jon, jom.
ѧ és ѩ „ „ „ „ en, em és jen, jem.

Erről tanuskodnak: 1. a rokonnyelvek: пѧть — πέντε, fünf; голѫбь — columba, чѧдо Kind. 2. a lengyel nyelv: дѫбъ — DĄB (domb), мѧсо — MIĘSO (menso). 3. a magyar nyelvbe került ó-szlovén szók: тѫпа — tompa, пѧтъкъ — péntek, гѫба — gomba. 4. a мѧ végzetü főneveknél a declinatio alkalmával a tőbövülés (v. ö. a 151. §-t).

Az orrhangu hangzók ugy keletkeztek, hogy az ó-szlovén nyelv nem türte a mássalhangzón végződő szókat; midőn tehát a szó végén, vagy pedig szóközben mássalhangzó előtt, egy hangzó + orrhang (н, м) jelentkezett, ezekből keletkezett az orrhangu hangzó: сѣмєн — сѣмѧ, монжь — мѫжь, — de ha aztán egy orrhangu hangzó után tiszta hangzó következett, akkor a juszok (orrhangu hangzók) alkotó részeikre bomlottak a következő szabály szerint: ѫ = ън (ъм), он (ом), ѧ = ьн (ьм), єн (єм), ин (им); következésképp:

ѫ : ѧ = ъ : ь, a mely arány a szók tövének meghatározásánál igen fontos; egy példa ezt jobban megvilágitja:

a) ѫ = ън (ъм), он (ом).

Határozzuk meg a gyökerét e szónak: надменный; ezt a szót az ó-szlovénben igy irták: надъмєнъıи; elhagyva a на igekötőt, a szenv. mult. id. part. єнъıй képzőjét, a szó gyökere lesz: дъм; ám ъм = ѫ, következésképp дъм = дѫ, tehát a fennti szónak gyökere: дѫ (oroszul доу); ehhez adva az inf. ти végzetét: дѫти (oroszul: ду-ти). надъмєнный tehát jelentésre nézve annyi, mint oroszul: надутый.

дѫ-ти-ban a jusz megmarad, mert mássalhangzó következik utána; de a szenv. mult id. part. єнъıй képzője előtt, mert ez magánhangzóval (є) kezdődik, az ѫ alkotórészeire ъм bomlik.

b) ѧ = ьн (ьм), єн (єм), ин (им).

Határozzuk meg: 1. начати, 2. начну, 3. начинаю, szavak gyökereit:

1. начати; elhagyva на igekötőt, ти inf. végzetet; a szó gyökere:, ча volna.

2. начнѹ; elhagyva на igekötőt, és a jel. mód jelen idő 1. szem. ѹ ragját, e szó gyökere чн: volna.

3. начинаю; elhagyva на igekötőt, és a jel. m. jel. idő 1. személyének аю végzetét, e szó gyökere: чин volna.

Minthogy начати, начнѹ és начинаю jelentésöknél fogva is ugyanazon szónak csak külömböző alakjai: tehát kell, hogy egy gyökerük legyen, következőleg: ча = чн = чин; a mely egyenletből a hasonló mennyiségeket (ч) elhagyva, lesz: а = н = ин, vagyis hogy magánhangzó = mássalhangzóval = magánhangzó és mássalhangzóval, a mi pedig lehetetlen.

A magánhangzók közül azomban a jusz = tiszta v. néma hangzó + м, vagy н; a fenti egyenletekben tehát, vagy juszt, vagy ennek szétbontását kell keresnünk; de az egyh.-szlávban és az oroszban az ó-szlovén ѧ helyett а áll; tehát a fenti egyenletbe ѧ-t téve lesz: ѧ = н = ин; ѧ tényleg = ин; de ebben ѧ = н okvetlenül fel kell tennünk az и-nek megfelelő ь néma hangzót, tehát: ѧ = ьн; vagyis az egész egyenlet: ѧ = ьн = ин, melyhez hozzáadva a közös ч-t: чѧ = чьн = чин. Adjuk e gyökerekhez képzőiket és ragjaikat: начѧти — начьнѹ (ѫ) — начинаю (ѭ), (igy is irták az ó-szlovénben); világos, hogy e három szónak ugyanegy gyökere van, mert ѧ = ьн, ен, ин. (A juszok ezen tulajdonsága sok oly hangtani tüneményt világit meg, melyet máskülömben az élő szláv nyelvekben nem lehetne érteni, hogy pl. ugyanazon végzetü szóknak külömböző casusaik legyenek,

pl. время, G. времени; több. sz. N. времена,
mig земля, G. земли; " " " земли.

Az ó-szlovén helyesirás megadja erre a feleletet; mert e két szónak végzetei közül az egyikben a kis jusz (ѧ) volt: врѣмѧ, a mely a magánhangzóval kezdődő rag előtt alkotó részeire, ен bomlott, mig землꙗ szó végzete: ꙗ.

A ѣ hangzó. Hogyan ejtették ki ezt a hangzót az ó-szlovénben, azt biztosan nem tudhatni. Valószinüleg ugy hangzott, mint е; bár vannak adatok, melyek a mellett tanuskodnak, hogy talán ja-nak hangzott, sőt a rokon-nyelvek tanusága szerint kettős hangzó is lehetett: цѣсарь — Caesar, Kaiser; дѣмонъ — *δαιμονος*. Az élő szláv nyelvek legnagyobb részénél ugy hangzik, mint: e, je вѣра — vera — vjera; a kis-oroszban, magyar- és galicziai-oroszban, valamint az egyik szerb dialectusban is, mint:

i; вѣра — vira; a lengyelben: ia, вѣра — viara; гнѣздо — gniazdo. (Mindenesetre érdekes, hogy a magyar-orosz ezen ѣ helyesirásában alig tévedhet, mig a többi Cyrill abc-vel iró szlávok éveken át sem tudják elsajátitani a ѣ helyes alkalmazását).

Az ó-szlovénben a szavak gyökerében és a képzőkben л, р mássalhangzó után következetesen ѣ (лѣ, рѣ) állott, a mostani egyházi szláv: лє, рє helyett; ó-szlovénül: млѣко, врѣмѧ, egyh.-szlávul: млєко, врємѧ.

A hangzók emelkedése és esése.

(Возвышєнїѧ и ѿслаблєнїѧ гласныхъ).

Már emlitettük, hogy a ъ nem egyéb, mint az а-nak rövid kiejtése, ь az и rövid kiejtése; és igy pl. ha valamely szóban, melynek gyökerében ь volt, ь helyett и fordul elő, ebben a szóban ez az и emelkedés a ь-rel szemben: бьрати — бирати.

A magánhangzók egyik a másika helyén állva, hangoztatásuknál fogva, vagy emelkednek, vagy gyengülnek a szók gyökereiben; ezen tünemények azomban bizonyos szabály szerint állnak be.

ъ — emelkedése: о és ы; о-хрѫм-нѫти — хромъ; зъва-ти — зов-ѫ; съл-а-ти — по-сыл-ати.

ь — emelkedése: є és и; бьр-ати — бєрѫ — из-бир-а-ѭ

є — emelkedése: о és néha ѣ: бєр-ѫ, из-бор-ъ; лєт-ѣ-ти — лѣт-а-ти.

о — emelkedése: а: твор-и-ти — твар-ь

и — emelkedése: ѣ: вид-ѣ-ти — вѣд-а-ти; ви-ти — вѣн-ок-ъ.

ы emelkedése: оу: въз-дых-а-ти — доу-хъ.

ѧ emelkedése: ѫ: трѧс-ти — трѫс-ъ, звѧц-а-ти, звѫ-к-ъ.

Ezek alapján az ó-szlovén hangzóknak kölcsönös közelsége és rokonsága ezen 3 skála szerint fejezhető ki:

1., ъ — о — а — ы — оу,
2., ь — є — о — и — ѣ
3., ѧ — ѫ.

az első sorban о—а és a második sorban є—о szintén rokonhangzók, és igy még є—о—а skála áll elő. Azomban nem minden gyökér változataiban lehet feltüntetni az emelkedésnek ezen skáláját; igy блъг-ъкъ melléknév és благ-а főnév gyökereiben levő ъ és а hangzók közti о hangzós gyökerü szó nincsen, stb.

A hangzók felbontása (разложеніе). Az ó-szlovén tiszta hangzók közül ѣ, оу és ꙑ az utánuk következő hangzó befolyása következtében elveszitik eredeti kiejtésöket és felbomlanak, és pedig: 1., ѣ = ой, 2., оу = ов, 3., ꙑ = ъв.

1. ѣ = ой. Legmegfoghatóbb példa erre пою (поѭ) jel. idejü alak, пѣ-ти inf. alak mellett. Alkotó részeire bontva поѭ alakot, előáll по-й-ѫ, tehát e szó gyökere по volna, az infinitivus пѣ gyökerével szemben, ez azomban nem lehetséges, mert ѣ-nek ily (о) emelkedése nincsen; következésképp az ѫ személyrag előtti й nem az ugynevezett közbevetett й, mint чита-й-ѫ, дѣла-й-ѫ alakoknál; hanem a gyökérhez kell tartoznia, tehát: пой-ѫ; következésképp e szónak поѭ gyökere пой, vagyis пой = пѣ, azaz ой = ѣ. Minthogy pedig ой = ѣ, de ѣ az и-nek emelkedése; tehát a gyökérnek и-vel való emelkedésekor и-ből mássalhangzó előtt ѣ, magánhangzó előtt ой lesz. Ugyanazért поити = пой-и-ти = пѣ-и-ти ezen gyökérből пи-(+ти).

2. оу = ов. Ennek a magyarázata abban áll, hogy ezen hangzó alkotó részeinek egyike: у rokon a в mássalhangzóval; és tényleg оу-ból hangzó előtt ов lesz: слоу+ти — сло+во; плоу+ти — пло+вь+ць.

3. ꙑ = ъв szintén hangzó előtt; minthogy pedig оу = ов, és ꙑ = ъв, tehát оу : ꙑ = ов : ъв vagy pedig оу : ꙑ = о : ъ, vagyis: minthogy ꙑ esése оу-nak, felbontásában az оу-énál gyengébb hangzónak kell lenni.

ов (= оу), tehát ꙑ-nek az emelkedése (ugy, mint ой — emelkedése и-nek): крꙑ+ти — кро-въ (V. ö. вез+ти — во-зъ és ehhez hasonlókkal.)

Némely szavak végzeteiben ꙑ = en, vagyis olyan, mint a kis (ѧ) juszé, tehát orrhangu ꙑ: камꙑ — кам-ен-е, пламꙑ — плам-ен-е, épp ugy, mint имѧ — им-ен-е; a miből az a tanulság, hogy egykor réges-régen ezen szavak nominativusi alakjai orrhangu hangzón végződhettek.

оу és ѣ csakis alkotó hangjaik, tehát -ов alapján emelkedhetnek: оу = ов; de о emelkedése: а, tehát: ов (vagy, a mi egyre megy: оу) emelkedése: ав; плоу(+ти) = плов(+ѫ) — плав(+а+ти); слоу(+ти) — слов(+о) — слав(+а).

Ehhez hasonlóan ѣ=ой emelkedése: ай: пи(+ти) — пой +и+ти, (на) — пай (+а+ти).

Tehát a hangzók emelkedési skálája a következőképp bővithető ki:

1. ъ < о—а; ы (=ъв) — оу (=ов) — ав.

2. ь < е—о—а; и—ѣ (ой) — ай.

Minthogy pedig három alaphangzó (а, и, оу) van, ezeknek emelkedése és esése által magyarázhatók meg az ó-szlovén nyelv összes hangzói, a mit a következő sema fejez ki:

а ——————— а — о < — ъ; е — ь

(ай) — ѣ (ой) i ——————— ь

(ав) — оу (ов) y ——————— ы—ъ

A polgári betüvel jelzett: „a, i, y“ alaphangoktól jobb fele álló hangok — az emelkedésöket, a bal fele állók — az esésöket tüntetik fel; és igy a hangok emelkedésének végső eredménye: — а hangzó vagy egyedül, vagy pedig в és й-vel együtt.

A hangür (зїанїе, hiatus). Az ó-szlovén nyelv nem szenvedte a hangürt, vagyis azt a hangtani tüneményt, midőn két kemény hangzó következett egymás után. A hangürre vonatkozó példák (пооучити, добраaго, читаахъ) ritkák. A hangürt kétféleképp tüntette el: 1. ha lehetséges volt, akkor a két hangzó elsője felbontása által: слоу-о helyett слов-о; 2. a két hangzó közé mássalhangzót helyezett; ezen közbevetett mássalhangzó legtöbbnyire: й (j) volt: да+а+ти helyett дѣяти = да+й+а+ти; би-ѫ helyett: би-ѭ = би+й+ѫ; й (j) nemcsak két hangzó közé, hanem a szó kezdő hangzója elé is helyeztetett: ꙗворъ — аворъ helyett; ѥзеро — езеро helyett; юноша — оуноша helyett; ezen й helyett némely szavakban a lágy и jön elő: ѩдро — ꙗдро — ниꙗдро — нѣдро.

Ritka esetben й helyett в jön elő: ов+оу+в+ен+ъ — ов+оу+й+ен+ъ helyett; ѫжко+в+ат+ь — ѫжко—й—ат—ь helyett.

A mássalhangzók (согласныѧ).

A mássalhangzók kiejtésök szerint lehetnek: 1. torokhangok (гортанныѧ): г (g), г (h), к, х; foghangok (зѫбныѧ): д, т, ѕ, з, с, ц; ajakhangok (гѫбныѧ): б, п, в, м, (ф); nyelvhangok (ѧзычныѧ): ж, ш, жд, шт (щ), ч, р, л; inyhangok (небныѧ): й (j); orrhangok (носовыѧ): м, н. Ezekből zöngés hangok (звѫчныѧ):

г (g), г (h), д, з, ѕ, (дѕ), б, в, й, ж, жд, zönge nélküliek (отзвѫчныѧ): к, χ, т, с, ц (тс), п (ф), ш, шт (щ), ч (тш).

Ezek közül: жд, ц (тс), щ (шт), ч (тш) és ѕ (дз) összetett mássalhangzók, a többi mind egyszerü.

Az egyszerü mássalhangzók még lehetnek: orrhangok: н, м; folyékonyak (плавныѧ): л, р; némák (нѣмыѧ): г, к, д, т, ц, п; fúvók (придыхательныѧ): χ, з, с, в, ж, ш, й; sziszegők (шипѧщїѧ): ж, ч, ш, щ; sipolók (свистѧщїѧ): з, ц, с.

A mássalhangzók felosztásának feltüntetése:

	Egyszerűek						összetettek	
	némák		fúvók		orr hangok	folyékonyak	zönge hangok	zönge nélküliek
	zönge hangok	zönge nélküliek	zönge hangok	zönge nélküliek				
torokhangok	г(g)	к	г(h)	χ				
fog hangok	д	т,	з,	с			ѕ	ц
ajakhangok	б	п	в	(ф)	м			
nyelvhangok			ж	ш		р, л		ч
inyhangok			й(j)		н		жд	шт.

A mássalhangzok változásai.

A torok-, ajak-, és foghangoknak az a tulajdonságuk van, hogy bizonyos feltételek mellett lágyulnak (смѧгченїе).

A torok hangok lágyulása. A torokhangokból a lágy magánhangzók és й (j) előtt sipoló foghangok és sziszegő nyelvhangok válnak.

1., г-ból lesz з és ж: Богъ, Бози — Боже.

2., к- „ „ ц „ ч: пророкъ, пророци, пророче.

3., χ- „ „ с „ ш: доухъ, доуси, доуше.

Jegyzet: г, к, χ után nem állhatott lágy, vagy jés magánhangzó; azért ószlovénül: крѣпкъй, ржкы, доухы, ногы iratott, az egyh.-szláv крѣпкїй, рѫки, доухи, ноги helyett.

A torokhangok и előtt a szóképzésben sziszegőkké: божии a ragozásban sipolókká válnak: бози, человѣци; ь előtt a szókép-

zésben sziszegőkké: грѣшьнъ, дроужьскъ és sipolókká: кънѧзь, válnak.

є, ѧ előtt sziszegőkké: Божє, доушє, бышѧ (быҳ-ből); ѣ előtt a szóképzésben sziszegőkké: млъчати (млъчѣти helyett млъкѣти-ból), a ragozásban sipolókká: Бозѣ, пророцѣ, доусѣ.

A jés hangzók előtt sziszegőkké és sipolókká: стєзꙗ (стєгйа) доуша (доуҳ-й-а);

Következésképp: гй = ж, кй = ч, ҳй = ш.

A torok hangoknak a sipoló foghangokhoz való viszonya fontos a szavak gyökerének meghatározásánál; mert hogyha a meghatározandó szó gyökerében з, vagy ц fordul elő, akkor ezek helyett a tiszta gyökérben torok hangokat kell feltételezni és pedig з helyett г, ц helyett к; ám с nem mindig feltételez ҳ-t, hanem sokszor с az alaphang; ez a két hang pl: az aoristos alakjaiban váltakozik, magánhangzók előtt ҳ, mássalhangzók előtt с: бы-ҳ-омъ, быс-тє stb.

A névragozásban к lágyulása и és ѣ előtt: т, ноудѣнскь — ноудѣнстѣ, — ноудѣнстии. (Határozzuk meg e szavaknak a gyökerét: кънѧзь, чѧдо, ѫзъкъ. ъ-nak a rokon nyelvekben: o és: i, ѧ-nak: in felel meg; tehát кънѧзь = koning, чѧдо = kind; ѫзъкъ = eng).

A *foghangok lágyulása.* A foghangok csak й (j) előtt lágyulnak; és pedig a) a sipoló foghangok sziszegő nyelvhangokká válnak:

з-ből ж: грози-ти — грожѫ (= гроз-й-ѫ)
с- » ш: писа-ти — пишѫ (= пис-й-ѫ)
ц- » ч: отьць — отьчь (= отьц-й-ъ)

b) a néma foghangok igy lágyulnak:

д lágyul жд-re: родъ — рождєство
т » шт-re: свѣтъ — свѣшта.

Jegyzet. д lágyulása az egyházi szlávban is жд: de т щ-re lágyul: свѣща; az oroszban pedig д — ж-re, némely dialektusban дж-re, т pedig ч-re lágyul: рожꙋ роджꙋ, свѣча.

Megjegyezzük még, hogy в, л, р mássalhangzók, midőn utánok й, vagy lágy hangzó következett, nem akadályozták az előttök álló lágyulható mássalhangzók lágyulását: влъсви (влъҳвъ-ból) мышлѭ (мыслѭ helyett.)

Az ajakhangok lágyulása. Az ajakhangokat csak й (j) lágyithatja, ezen lágyitás eredménye az, hogy az ajak-mássalhangzóhoz л járul:

б — бл: люб-и-ти — любл-ѭ;
в — вл: лов-и-ти — ловл-ѭ;
м — мл: лом-и-ти — ломл-ѭ;
п — пл: коуп-и-ти — коупл-ѭ.

Némely ó-szlovén nyelvemlékekben az ajak-mássalhangzók ily esetben ь által lágyulnak: погоубь-ѭ, избавь-ѥнъ (погоубл-ѭ, избавл-енъ helyett).

Mássalhangzócsere (переходъ). A lágyuláson kivül a mássalhangzóknál még egy más hangtani tünemény is előállhat, t. i. valamely mássalhangzó a közvetlenül utána következő mássalhangzó befolyása következtében is változhat.

a) д és т az utánok következő т és л előtt с-re változnak: вед-ти — вес-ти, плет-ти — плес-ти, чьт-л-о — чис-л-о.

b) г+т = } шт (щ) { мог-ти — мошти
к+т = } шт (щ) { пек-ти — пешти
х+т = } шт (щ) { врѣх-ти — врѣшти

Ezen mássalhangzók összetétele az egyházi szlávban: щ, az oroszban: ч; мощи — мочи, пещи — печи, врещи — вереч̆и.

Kölcsönösen állnak egyik a másika helyett a szavak gyökerében:

м és н: (ѧ = ьм vagy ьн); р és л: крикъ — кликъ.

Az ó-szlovén nem türi a зж-t, e helyett жд, сч helyett pedig шт áll: иждену (изжену helyett), ишту (иск-й-у — исч-у helyett.)

Mássalhangzóbővülés (вставка согласныхъ). Két mássalhangzó között, melyek közül р az utóbbi, néha д vagy т közbevetés fordul elő, és pedig lágy mássalhangzó után д, kemény mássalhangzó után т: издроукоу (из-роукоу helyett), островъ (о+с+т-ров—ъ).

Mássalhangzó-elveszés (выпаденїе). a) Ki szoktak esni: б, п, в ajakhangok т előtt: гре-ти (греб-ти helyett), жи-ти (жив-ти helyett), чрѣ-ти (чрѣп-ти, чер-пати helyett); б, п — н előtt: гъ-ну-ти (гъб-ну-ти helyett), ка-ну-ти (кап-ну-ти h.) в: — б után: об-лак-о (об-влак-о h.), об-ласт-ь (об-власт-ь helyett).

b) Kiesnek a г, к torokhangok н elött : дви-нути (двиг-нути), плес-ну-ти (плеск-ну-ти).

c) д foghang н, м, с és л előtt: оу-вѧ-нѫ-ти (оу-вѧд-нѫ-ти), вѣ-мь (вѣд-мь), вѣ-си (вѣд-си), па-лъ (пад-лъ).

Hangátvetés (перестановка звѹковъ). Az ó-szlovénben ар, ал, ър, ъл helyett állandóan ра, ла, ръ, лъ szótag áll: слъ-нь-ц-е (v. ö. sol.), рака (arka) работа (Arbeit).

Hasonulás (assimilatio és dissimilatio), az az azon tünemény, midőn valamely hangzó, vagy pedig mássalhangzó, egy másik hangzó, vagy mássalhangzóhoz válik hasonlová: добраѥго-ból добра-аго: ebből lett összevonás folytándобраго.

A mássalhangzók hasonulása lehet: a) teljes, midőn az első mássalhangzó teljesen hasonlová válik az utána következő mássalhangzóhoz: ишедъ (ишшедъ = изшедъ), ось (оссь — оксь helyett, v. ö. a latin: axis = aksis.)

b) a lágy mássalhangzó kemény mássalhangzó előtt keménynyé; viszont a kemény mássalhangzó a lágy mássalhangzó előtt lágygyá válik: къде, сьде helyett az oroszban és egyh. szlávban: гдѣ, здѣсь.

Az assimilatioval ellenkező hangtani tünemény a dissimilatio: плести (плет-ти helyett.)

Szóképzés (словообразованїе).

A szavaknál megkülömböztetendô: a gyökér (корень), a tő (основа, тема), a segéd- vagy összekötő hangzók (соединительныѧ гласныѧ), az igekötő (приставка) és a végzet v. rag (окончанїе),

A szó gyökerének meghatározásánál a gyökér magán- és mássalhangzóit alapelemeikre kell felbontani. Az ó-szlovénben a szó gyökerét képezheti: a) egy magánhangzó: и-ти (i-re, menni). b) mássalhangzó + hangzó: оуч-и-ти. c) két mássalhangzó + hangzó: слоу-ти. d) két mássalhangzó közt egy hangzó: нес-ти. e) két mássalhangzó + hangzó + mássalhangzó: плес(т)-ти. f) két mássalhangzó + hangzó + két mássalhangzó: власт-а-ти,

A tő a szónak azon alakja, a mely a név-, vagy az igeragozás alapjául szolgál: вид-ѣ-ти igénél a gyökér: вид, a tő: видѣ; знамѧ főnévnél a gyökér: зна, a tő: знамен.

A segédhangzó a főnevek összetételénél (бого-отьць, ebből богъ-отьць) és az igéknél: зъв+а+ти, люб+и+ти jön elő; ennek nyelvtani neve: примѣта.

A képzők vagy olyanok lehetnek, melyekkel a szavak gyökeréből kölömböző beszédrészeket képezünk, vagy pedig ugyan-

azon szó különféle ragozására szolgálnak: да-р-ꙋ-мь szóban, pl. a gyökér: да, a főnévi képző: р-ъ, és az egyes sz. Instr. képzője (végzete, ragja) мь.

A szóképzők. A szó képzője mindig egy magánhangzó, vagy egyedül, vagy mássalhangzóval. Az ó-szlovén nyelv fontosabb képzői a következők:

Főnévi nemi képzők: ꙋ, а, о, — (ь, ꙗ, ѥ.)

Mássalhangzó + magánhangzói képzők: рꙋ: пи-рꙋ, да-рꙋ; лꙋ: ѫз-лꙋ; ло (a cselekvés eszköze kifejezésére) мы-ло (szappan), ры-ло (ásó).

кꙋ, ꙋк-ꙋ, ок-ꙋ, ак-ꙋ, ик-ꙋ: зна-кꙋ, пѣс-ꙋк-ꙋ, ход-ок-ꙋ, юн-ак-ꙋ, празд-ьн-ик-ꙋ.

ьц-ь, ьц-а, ьц-е, иц-а: от-ьц-ь, ов-ьц-а, срьд-ьц-е, вьдов-иц-а.

га, хꙋ, ть; доу-хꙋ, слоу-га, жени-хꙋ, нош-ть (нощь), влас-ть (влад-ть).

мѧ, нь, ес, снь: зна-мѧ, да-нь, неб-ес, пѣ-снь.

тва, тꙑр-ь, ин-ꙋ, ьб-а: моли-тва, пас-тꙑр-ь, господ-ин-ꙋ, дроуж-ьба. арь, трꙋ és тель (a cselekvő személyt, eszközt fejezi ki) пек-арь, вѣ-трꙋ (вѣющїй), жѧ-тель arató, оучи-тель.

Melléknévi képzők: лꙋ, рꙋ, ък-ꙋ, ок-ꙋ, ьн-ъ, ьск-ꙋ, ив-ꙋ, лив-ъ: бꙋд-рꙋ, теп-лꙋ, мѧк-ꙋкꙋ, глѫ-б-окꙋ, вѣр-ьнꙋ, град-ьск-ꙋ, милост-ив-ꙋ, гнѣв-лив-ꙋ.

Viszonyos melléknevek képzői: ов, ев, ин; Петр-ов-ꙋ, цар-ев-ꙋ, звѣр-ин-ꙋ; továbbá: ь, ꙗ, ѥ: отеч-ь, павл-ь, вельбѫжд-ь.

Névmási képzők: лик-ꙋ, ак-ꙋ, тор-ꙋ, тер-ꙋ: ко-лик-ꙋ, то-лик-ꙋ, вьс-ꙗк-ꙋ, ко-тор-ꙑй, ѥтер-ꙑй.

A beszédrészeknek egyéb képzőit a nyelvtan folyamán tárgyaltuk.

Külömbség az egyházi-szláv és az ószlovén nyelvtani alakok közt.

Mint már e nyelvtan bevezetéséből tudjuk, az egyházi-szláv nyelv a XVII-dik századtól kezdve van használatban mostani alakjában. Eredetileg azomban az összes egyházi-szláv könyvek ószlovén nyelven voltak irva, a mely nyelvnek hangtanát tárgyaltuk is. Alapjában a templomi könyvek mostani nyelve is az ószlovén, de a mely az orosz nyelv befolyása alatt hangtani és nyelvtani tekintetben bizonyos változáson ment keresztül; mondattani sajátságai azomban legnagyobbrészt azonosak az ószláv nyelvéivel.

A betük használatára nézve: Az ószlovénben г, к, х torokhangok után mindig kemény hangzó áll: крѣпкъй, ногъı, доухъı (mig az egyh. szlávban ы helyett legtöbbnyire и (ї) áll: крѣпкїй доухи, ноги).

Az ószlovénben állandóan и szerepel: царствиѥ; i-t csakis a sor végén hely szüke miatt használtak; mig az egyh. szlávban magánhangzó előtt mindig ї áll, mássalhangzó előtt pedig és a szó végén: и; прїиждивєши.

Az ószlovénben ѥ-t használtak a szavak elején és a magánhangzók után: ѥго, своѥго; az egyházi szlávban ez a betü nincsen, helyette є van használatban; a többes számu casusokban, és a szó elején є: єгò, конємъ (Több. sz. D.)

Az ószlovénben лѣ, рѣ helyesirás volt врѣмѧ, млѣко, az egyh. szlávban лє, рє: врємѧ, млєко.

Az ószlovénben ц után и áll: оучєници, mig az egyh. szlávban: ы, оу҃чєницы.

Az ószlovénben д — жд-re, т — шт-re lágyul вижль, свѣшта; ugyancsak г, к, х + т = шт: мошти, пєшти, врѣшти; az egyh. szlávban az utóbbi két esetben щ áll шт helyett: свѣща, мощи, пєщи, врєщи; mig д legtöbbnyire жд-re, de néha ж-re is lágyul, mint az oroszban: вижду, вижу, даждь, госпожа (госпожда helyett).

Az ó-szlovénben ш és щ után lágy hangzók álltak: нищимъ, mig az egyh.-szlávban, igaz ugyan, hogy csak az egyes sz. casusokhoz hasonló többes sz. casusokban ы áll: нищымъ (több. sz. D.) mig нищимъ (egyes sz. Inst.)

Az ó-szlovénben о és ѡ használata nem volt körvonalozva. ѡ külömben ritkán jött elő; az egyh.-szlávban ѡ a praepositiokban, a határozó szókban, néhány szó tövében, de különösen a többes sz. casusokban, megkülömböztetésül az egyes sz. hasonló casusoktól: ѿ, ӕкѡ, сѣмѡ, ѕѣлѡ: ѿгнь; — прорѡ́къ (több. sz. G.), проро́къ (egyes sz. N.); оу҃чєникѡмъ (több. sz. D.), оу҃чєникомъ (egy. sz. Ins.); єгѡ̀ (egy. sz. G.), єгò (egy. sz. A.); свѧта́гѡ (egy. sz. G.), свѧта́го (egy. sz. A.)

A főnevek ragozásában és az igeragozásban a két nyelv között némi eltérés van.

Az orrhangu hangzók használata. Az ó-szlovénben következetesen használták az orrhangu hangzókat, mig az egyh.-szláv

ban az ó-szlovén ѫ helyett ѹ, ѧ helyett ѧ = ꙗ (ж, ч, ш, щ után а) fordul elő ugy a szavak tövében, mint a végzetekben: сѫпрѫгъ (сѹпрѹгъ), бѫдѫть (бѹдѹть), бышѧ (быша), начѧти (начати). — ѧ megmaradt ugyan az egyh.-szláv irásban is, de nem mint orrhangu hangzó, hanem ꙗ helyett szóközben és a végzetekben: конѧ (конꙗ helyett), прѧмо (прꙗмо helyett). Nagyon természetes, hogy az ó-szlovénben is előfordult az ѹ, de csak ott, a hol ezt a hangot, és nem az orrhangu hangzót ejtették ki: дроѹгъ, слоѹти, мъгоѹ stb.

Az ó-szlovén igeragozásban az egyh.-szláv ѹ, ю helyett ѫ, ѭ fordult elő a j e l e n i d ő b e n: молѭ, ведѫ, ведѫть; (v. ö. 22. §-t); az i m p e r f e c t u m b a n: глаголаа-хѫ; a c s e l. j e l e n id. p a r t. ѫщ, képzőjében: глаголѭщи. — A névragozásban a nőnemü alakok egy sz. Acc. és Instr.-ban: вод-ѫ чист-ѫ, водо-ѭ чист-оѭ, волѭ вышьнѭ, волеѭ вышьнеѭ, двер-иѭ, тоѭ, коеѭ; любѧщѫ, любѧщеѭ;

ѧ és ѩ előfordul az igeragozásban, a j e l e n i d ő b e n: люб-ѧть; az aoristosban: люби-шѧ; a csel. jel. id. part. любѧ, любѧщи, a névragozásban a lágy végzetü névszók többes sz. Acc.-ban оѹчител-ѧ, вышьн-ѧ; землѩ.

Az állatfiakat jelentő főneveknek ѧт tövében: орьлѧ — орьл-лѧт-е stb.

Az *irrationalis* hangzók: ъ és ь az ó-szlovénben nemcsak a szavak végén, hanem azok tövében is előfordultak: кънѧзь (кнѧзь), зъвати (звати), отьца; az egyh. szlávban helyettök: ъ—о, ь—е áll: лъбъ (лобъ), мъхъ (мохъ), вьрѫ, (верѹ), vagy (az ugynevezett hangzó-kivető szavakban) elenyésztek: лба (лъба helyett), отца (отьца helyett).

Az ó-szlovén főnévi névragozás egyes sz. Instr.-ban ъмь, ьмь állt az egyh.-szláv омъ, емъ helyett: влък-ъмь, зъл-ъмь, мор-ьмь, син-ьмь; — és az igeragozásban ть, az egyh.-szláv тъ helyett: нес-е-ть.

Az ó-szlovénben a névmási ragozásnál, valamint az igeragozás imperfectumában a hosszabb alakok fordulnak elő: добрааго, доброѹоѹмоѹ, злы-имь, злы-ими, (добраго, добромѹ, злымъ, злыми helyett); — дѣлаахъ, несѣахъ (дѣлахъ, несѧхъ helyett). stb.

Lényeges hangtani külömbségek az ó-orosz és az ó-szlovén nyelvemlékekben.

1. Az ó-szlovén ѥ helyett az oroszban a szó elején о áll: ѥлєнь — олєнь, ѥзєро — озєро.

2. Az ó-szlovén ѫ és ѧ helyett az oroszban: ѹ és ꙗ, (а) áll: плєтѫ — плєтꙋ, имѧ — имꙗ, начѧти — начати.

3. д lágyulása az oroszban nem жд, hanem ж (néhol дж): виждѫ — вижꙋ és виджꙋ.

4. ъ és ь a folyékony mássalhangzók előtt állnak: вълкъ, (ó-szlovénül: влъкъ).

5. Az ó-szlovén ра, ла, рѣ, лѣ szótagok helyett az oroszban: оро, оло, єрє, єлє szótag bővülés van: ра — оро: врата — ворота, брада — борода; ла — оло: класъ — колосъ, гласъ — голосъ; рѣ — єрє: дрѣво — дєрєво; лѣ — єлє: плѣна — пєлєна; лѣ — оло: млѣко — молоко, плѣнъ — полонъ.

Az orosz nyelvnek ezt a sajátságát полногласїє néven szokás jelölni.

J e g y z e t. Vannak az oroszban is az ó-szlovénhez hasonló nem полногласїє-t feltüntető szavak, melyek a) vagy az ó-szlovén nyelv hatásának maradványai, b) vagy talán az ős-hajdanban ugy is hangzottak. Jellemző azomban, hogy a hol az oroszban полногласїє van, ott a rokon-nyelvekben: hangzó + folyékony mássalhangzó (r, l) áll: б о р о д а — Bart — barba, м о л о к о — Milch, б є р є з а — Birke; mig ha nincs az oroszban полногласїє, akkor a rokon nyelvekben: folyékony (r, l) mássalhangzó + magánhangzó áll: братъ — frater — Bruder.

Némely ó-orosz nyelvemlékekben az imperfectum 3. személye ть raggal van ellátva: глаголаашєть, глаголаахѫть.

G y a k o r l a t u l. Irjuk le ó-szlovénül és hat[illegible]ozzuk [illegible] a következő szavak gyökereit: жати — жнꙋ; звꙋкъ — звонити — звєнѣти; брати — бєрꙋ — избирати; дыхати — доухъ; слати — посылати; крыти — кровъ; вєсти — вєдꙋ; пѣти — пою; сожигати — жгꙋ; кꙋю — оковы; бити — бой; ножка; рꙋчка; оуголокъ; храмъ; зависть; помнити — памѧть — мнѣнїє — вспоминати; видѣти — вѣдати; изкраиїє — изкираю — бєрꙋ — соборъ.

Megjegyzés némely betük használatának korára. ѕ a legrégibb nyelvemlékekben többnyire csak mint számjegy fordult elő; régi kiejtése valószinüleg дз volt.

й (a rövid jegygyel) и helyett a XVI. századtól; ꙑ helyett ы a XV. századtól honosodott meg.

A XIV. századtól fogva kezdték sürübben használni a szavak röviditését.

Utószó.

E nyelvtan folyamán a kötőszókat és előljárókat nem rendszeresen, hanem ott tárgyaltuk, a hol az olvasmányokban legelőször előfordultak. Az olvasmányok magyar forditásának közlését feleslegesnek találtuk, mert mindenütt idéztük a forrást, a honnan azokat meritettük. Megjegyezzük, hogy az olvasmányok egyh.-szláv szövegét a budai (1804. évi) kiadásu szentirásból meritettük. A nyelvtani alakok mellett az egyes beszédrészek tárgyalásával egyetemben tárgyaltuk azoknak mondattani használatát is. Azomban az indo-europai nyelvekben előforduló általános mondattani szabályok ismétlését fölöslegesnek tartván, mellőztük. Egyebekben a rendszeres tartalomjegyzék megadja a szükséges tájékoztatást.

Rendszeres tartalom jegyzék.

Alaktan.

Mondattan.

Jäger Bertalan, gkath. könyvkiadóhivatalában megrendelhetők:

SZABÓ EUMÉN Orosz nyelvtan és olvasókönyv, a magyar-oroszok irodalmi nyelvének tanulásához. Ungvár, 1890. Szerző kiadása. Ára füzve 1 frt.
MITRÁK SÁNDOR. Orosz-magyar szótár, 5 kötet füzve . . . . 4 frt.
ЕВГЕНІЙ САБОВЪ. Христоматія церковно-славянскихъ и угро-рускихъ литературныхъ памятниковъ, съ прибавленіемъ угро-рускихъ народныхъ сказокъ на подлинныхъ нарѣчіяхъ. Издалъ книгопечатный фондъ Епархіи Мукачевской. Унгваръ, 1883. 1 kötet Kötve . . . . 1 frt.

Orosz ima- és tankönyvek.

ПОПОВИЧЪ, Збoрникъ, félbőr kötésben 1 frt 50 kr., egész bőr . . 2·50 kr.
РОШКОВИЧЪ. Збoрникъ félbőr . . . . 1·50 kr.
ГОМИЧКОВЪ, Збoрникъ félvászon 70 kr., egész vászon . . . . —·80
» » csattal finom chagrinbőrben . . . . 2·—
» » csont kötésben 3 frt 50 4·50 . . . . 5·—
ВЛАДИМІРЪ Простопѣніе Церковное, egész vászon kötésben . . . . . —·50
Хлѣбъ души, fél vászon kötésben . . . . —·70
ЯНЧИКЪ Молитвенникъ, ... —·70
JANCZIK Liturgika . . . . —·70
Апостоли и Евангелія kötve . . . . —·32
Изборникъ великій füzve 3 frt, félbőrbe kötve . . . . 4·—
» aranyvágással egész bőrbe . . . . 4·80
Типиконъ, ára kötve . . . . 1·20
Псалтиръ, nagy 8° bekötve ½ bőrbe diszes chagrin bőrbe . . . . . 9·—
Собраніе Акаѳистовъ bekötve piros félbőrkötésben . . . . 4·50
Збoрникъ Богомолникъ, félbőrkötésben . . . . —·80
ЕВГЕНІЙ САБОВЪ. Ангелъ Хранитель, цѣна у твердыхъ переплетахъ . —·10
АНДРЕЙ ПОПОВИЧЪ, Средняя Библія съ образами у твердыхъ переплетахъ —·20
Dr. MIKITA SÁNDOR Руководство въ Церковный Типиконъ . . . . . 2·50
Требникъ füzve 6.50, ½ bőr kötésben 8.—, egész bőrben . . . . . 10·—
Ирмологіонъ füzve 7.— ½ bőr kötésben 7.50, egész bőrben . . . . . 8·—
Литургія Іоанна Златоустаго fűzve 1 frt ½ bőrben 2.70 egész bőrben 4.—
KUTKA, великій Катихизъ bekötve . . . . —·
» малый Катихизъ az elemi iskoláknak, orosz nyelven, bekötve —·
Минея. kiewi kiadás 12 kötetben fűzve . . . . 60·—

A bekötést megállapodás szerint készitem el.

Kivánatra a Стауропигійского Інститута lembergi kiadóhivatalának összes kiadványai eredeti áron megrendelhetők.

Magyar ima- és szerkönyvek.

DANILOVICS JÁNOS, Magyar Izbornik félvászonkötés 1 frt 20 kr., egész vászonkötés 1 frt 50, finom chagrin bőrben . . . . 2·50
Magyar Euchologion, (egyházi szerkönyv) füzve 1 frt, kötve 1 frt 80 kr. diszkötés . . . . 2·50
Szt. nagy Vazul atya liturgiája, füzve —·70, kötve egész vászon . . . . 1·30
Aranyszáju szent János liturgiája, füzve 60 kr., egész vászon . . . . . 1·20
ROSKOVICS, Ó hitü imakönyv félbőrbe kötve . . . . 1·—
MELLES EMIL. A dicséret áldozata ó-hitü imakönyv, nagy 8° alakban, 10 képpel egész vászonba kötve . . . . 1·50
MELLES EMIL. A dicséret áldozata kis kiadás vászonkötésben . . . . —·70
Apostolos és Evangeliumos könyve, magyar bekötve . . . . —·50
Dr. MIKITA SÁNDOR, Ünnepi sz. beszéd. Elmondatott 1887. jun. 9-én . —·18
» Patrologia vagyis Institutiones de 55. Patribus Ungvárini 1890. . . . . 1·—
» Liturgika a középiskolák használatára . . . . —·80
» Gör. szert. kath. liturgika a népiskolák IV. és V. osztálya használatára . . . . —·25
ROSKOVICS I, Ó-hitü magyar nagy káté bekötve . . . . —·

☞ Iskolai-, ima- és oltárkönyvek bármily kivánt kötésben nálam a legjutányosabban beköttetnek